IN LIBROS ETHICORVM ARISTOTELIS AD NICOMACHVM

ALIQVOT CONIMBRICENSIS CVRSVS DISPVTATIONES:

HAC OMNIVM POSTREMA EDITIONE, à mendis quàm plurimis vendicatæ, typorúmque varietate comptiores, studiosorum gratiâ in lucem datæ.

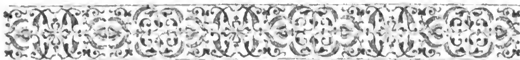

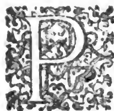
LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DCVIII.

CVM PRIVILEGIO.

PROOEMIVM.

Erfectvm Philoſophum neminem poſſe euadere, qui Moralis ſcientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat, tum vulgata illa diuiſio, qua Veteres Philoſophiã, in Dialecticã Naturalẽ, & Moralem, diſtribuebant: tum quia vt ad bene beatéque viuendũ, ita ad rectè philoſophandum, perſpicere oportet, quid honeſtũ, quid turpe; quid amplectendum, fugiendúmve ſit: cuius rei cognitio Philoſophiæ Moralis propria eſt. Hinc ijs, qui in bonarum artium curriculo verſantur, doctrina hæc, quia ad alia tendentibus integra atq; omnibus abſoluta numeris explicari nequit, aliqua ſaltẽ ex parte tradi ſolet debétque. Quod vt commodè ſeruari poſſet, è re fore iudicauimus, aliquot diſputationes conſcribere, in quibus potiora quædam ex ijs, quæ ab Ariſtotele libris Ethicorum ad Nicomachũ ſparſim tractata ſunt, in ordinẽ ſummámque redacta comprehenderemus. Omiſimus autem, vt in Meteororũ & Paruorum Naturaliũ libris, interpretationem Ariſtotelici contextus: non quòd eum negligendum putemus, ſed quia nõ quid ab alijs ſcriptum ſit, aut ſcribi à nobis poſſit, ſed quid Philoſophiæ auditoribus, certo annorum ſpatio eis præſcripto, enarrari queat perpendimus.

De hac diuiſione Ariſt. 1. Top. c. 12. D. Aug. 8. de Ciuit. ca. 4. Alcin. in li. de doct. Platonis. Euſeb. initio li. 11. de pr. Eu.

Huius doctrina ſcopus.

Igitur ſcientiæ Moralis inſtitutũ ac finis eſt, honeſtè viuendi rationem docere, probitate morũ informare, atq; ad felicẽ vitæ ſtatũ perducere. Et quia homo, vt hoc pacto inſtitui informaríq; poteſt vel ſpectatur in ſe abſq; reſpectu ad multitudinẽ, ad quam alioqui pertinet, cùm animal politicũ ſit: vel vt pars eſt domeſticę cõmunitatis: vel vt eſt totius Reipublicæ quaſi membrum: effectum eſt inde, vt hæc ſcientia tres contineat partes, Ethicam ſiue Monaſticam, OEconomicam ſeu Familiarẽ, Politicam ſeu Ciuilẽ. Quarũ

Partitio.

prima mores hominis in se absolutè considerati componit: secunda domesticam disciplinam tradit, & ad propriæ familiæ gubernationem erudit: tertia optimam Rempub. instituit, atque hominem dirigit, vt ea, quæ ad regni totius statum & vniuersale bonum spectant, probè exsequatur. De qua diuisione Alcinous in lib. de Doct. Plat. c. 4. Philo Iudæus in lib. de Temulent. D. Thomas in 1.2. quæst. 48. art. 11. & initio lib. 1. Ethic.

Subiectũ. Subiectum totius Moralis scientiæ (quod iam ex dictis facilè colligitur) est homo, vt liberè agit, & vt potest bonis moribus excoli, humanámque felicitatem obtinere: sic tamen acceptus, vt eius consideratio tripartitam illam varietatem, de qua paulò antè egimus, comprehendat. Ethicæ, ad quam (vt mox dicemus) Ethicorum libri pertinent, subiectum est Homo primo modo sumptus.

Ordo. Quem verò tum doctrinæ, tum dignitatis ordine, tota hæc facultas, inter alias disciplinas locum vendicet; exposuimus in * Physicis. E tribus eius partibus, Ethica doctrinæ naturæq; ordine reliquas duas præit: quia de re simpliciori disputat, nimirũ de homine secundùm se instituendo: qui simplicius quidpiam est, quàm familia, quæ ex singulis hominibus; & regnũ, quod ex singulis familijs ac ciuitatibus coalescit. Item, quia necesse est propriam vitam priùs componere, quàm ad familiæ aut Reipub. gubernaculum accedere. Quare & Aristoteles initio Ethicorum ad Nicomachum, procemium quoddam toti Morali doctrinæ commune adhibuit; & in calce eiusdem operis, sese in progressu & de Repub. & de ratione Legum ferendarum, disputaturum promisit.

** In procemio totius operis.*

DE

DE LIBRIS MORALIBVS ARISTOTELIS: AC PRIVATIM DE ETHICIS AD NICOMACHVM.

Lege Ar. lib. 1. Meta. c. 6. & li. 13. ca. 4. & de Part. an. c. 1. D. Aug. 8. de Ciui. c. 3. Lact. lib. 3. ca. 13.

CVM veteres Philosophi in solam rerum naturalium peruestigationem & scientiam incumberent, primus Socrates, teste Xenophonte in lib. de eius dictis, & Cicerone 1. Acad. quæst. dicitur philosophandi studium ad componendam vitam inflexisse, eamque disciplinam, quæ de moribus est, euocatam è cœlo, in vrbibus domibúsque collocâsse. De qua subinde multa præclarè scripserunt nobilissimi eius discipuli, Plato & Aristoteles. Ac Platonis quidem exstant Dialogi nonnulli, qui ad mores priuatos spectant, vt Mnemon, Eutyphro, Philebus, Crito: alij, qui ad publicos, vt Leges & Respublica.

Aristoteles verò omnes huiusce doctrinæ partes varijs operibus complexus est, videlicet libris circiter centum septuaginta octo. E quibus ad nos peruenêre de Ethicis decem ad Nicomachum, septem ad Eudemum, duo qui dicuntur ἠθικὰ μεγάλα*, id est,* Moralia magna: *de domestica disciplina duo, qui appellantur* OEconomica *: de gubernanda Republica octo, qui* Politica *nuncupantur.*

Lege Di. Laër. & Plutarc. in vita Aristot.

Cæteris in præsentia omissis, quod attinet ad libros Ethicorum ad Nicomachum, è quibus ea, quæ in hasce disputationes coniecimus, magna ex parte petita sunt: aduertendum, nonnihil de ipsorum Auctore dissidij esse. Nam Tullius quinto de Finibus, suspicatur compositos à Nicomacho, Aristotelis filio. Cui opinioni, quam alij quoque secuti sunt, fauet ipsa operis inscriptio. Dicuntur enim ἠθικῶν Νικομαχείων*, id est,* Moraliũ Nicomachiorum. *Quæ verba non obscurè significare videntur, esse illos Nicomachi, id est, à Nicomacho scriptos. Asserendum tamen communi interpretum aliorúmque iudicio, eiusmodi libros Aristotelicos esse: vt testatur doctrinæ conuenientia, breuitas & pondus sententiarum, argumentorum aculeus, contextus dictionis, & tota præcipiendi ratio. Item, quia in fine huiusce operis remittit auctor lectorem ad suos libros de Republ. seu Politicorum, & libr. 6.*

cap. 3. ad suos Analyticos: quæ opera constat Aristotelica esse. Nuncupantur ergo ij libri Nicomachij, non quòd à Nicomacho compositi fuerint, sed quia sunt Nicomachi, id est, Nicomacho non solùm inscripti, sed etiam paterni amoris affectu donati.

Distributio doctrinę Eth. ad Nicom. *Distribuitur hoc opus in libros decem. In quorum primo agitur de fine, ad quem actiones humanæ diriguntur. In secundo, de Virtutibus generatim. In tertio, de Principijs honestarum actionum: in quo etiam inchoatur explicatio singularum virtutum. In quarto, continuatur earundem virtutum tractatio. In quinto, differitur de Iustitia. In sexto, de quinque habitibus intellectus. In septimo, de Heroica virtute, de Continentia, & Incontinentia. In octauo, de Amicitia, eiusque speciebus. In nono, quædam ad Amicitiam pertinentia traduntur. In decimo, de Contemplatrice beatitudine disputatur.*

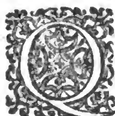
DISPV-

DISPVTATIO PRIMA.

DE BONO.

VIA Philosophiæ Moralis institutum est, hominem ad felicitatem perducere; quæ felicitas bonum quoddam est, & vltimus humanæ vitæ finis: acturi paulò pòst de felicitate, & iis quibus ad eam peruenitur, priùs de Bono ac Fine differemus; sed cursim ac breuiter. Nam de fine, eiúsque multiplicitate & causandi vi, copiosè scripsimus in 2. Phys. Auscul. de bono autem in 4. Metaph. ex professo agendum. Atque vt à boni definitione exordiamur, quærimus:

QVÆSTIO I.

Vtrum Bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt?

ARTICVLVS I.

Videri non rectè definiri.

IN primo cap. lib. 1. Ethic. commendauit Aristoteles illam Boni definitionẽ à Veteribus traditam: ***Bonum est, quod omnia appetunt.*** Nõ desunt tamẽ, qui eam minus probent, eo potissimùm argumento, quòd homo non bona tantùm, sed etiã turpia malàque expetit. Itaq; præferunt illam, cuius auctor fuisse perhibetur Diogenes Stoicus, videlicet: ***Bonum est id, quod est naturâ absolutum:*** quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Fin. & Simplicius in Epitect. cap. 5. Etsi hic paucis mutatis, aiens ***bonum esse, quod secundùm naturam cuiuslibet est, quatenus suam obtinet perfectionem.*** Plotinus quoque Enn. 6. lib. 7. ca. 19. censet bonum definiendum, ***participationem primi boni, quod ex se bonum est.***

Erit etiam qui aliam quærendam esse definitionem, hunc in modum probare contendat: Natura boni per id appositè declaratur, quod ad eius rationem maximè pertinet: sed ad rationem boni maximè pertinet, se ipsum diffundere & communicare: igitur bonum debuit definiri, id quod se diffundit, seu quod est diffusiuum sui. Minor probatur in primis auctoritate D. Dionysij cap. 4. de diui. nom. Deinde, quia videmus quantò aliquid eminentiorem naturæ gradum obtinet; tantò vniuersaliorem habere se communicandi appetitum, suámque bonitatem latiùs diffundere. Nam imperfecta in peculiare bonum proprij indiuidui duntaxat; perfecta in

A bonum speciei; perfectiora in bonum generis; Deus autem, cuius est infinitè perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur, nihil ad boni rationem magis spectare, quàm se ipsum diffundere. *D. Th. 3. cõt. Gen. ca. 24. Durã. in 2. d. 34 q. 3.*

ARTICVLVS II.

B *Approbatur, enodaturq; proposita Boni definitio.*

NOn est tamen, cur illa antiquorum definitio à nobis reiiciatur, quam cõmunis Peripateticæ scholæ consensio amplexa est. Sed ad vberiorẽ eius intelligentiam sumendum hic erit, quod alibi fusiùs exponemus, videlicet, bonum, quà bonum, ex sua ratione formali (etsi alij secus opinentur) significare *Lege Cap. in 2. dist. 34. q. 1. art. 3. ad 2. cõt. 2. conc. Ferrar. 1. cõtra Gen. ca. 37. Cair 1. p. q. 5. art. 1.*
C relationem conuenientiæ: quãdoquidem bonum est obiectum appetitus; & vnumquodque eatenus appetitur, quatenus conueniens est, vel cõueniens putatur. At istiusmodi conuenientiam consequitur appetibilitas, vt propria affectio, habens sese ad bonum, vt ad colorem visibilitas: sicut enim color visibilitatis fundamentum est; ita bonum appetibilitatis. Quare si bonum ex sua formali ratione spectetur, definiendum erit id, quod cuique conueniens est: si verò expendatur secundum
D proprietates, quæ ipsum consequuntur, quarum vna est appetibilitas; rectè describetur id, quod ab omnibus est appetibile, seu (nam eòdem recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet, prædictã Boni definitionẽ aptam idoneámq; esse, licèt non à priori, sed à posteriori tradita sit, vt annotauit D. Thomas.

Cæterùm Eustathius, aliique nonnulli credunt, eam non competere in bonum

vniuer

Quid in proposita definitione explicetur.

vniuersè sumptum, sed in supremum duntaxat summúmque bonum, quod est Deus. Pro qua sententia facit, quòd non omnia quoduis bonū particulare appetūt. Non enim ignis appetit bonam valetudinem, quam animal, nec animal superum locum, quem ignis. Nobis videtur inprimis negandum non esse, eam definitionem suo modo accommodari posse summo bono, vt ad eum locum D. Thomas obseruat. Nam cùm omnibus rebus ingenita sit inclinatio ad bonum, omnísque actio in bonum feratur, & omne bonum sit quędam summi boni participatio: consequens est, vt omnia, saltē virtute & implicitè in summum bonum tendant. Quod docet D. Augustinus 10. de Trinit. cap. 6. Et Boëtius 3. de Consol. Philos. prosa 2. tuetúrque D. Thomas in 1. secundæ, quæst. 1. art. 6. & eius sectatores variis in locis. Verùm quia ratio illa appetendi implicitè & virtute, recondita est, ac non ita propria, atque adeò definitioni minùs apta; non videtur de illa intelligenda proposita definitio. Ac quòd ab Aristotele in eum sensum nequaquam accepta fuerit, ex eo ostendi potest: quia eodem capite, quo definitionem hanc tradit, explicans, quánam ratione omnia appetant bonum, & quódnam bonum id sit; docet ex finibus & bonis quæ appetuntur, alia amabiliora esse, alia minùs amabilia. Itaque nomine boni quoad appetitur, non summum bonum duntaxat, sed alia etiam peculiaria bona designat.

Capr. in 1. d. 1. q. 3. ar. 1. aic. 1 p. q. 2. ar. 2.
8

Nec obstat ratio in contrarium adducta: licèt enim definitio illa singulis bonis primò non competat, quia non omnia quoduis particulare bonum appetunt: bono tamę in commune procul dubio conuenit. Hoc enim expetunt omnia, cùm in singulis bonis, quæ res quæque optant, includatur. Ac bonis etiam particularibus prædicta definitio secundaria ratione aptari debet: quia & bona particulatim sumpta dici queunt appeti ab omnibus, quatenus vnaquæque res appetit suum bonum, & bonum cuiúsq; est id, quod vnumquodque appetit. Quo etiam pacto in 1. Phys. Ausc. definitio illa principiorum (*Principia sunt, quæ nec ex sese, nec aliis, sed ex ipsis sunt omnia*) principiis particulatim sumptis accommodatur. Dicuntur enim cōposita naturalia esse, id est, constare aut fieri ex iis principiis ita acceptis: quia licèt non omnia è quibuslibet indefinitè fint, vnumquodque tamen est ex suis.

Quo pacto definitio boni singulis bonis accommodetur.

Quod attinet ad definitionem à Diogene traditam: *Bonum est id, quod naturâ absoluta est*: dicendū, eam potiùs esse definitionem perfecti, quàm boni: siquidem id ritè perfectum appellamus, quod quà tale, absolutum est in sua natura: seu, vt alij apertiùs declarant, cui nihil deest, vel simpliciter, vel in suo genere. Itaque bonum & perfectum, etsi apud Theologos & Philosophos pro eodem sæpe vsurpentur; differunt tamen inter se: quòd bonum, si secundùm suam propriā formalémque rationem spectetur, significat relationē conuenientis: perfectum verò (intellige vt est quid transcendens, & vt cum ente reciprocatur) importat negationem defectus, modo antè explicato.

Perfectum quid sit.

A

Denique definitio Plotini, & illa alia quæ ex D. Dionysio colligitur, ita probandæ sunt, vt ea de qua agimus minimè improbetur. Potest enim vna eadémque res diuersa consideratione, alio & alio modo aptè describi. Illud autem hic obiter aduerte, cùm bonum dicitur diffusiuum sui, id sub quadruplici causarum genere intelligi posse: sub genere causæ finalis, quatenus motione metaphorica allicit appetitum: sub genere causæ efficientis, quatenus aliud quidpiam efficit; vt lux lucem: sub genere causæ formalis, prout sese alteri tribuit ipsum actuando & perficiendo; quo pacto forma se materiæ communicat. Ad quem etiam modum pertinet ea communicatio, qua in mysterio incarnationis personalitas Filij humanitati assumptæ diuinitùs tributa est. Sub genere causæ materialis, prout se alteri dat, fouendo sustinendóve illud: quæ causalitas est propria materiæ respectu formæ; & subiecti comparatione accidentium quæ recipit. Vt igitur aliquid dicatur diffusiuum sui; sat est aliquo horum modorum posse diffundi.

B

Quadruplici causæ genere bonum diffusiuum sui.

C

Quod autem obiiciebatur, nos aliquando mala appetere: facilè diluetur ab eo, qui dixerit, sæpe nos appetere, quæ re ipsa mala sunt, vt tamen aliquā boni speciem induunt. Vnde Aristoteles lib. 2. Phys. c. 3. text. 31. docet, in iis quæ optamus nihil referre, num ea bona sint, vel bona appareant. Et cap. 1. lib. 1. Polit. ait, eius, quod videtur bonum esse, gratiâ omnes omnia agere. Et in lib. de Comm. anim. mot. bonum ementitum locum boni tenere.

D

D. Th. in 1. 2 q. 8. ar. 1. & 1. Ethic. lect. 1. Ferr. 3. contra Gent. c. 19.

E

ARTICVLVS III.

Quónam appetitu omnia bonum appetant?

IVre hîc quispiam rogârit, *quónam appetitu omnia appetant bonum?* Pro quo sciendum, appetitū aut esse innatum, aut elicitum. Appetitus innatus est *propensio ingenita ab auctore natura, qua vnumquodq́, ad id, quod sibi cōueniens est, inclinatur.* Hic verò appetitus in tria membra diuiditur: in naturalem, sensitiuum, & intellectiuum. Appetitus naturalis, est *appetitus innatus, quo res absque vlla notitia inclinatur in id, quod sibi conueniens est.* Atque hoc modo non solùm appetitus, quo materia expetit formam, est appetitus naturalis; sed etiam vis intelligendi, quatenus est

Appetitus duplex.

F

est inclinatio ad intelligibile: imò & facultas volendi, vt est propensio ad volibile, spectata in se absque vlla operatione. *Appetitus sensitiuus* est *appetitus innatus, quo res fertur in bonum sibi conueniens, praeunte notitia sensus.* Distribuitúrque in irascibilem & concupiscibilem: de quibus in progressu. *Appetitus intellectiuus*, est *appetitus innatus, quo res appetit bonum sibi conueniens, praeuia notitia intellectus:* qui appetitus nihil est aliud, quàm voluntas.

Appetitus elicitus. Denique *appetitus elicitus*, est *appetendi actus, quo potentia, praeunte cognitione, fertur in suum obiectum.* Huiusmodi sunt amor, spes, desiderium, aliæque id genus affectiones animæ, quibus in res ab intellectu aut sensu propositas incitamur.

Responsio ad propositam dub. Hinc facilè iam erit propositæ dubitationi occurrere videlicet appetitum, quo omnia bonum appetunt, esse indiscriminatim quemlibet ex iis appetitibus, quos recensuimus. Vt enim ex ipsorum definitione constat, omnes in bonum feruntur; etsi nec eodem pacto omnes, nec in cunctis rebus omnes insint. Nam ea quæ cognitione carent, appetitum naturalem duntaxat sortita sunt; bruta naturalem, & sensitiuum, homines naturalem, sensitiuum, & intellectiuum.

Obiectio. Erit tamen qui ita obiiciat: Appetitus sensitiuus suapte natura est propensus ad malum: ergo non omnis appetitus est inclinatio ad bonum. Probatur antecedens, primùm ex illis verbis Genes. 8. *Sensus hominis ab adolescentia sua proni sunt ad malum.* Quæ verba potissimùm de appetitu sensitiuo intelliguntur. Deinde, quia Concilium Tridentinum sess. 5. docet, concupiscentiam (quæ est appetitus sensitiuus) interdum vocari ab Apostolo peccatum, quia à peccato est, & ad peccatum inclinat: vnde & fomes peccati dici consueuit.

Dilutio. Huic obiectioni occurrendum est: appetitum sensitiuũ dici inclinari ad malum, quia cùm feratur in bonum iucundum vt in proprium obiectum, plerũque accidit, vt quod ei iucundum & delectabile est, rectæ rationi & legi diuinæ aduersetur. Quo spectat illud D. Pauli ad Gal. 5. *Caro concupiscit aduersùs spiritum, & spiritus aduersùs carnem.* At quamuis appetitus in istiusmodi malum, hoc est, in id quod à recta ratione alienũ est, tendat, ideóque peccatum & fomes peccati vocetur, vt Concilium Tridentinum explicat; haud propterea ferri desinit in bonũ naturæ suæ conueniens: sicq; adhuc ratum manet, appetitum esse inclinationem ad bonum, accepta latè boni appellatione: siue id à recta ratione deflectat, siue non.

***

QVÆSTIO II.

Vtrum omnis appetitio feratur in bonum?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua ostendi videatur.

IN hac disceptatione ad negantem partem deflexère Gabriel in 2. d. 6. q. 1. Ockamus in 3. d. & q. 13. ad dub. 3. Angelus Moral. cap. 2. aliique nonnulli, asserentes, posse voluntatem appetere malum quà malum, & repudiare bonum quà bonum. Aiunt enim bonum bifariam vsurpari: vno modo, prout distribuitur in honestum, vtile, & delectabile, altero, quatenus idem est atque volibile: similitérque malum vel sumi, vt diuiditur in turpe, inutile, & molestum; vel vt idem est ac nolibile. Tum statuunt voluntatem nihil posse appetere, nisi sub ratione boni posteriori modo; posse tamen velle aliquid, non sub ratione boni secundùm priorem sensum: similitérque nihil posse nolle nisi sub ratione mali secundo modo; posse tamen aliquid nolle, non sub ratione mali primo modo.

Probant verò suam sententiam hisce potissimùm argumentis. Ita se habet bonum ad appetitum, sicuti verum ad intellectum: sed intellectus potest intelligere falsum sub ratione falsi: ergo & voluntas potest appetere malum sub ratione mali. *1. argum.* Secundò: voluntas est libera: ergo si hac in re experiri libertatem velit, nihil obstabit, quò minùs arbitratu suo aliquod malum, quà malum, optet. *2. argum.* Tertiò: qui æternis Inferorũ suppliciis puniuntur, habent voluntatem ad malum obfirmatam, volúntq; flagiria, propterea quòd sciant illa Deo displicere: quin etiam in hoc vitæ statu, qui alios odêre, optant eis mortem, dedecus, aliáque eiusmodi, quia mala sunt: igitur voluntas appetit malum, quà malum. *3. argum.*

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua: diluuntúrque aduersariorum argumenta.

ASSERENDVM tamen est, omnem appetitionem tendere in bonum: vt docet Aristoteles lib. 8. Ethic. c. 2. lib. 1. de Repub. c. 1. lib. 3. de Anima, cap. 10. lib. 6. Top. cap. 4. D. Dionysius 4. c. de diuin. nomin. D. Thom. in 1. 2. quæst. 8. art. 1. Durandus in 1. dist. 46. q. 2. Marsilius in 2. q. 16. art. 5. Buridanus 3. Ethi.

Prima ratio. q. 5. & alij. Probaturque ex eo: quia bonum est obiectum appetitus: nulla verò potentia fertur nisi in suum obiectum. *Secunda.* Secundò: quia quò vnum quodque melius est, eò magis ad sui amorem allicit: id autem planè indicat bonitatem esse, quæ in qualibet re appetitum ad se rapit. Itaque licèt obiectũ formale voluntatis sit volibile, sicuti obiectum formale visus est visibile; tamen bonum, vt diuiditur in honestum, vtile & iucundum, non minùs latè patet, quàm volibile siue appetibile. Vnde absolutè pronunciandum est, voluntatem nihil posse velle, quod nõ aliquam rationem boni, seu veram, seu adumbratam obtineat.

Solut. ar. 1. aduersæ partis. Ad primum argumentum eorum, quæ pro contraria parte attulimus, dicendum erit: ita se habere appetitum ad bonum, vt intellectus ad verum, quatenus sicuti intellectus non assentitur, nisi ei quod ipsi tanquam verum offertur; nec dissensum exhibet, nisi ei quod ipsi repræsentatur tanquam falsum: ita voluntas non amplectitur, nisi id quod ei tanquam bonum obiicitur; nec repudiat, nisi id quod ipsi proponitur sub specie mali.

Sol. 2. Ad secundum, concesso antecedente negetur consecutio: non enim ad libertatem voluntatis spectat, vt possit in malum, quà malum est, tendere; alioqui posset vagari extra metas sui obiecti.

Quia tamen suam experiri libertatem habet rationem boni iucundi, non negamus, posse quempiam velle aliquod malum sub ea notione: sed hoc non est velle malum, quà malum; sed vt apparet bonum, seu prout ob experientiam libertatis delectabile fit.

Sol. 3. Ad tertium respondendum: damnatos velle flagitia & displicentiam Numinis diuini, sub aliqua tamen adumbratione boni: non quidem honesti, cùm omnẽ honestatis amorem deposuerint; sed vt quidpiam sibi conueniens, ad explendam iram & odium in Deum, à quo puniuntur. Quod similiter dicendum de iis, qui aliis mala optant: nimirum optare illa, tanquam media ad capiendam vindictam, aliúmve eiusmodi finem obtinendum, à quo tale obiectum aliquam boni similitudinem mutuatur.

QVÆSTIO III.

De diuisione Boni in commune.

ARTICVLVS I.

Varia bonorum diuisiones.

QVÆNAM res essent in bonis numerandæ, & quæ bona quibus excellerent, magna fuit in scholis Philosophorum concertatio: vt cõstat ex iis, quæ A tradidit D. Augustinus lib. 9. de Ciuit. Dei, cap. 4. Cicero in lib. de Fin. & 1. Acad. quæst. Seneca in lib. qui inscribitur, *Quòd in sapientem non cadat iniuria.*

Sed omissis nunc eiusmodi controuersiis, aliquot bonorum diuisiones, quæ celebriores sunt, in medium afferemus. Plato 1. de Leg. distribuit bona, in diuina & humana. Bona diuina dixit esse, prouidentiam, temperantiam, iustitiam, fortitudinem: humana valetudinem, formam, robur, diuitias. B Aristoteles 1. Ethic. cap 6. bonum diffundit in decem Categorias: substantiam, quantitatem, qualitatem, &c. Idem lib. 1. magn. Moral. ca. 3. & 1. Rhet. ad Theodect. ca. 5. post Platonem lib. 3. de Leg docet, bonorum alia esse bona animi; vt virtutes: alia corporis; vt vires, sanitatem: alia exteriora; vt diuitias, famam, honorem, dominatum. Quam distributionem tam Peripatetici, quàm Academici veteres celebrâ-C runt.

D. Augustinus lib. 2. de libero arbit. cap. 19. & in lib. de cognit. veræ vitæ, cap. 7. quadripartitam inculcat bonorum varietatem, secundùm quatuor gradus rerum; nimirum existentium, viuentium, sensibilium, & intelligentium. Idem super Psalm. 134. distribuit bonum, in bonum quod per se ipsum bonum est; & in bonum quod ab alio est bonum: hoc est, in bonum per suam essentiam, & bonum participatione. Est autem solus Deus bonus D per suam essentiam (quomodo Patres interpretantur illud Christi Domini, Lucæ 18. *Nemo bonus, nisi solus Deus.*) Tũ quia solus Deus ex sua essentia independenter à quolibet alio bonitatem habet: tum quia omnis diuina perfectio, tam moralis, quàm naturalis, & denique omnis formalis perfectio in Deo existens, vt potentia, sapiẽtia, iustitia, est ipsa Diuina essentia. Quod nulli creaturæ conuenit: nec enim, verbi gratiâ, virtus aut sapiẽtia An-E geli vel hominis, ipse Angelus aut homo sunt.

Alij ita diuidunt bonum, vt quædam sint maxima, alia media, alia infima: vt maxima sint virtutes, quibus rectè viuitur; media, animæ facultates, sine quibus vt nec viuere, ita nec rectè viuere quisquam potest; infima, bona corporis, & fortuita temporariáque omnia.

F

ARTICVLVS II.

Distributio Boni in Honestum, Vtile, & Iucundum.

PRÆTER superiores diuisiones alia quoque est, quam afferunt Aristoteles lib. 2. Ethic. c. 3. D. Ambrosius in lib. de Offic. cap. 9. Tullius 5. Tusc. quæst. aliique auctores communi consensu: nempè in bonum hone

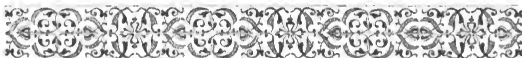
honestum, vtile, & iucundum siue delecta- A bile: cuius partitionis ratio explicatur à D. Thoma 1. part. q 5. art. 6. in hūc ferè modum: Vnumquodque dicitur bonum prout appetibile est, & vt terminat motū, seu quasi motum facultatis appetentis. Motus autem terminatur simpliciter quidem ad vltimum; secundùm quid verò ad medium, quo ad vltimum itur: & vltimum quidem, vel se habet vt res quæ per se appetitur, vel vt quies in re adepta. Necesse ergo est bonum trifariam dici: nimirum id in quod tendit appetitus, tanquam in rem per se desideratam, vocatúrque bonum honestum: & id ad quod fertur, tanquam ad medium quo quidpiam assequatur, quod dicitur vtile: & id quod terminat motū, vt quies siue delectatio, quæ capitur post adeptionem rei, quod nuncupatur bonum

Ratio propos. diuisionis.

iucundum. Fit tamē interdum, vt vna eadémque res, diuersa consideratione, honesta sit, vtilis, & delectabilis: vt dilectio Dei, quæ in se actio quædam honesta est, & ad beatam vitam consequendam vtilis, & cum animi voluptate delectatioñeque exercetur.

Est autem prædicta diuisio, vt aduertit loco cit. D. Thomas, non vniuoci, sed analogi, quod à suis membris inæquabiliter participatur. Primò enim dicitur de honesto, secun- B dò de delectabili, tertiò de vtili: quia honestum appetitur propter se, vtile propter honestum, delectabile verò possessionem rei comitatur. Lege etiam M. Albertum 1. part sum. tract. 6. quæst. 26. mem. 1. Capreolum in 1. d. 3. art. 1. in solut. argum.

***

DISPVTATIO SECVNDA, DE FINE.

QVÆSTIO I.

Vtrum Finis & Bonum idem sint?

ARTICVLVS I.

Quæstionis in vtramque partem disputatio.

POST tractationem Boni, sequitur vt de Fine disputemus. Ac primùm negatiua pars cōtrouersiæ ex eo ostenditur: quia bonum, quà bonum, significat relationem conuenientiæ: at finis, quà finis, importat relationem causæ finalis. Vnde & bonum definitur id, *quod conueniens est*: *finis* verò id, *cuius gratiâ cætera fiunt*.

Ratio boni & finis.

Secundò, quia bonitas diuina, cōparatione actus diuini amoris, non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerceret causalitatem aliquam erga diuinum actum, sicque in Deo aliquid esset causatum; quod nefas est dicere. Quare aliquid bonum est respectu alicuius, quod respectu illius non est finis.

E contrario, quòd finis & bonum idem sint, potest suaderi primùm, quia id supponitur ab Aristotele lib. 2. Phys. c. 3. text. 31. & 1. Eth. c. 1. Deinde, quia cùm bonum sit quod omnia appetunt, necesse est omne bonum habere vim ad alliciendum appetitum: at quidquid appetitum allicit, vendicat rationem finis; quia finis causalitas, vt in 2. Phys. C ausc. lib. ostendimus, consistit in motione illa metaphorica, qua appetitus mouetur.

ARTICVLVS II.

Solutio quæstionis, & argumentorum explicatio.

ADVERTENDVM, bifariā quæri posse, vtrum Bonum & Finis idem sint? nimirū vel formaliter, ita vt ratio formalis vtriusq; eadem sit: vel quoad fundamenti reciproca- D tionem, ita vt nihil sit bonū, quod non etiam rationem finis sortiatur, & contrà: deinde hoc posteriori modo, vel sumi actu, ita vt quidquid est actu bonū, sit actu finis; & è conuerso: vel potestate, vt omne bonum sit finis actu, vel potentiâ. Rursus vel accipi comparatione creaturarū duntaxat, vel etiam comparatione Dei. Quibus positis triplici assertione respondemus. Prima sit: *Bonum & Finis formaliter non sunt idem.* Hanc probat prima ratio superioris articuli: eandémque in eo sensu astruximus in Physicis loco citato.

2. assertio. Secunda assertio: *Bonum & Finis, quocumque modo sumantur, non sunt idem quoad fundamenti reciprocationem respectu Dei, si sermo sit de actionibus diuinis internis.* Hanc demonstrat secunda ratio eiusdem articuli. Restrinximus autem assertionem ad actiones internas Dei: quia externæ sunt propter finem, quatenus Deus vnũ opus propter aliud efficit: vt incarnationem Verbi diuini propter hominum salutem; & omnia propter se, iuxta illud Prouerb. 16. *Vniuersa propter semet ipsum operatus est Dominus.*

3 assertio. Tertia assertio: *Bonum actu & finis actu, comparatione creaturarum non idem sunt, quoad reciprocationem: sunt tamen aliquo modo idem, si secundùm potestatem sumantur.* Prior pars huius ex eo ostenditur: quia licèt omne, quod est actu finis rei creatæ, sit actu bonum (siquidem nihil mouet translatitia illa motione, de qua paulò antè diximus, nisi quod bonum & conueniens est; vt constat ex ijs, quæ superiùs disputata sunt:) non tamen quidquid est actu bonum, est etiam actu finis; vt patet tum aliis exemplis, tũ in auro, quod ab eius contemptore minimè procuratur aut appetitur: atque ita respectu illius non habet rationem finis, etsi in se actu bonum quidpiam sit. Posterior pars eiusdem assertionis inde constat: quia quidquid potest reddi bonum & conueniens respectu alicuius, etsi tunc comparatione illius non sit actu bonum & conueniens, potest suapte natura ab eo appeti, habereque rationem finis respectu illius: & è conuerso, quidquid potest ab aliquo expeti, & obtinere rationem finis comparatione alicuius, potest esse eidem bonum & conueniens: vel saltem vt tale apprehendi.

Quare ad primum superioris articuli argumentum non est cur respondeamus, cùm probet primam assertionem: nec ad secundum, cùm probet secundam. Ad tertium, Sol. argum. 3. artic. 1. quod ad priorem eius partem attinet, dicimus, nihil aliud velle Aristotelem locis citatis, quàm finem & bonum esse idem fundamento (intellige cum ea moderatione, quam suprà attulimus:) hoc est, vnam eandémque sanitatem, & esse bonum & finem, diuersa tamen consideratione. Ad reliquam partem eiusdem argumenti respondendum est: etsi quodlibet bonum ad aliquem appetitum alliciendum vim habeat, cùm necessariò sit conueniens alicui; non tamen oportere, sicuti monuimus, quodlibet bonum actu exercere eam allectionem, in qua actualis causalitas finis consistit.

***

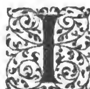
A

QVÆSTIO II.

Vtrum omni ac soli naturæ intellectuali conueniat, agere propter finem?

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiua.

B

INPRIMIS quòd non omni naturæ intellectuali competat agere propter finem, videtur facilè concludi posse. Primùm, quia homines multa 1. arg. agunt citra delectũ, quæ proinde nõ faciunt gratiâ finis alicuius. Secundò, 2. quia cognitio intuitiua Diuinæ essentiæ non est propter finem, cùm sit ipse vltimus finis creaturæ intellectualis: vt docet D. Augustin. C 11. de Trinit. cap. 6. aiens voluntatem videndi Deum habere pro fine ipsam visionem. Tertiò, quia si omnis humana operatio esset propter finem, nulla esset actio humana otiosa; 3. siquidem otiosum est id, quod fine caret: cùm tamen & verba & opera otiosa multa esse negari non possit.

Deinde, quòd non sola, intellectualis natura agat propter finem, ostenditur, quia Aristoteles lib. 2. Phys. communi Philosophorum assensu docet, multisq; argumentis con- 4. D firmat, totam naturam corpoream gratiâ finis operari.

ARTICVLVS II.

Enodatio controuersia.

DVPLICI conclusione hæc quæstio explicanda est. Prima sit: Si agere propter 1. concl. E finem absolutè sumatur, omnia agentia agunt propter finem. Probatur: Quia omnia agentia, dum operantur, intendunt aliquod bonum, ad quod vel se ipsa dirigunt, vel ab auctore naturæ diriguntur: operari autem hoc modo, est propter finem operari. Secundò, quia cùm multæ causæ sunt inter se essentialiter subordinatæ, sublata causalitate primæ, necesse est aliarum etiam causalitates tolli: finis verò est omnium causarum prima, cui F aliæ causæ essentialiter subordinantur; vt constat ex ijs, quæ in 2. Phys. lib. disseruimus: quare nisi finis moueat, nulla erit efficientis causæ motio aut operatio. Vnde sequitur, omnes agentium actiones esse propter finem.

Secunda conclusio: Agere propter finem, 2. concl. dirigendo sese ad illum, proprium est intellectualis naturæ. Hæc ex eo patet, quia se ipsum dirigere est eius naturæ, quæ delectu & arbitratu suo agit: quod iis omnibus ac solis con

conuenit, quæ intelligendi & appetendi vi prædita sunt. Vnde cæteræ res dicuntur tendere in finem ab alio directæ: siue ferantur in ipsum aliqua notitia præeunte, vt belluæ; siue nulla, vt arbores & elementa. Tendunt autem hæc in finem impulsa à motore primo, id est, à Deo, eo modo quo sagitta fertur in scopum à iaculatore directa. Vt enim sagitta ad scopum attingendum impetum recepit ab eo, à quo mittitur: ita agentia naturalia consequuntur propensionem ad suos fines à Deo, à quo formas & virtutem ad proprios motus obeundos sortiuntur. Vnde opus naturæ, dicitur opus intelligentiæ. Significatur autem prædicta inclinatio in Diuinis litteris nomine ponderis, cùm dicitur Sap. 11. *Deum disposuisse omnia in pondere*; vt explicat D. Augustinus libr. 4. in Genes. capit. 3. Quò spectat illud eiusdem Augustini 13. Confess. ca. 9 *Amor meus, pondus meum: illo feror quocunque feror.*

Vt res cognitione carentes in finem tendant.

A

Sol. 1. arg. Ad primum verò argumentum eorum, quibus ostendi videbatur, naturæ intellectiuæ non competere propter finem agere, dicendum: inprimis id non ita conuenire tali naturæ, quasi illa sese dirigat ad omnes suas operationes; cùm planum sit, multos actus, tam internos, quàm externos, citra omnem deliberationem à nobis exerceri: est ergo id intelligendum de actibus deliberatis. Verùm etiam ii qui liberi non sunt, aliquod bonum & finem spectant: licèt non soleant appellari actus humani, quòd non sint in hominis potestate, nec ab eo liberè administrentur.

Solut. 2. Ad secundum: duplicem esse finem, nempe obiectiuum & formalem. Obiectiuus est res quæ possidetur: formalis est actio qua possidetur. Ad argumentum igitur dicendum: cognitionem intuitiuam Diuinæ naturæ, siue beatificam visionem, esse finem formalem: Deum verò, circa quem versatur, esse finem obiectiuum. Nihil autem obstare, quò minùs eadem actio dicatur finis formalis; & tamen sit propter finem obiectiuum, quatenus per eam finis obiectiuus immediatè attingitur; quo modo se habet beatifica visio.

Solut. 3. Ad tertium: non dici verba aut opera otiosa, quòd nullum omnino finem spectent, sed quòd careant fine conuenienti, qui eis proximè apponi deberet.

Ad aliud quid respondendnm sit, patet ex dictis.

QVÆSTIO III.

Sitne aliquis vltimus finis humanarum actionum, ánnon?

ARTICVLVS I.

Dissolutio quæstionis.

N hac controuersia sit prima conclusio: In quolibet genere humanarum actionum dandus est aliquis finis vltimus. Hæc traditur ab Aristotele 1. Post. ca. 3. & li. 7. Phys. c 3. & lib. 8. c. 5. & li. 2. Metaph. c. 2. & 1. Eth. c. 7. Probatúrque ex eo: quia sicut in mouentibus per se ordinariis, quorum scilicet vnum pendet ab alio in causando, non potest dari progressus in infinitum; sed necessariò deueniendum est ad aliquod primum, alioqui non esset motus: ita in finibus consistendū est in aliquo vltimo, quod sit primum mouens finaliter, in quo appetitus conquiescat; aliter nulla esset appetitio. *1. concl.*

B

C

Hinc colligit D. Thomas in 1. 2. qu. 1. art. 4. necessariò quoque dandum esse aliquod medium primum. Nam sicut intentio debet figi in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat moueri: ita dandum est aliquod medium primum, vnde incipiat executio, alioqui nunquam incipiet. v. g. aduocat medicum ægrotus, vt venam tentet & potionem præscribat: potionem ab eo præscriptam accipit, vt corpus extenuet: corpus extenuat, vt sanitatem consequatur. Vt igitur in hoc progressu appetitio ægroti terminatur in sanitatem, & à vocatione medici executionem orditur; atque iis demptis, nihil ægrotus circa sanitatem comparandam moliretur: ita in cæteris quoque appetitionibus idem eueniet. *Necessario dari primū medium.*

D

E

Secunda conclusio sit: Omnis appetitio tendit in vltimum finem, & in summum bonum. Hæc asseritur ab Aristot. 1. Eth. ca. 7. vbi ait, omnia quæ à nobis expetuntur, ob felicitatem expeti. Est etiam D. Augustini 10. de Trinit. cap. 6. & lib. 13. eiusdem operis cap. 5. & Boëtij 3. de cons. philos. prosa. 2. D. Thomæ cum Mag. Sent. in 4. d. 49. qu. 1. art. 5. qu. 1. & 3. contra gentes à cap. 7. Suadetur autem ex eo, quia quidquid appetitur, non nisi sub ratione boni alicuius appetitur: vel ergo eiusmodi bonum est omnino perfectum, atque ita est vltimus finis; vel non est perfectum omnino, sicque appetitur in ordine ad perfectum: (semper enim inchoatio alicuius ad perfectionem ipsius ordinatur) patet autem, imperfectum tam in naturalibus, quàm in arte factis esse inchoationem perfecti. Quocirca D. August. 13. de Trin. cap. 3. cùm dixisset *omnes homines velle esse beatos, & nolle esse miseros*, subdidit: *quicquid aliud* *2. concl.*

F

quisquam latenter velit, ab hac voluntate, qua omnibus satis nota est, non recedit. A

Secundò, confirmatur eadem conclusio, quia ita se habet vltimus finis in mouendo appetitum, sicuti in aliis motibus primum mouens. Vt ergo causæ secundæ non mouent, aut quicquam agunt, nisi concurrente ac mouente prima; ita creata & secundaria appetibilia non mouebunt, nisi mouente fine vltimo.

B

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; solutio.

Obiect. 1. SVNT tamen contra superiores conclusiones argumenta. Contra primam hæc: Non repugnat dari progressum infinitum in finibus: ergo non necesse est dari aliquem finem vltimum. Antecedens probatur: quia auarus, qui finem statuit in diuitiis, nunquàm iis satiatur; sed alias atque alias in infinitum desiderat: iuxta illud Solonis apud Aristotelem 1. Polit. cap. 5.

C

Finis opum positus non est mortalibus vllus.

Igitur non datur in rebus appetendis terminus, in quo appetitus consistat. Præterea, in numeris datur subordinatio essentialis, cùm in iis inueniatur per se ordo prioris & posterioris: nam ternarius sequitur per se binarium, & ternarium quaternarius, sicque in infinitum: ergo non repugnat, in finibus etiam subordinatis infinitudinem reperiri.

Deinde contra secundam conclusionem hunc in modum obiicitur. Multi dum agunt nihil de summo bono cogitant; multi etiam beatitudinem constituerunt in diuitiis & voluptatibus, & ad hunc finem suas collimarunt actiones: igitur non quicquid ab his appetitur, propter summum bonum appetitur. Obiect. 2.

Ad primum horum concedendum est, quod eo probatur: videlicet vt in causis efficientibus, ita & in finibus non essentialiter subordinatis, id est, quæ ita se habent, vt actualis motio vnius ab actuali motione alterius non dependeat, haud incommodum esse, dari progressum infinitum. Ex quo tamen non sequitur, illam appetitionum infinitatem non tendere in summum bonum, quatenus bona particularia, in quæ fertur, sunt participationes summi boni. Item ad id, quod de numeris obiiciebatur, dicimus: numeros non crescere in infinitum, nisi procedendo à minoribus ad maiores: at minores non pendere à maioribus, sed contrà; non enim binarius à ternario, sed ternarius à binario dependet: quo fit, vt in numerorum dependentia non detur progressus infinitus. Dilut. 1. obiect.

Ad aliud, quo secunda conclusio oppugnabatur, respondendum quod iam ex dictis patet: videlicet, vt quis in summum bonum tendat, non opus esse de eo cogitare, vel ad ipsum actiones suas actu explicitò dirigere; sed sat esse, appetere aliquid bonum, vel quod boni speciem habeat, cùm id omne necessariò summum bonum aliquo modo participet. Dilut. 2.

DISPVTATIO TERTIA, DE FELICITATE.

QVÆSTIO I.

Vtrum felicitas consistat in bonis externis?

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur, in iis consistere.

IN hac disceptatione sciendum D inprimis, *beatitudinē nihil aliud esse, quàm summum hominis bonum.* Quod à Boëtio 3. de cons. Prof. 2. definitur, *status omnium bonorum aggregatione perfectus.* & à Tullio 3. Tusc. quæst. *secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.* De nulla autem re apud Philosophos tanta dogmatum varietate certatum fuit, vt de hominis felicitate: de qua Aristoteles 1. & 10. Eth. Lactantius li. 3. diu. Inst. D. Ambrosius lib. 2. de Offic. Clemens 2. Strom. Eusebius lib. 11. de Præpar. Euang. cap. 20. D. Augustinus 13. de Trinit. cap. 4. & 19. de Ciuit. Dei, cap. 1. vbi ait, M. Varronem collegisse 288. sententias, quæ esse poterant Philosophorum de Beatitudine.

Boet. lib. 2. de consol. Phil. D. Thom. 1. 2. quæst. 2. & lib. 3. contra Gent. à cap. 25.

Tullius in lib. de Fin. & in quæst. Tusc. Sen. in lib. de Vita beat.

Quoniam

Quoniam inter omnes constat, felicitatem hominis bonum esse; disquirendum occurrit, in quónam bono ea consistat. Cùm verò bonorum, vti superiùs diximus, tria sint genera: *bona externa*, *bona corporis*, *bona animi*: hæc tria ad controuersiam diiudicādam breuiter percurremus. Sunt autem externa bona potissimùm diuitiæ, potestas, honor, gloria. Ex quibus posteriora duo eo inter se differunt: quòd *honor sit reuerentia, quæ alicui exhibetur in testimonium virtutis, aut alterius excellentia, quæ in illo est: gloria verò*, vt D. Augustin. lib. 83. q. 31. ait: *est clara cum laude notitia*. Vel, vt definit Tullius in lib. de Inuent. *est frequens de aliquo fama cum laude.*

Inprimis ergo, quòd felicitas, hoc est, summum hominis bonum, sit in opibus & diuitiarum affluentia, videtur posse ostendi. Nam felicitas est status omnium bonorum aggregatione perfectus: qui status diuitiis maximè obtinetur; siquidem, vt 5. Eth. cap. 5. Aristoteles docet, omnia pecuniis possidentur: & vt dicitur Ecclesiastę 10. *Pecuniæ obediunt omnia.* Secundò, quòd sit in potestate & dominatu, suadetur. Nam felicitas in eo consistit, quo homines ad Dei similitudinem propiùs accedunt: quod certè interuentu potestatis ac regiminis assequuntur: vnde ij, qui aliis præsunt, in Diuinis litteris Dij vocantur, Exod. 23. *Diis non detrahes.* Tertiò, quòd in gloria siue in honore sita sit, ostenditur. Nam in eo esse videtur, quod ab hominibus ardentiùs expetitur: eiusmodi verò est gloria siue honor; vt testatur * Cicero: *Trahimur*, inquit, *omnes laudis studio, & optimus quisque maximè gloriâ ducitur.* Est etiā eiusdem rei argumentum, quòd nullius boni iacturam tam iniquo animo patiuntur homines, quàm honoris & gloriæ.

1. argum. 2. argum. 3. argum. * Pro Archia.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem quæstionis veram esse.

PRo quadripartita illa varietate externorum bonorum, quatuor conclusiones statuemus. Prima sit: *Felicitas non consistit in diuitiis.* Probatur primùm: quia summum hominis bonum non subiacet fortunæ: siquidem bona fortuita, cuiusmodi sunt diuitiæ, absque studio rationis obueniunt; summum verò hominis bonum par est, vt non nisi per rationem, quæ in homine potiorem locum obtinet, adipiscatur. Item, quia, vt docet Aristoteles 1. Polit. cap. 6. diuitiarum duo sunt genera: quædam naturales, quæ videlicet à natura nobis ad vsum tribuuntur; vt plantæ, iumenta, prædia; quædam artificiales; vt pecunia, quam ars humana, ob facilitatem ad permutationes faciendas inuenit: est enim nummus aliorum bonorum fortunæ tanquam communis mēsura. Quòd verò in nullo horum felicitas sit posita, ostenditur: quia diuitiæ naturales non comparantur sui gratiâ, sed ad sustentandam vitam; atque ita non sunt vltimus finis: multò minùs autem artificiales, quæ propter naturales queruntur. Tertiò: id, in quo distribuendo maius est bonum quàm in possidendo, non potest esse summum bonum; siquidem hoc tale esse oportet, vt possessorem beatum reddat: atqui maius bonum est in distribuendis, quàm in possidendis diuitiis: ergo, &c.

1. conclus.

Secunda conclusio: *Felicitas non consistit in potentia.* Probatur: quia potentia humana instabilis est, nec hominis voluntati subiacet; & tam bonis, quàm malis obuenit. Præterea, potest quiuis ea in vtramque partem bene & malè vti. Item, potentiam & imperium comitatur odium & timor. Quò pertinet vulgatum illud: *Necesse est multos timeat, quem multi timent.* & illud Senecæ: *Simul ista posuit conditor mundi Deus, odium & regnum.* Cùm ergo oporteat felicitatem ab hisce malis & incommodis liberam, & ex omni parte innoxiam esse, patet, non debere illam in potentia & dominatu collocari. 2. conclus.

Tertia conclusio: *Felicitas non consistit in honore.* Probatur quia, vt disputat Aristoteles 1. Eth. cap. 5. beatitudo debet esset in beato: honor verò est in eo, qui honorem exhibet, non cui exhibetur. Item, quia honor impenditur ob aliquam excellentiam, estque illius quasi testimonium: hominis autem excellentia & dignitas in ipsa eius beatitudine maximè continetur: quo fit, vt possit quidem honos beatitudinem consequi: non tamen ipsam beatitudinis rationem in se formaliter includere. 3. conclus. De honore Plato 5. de Legib. Ari. 1. Eth. 12. & 1. Rhet. cap. 1.

Quarta conclusio: *Felicitas non consistit in gloria seu fama.* Probatur: Nam felicitas est solidum verúmque bonum: sæpè autem contingit, gloriam & famam fucatam esse, ac falsis populi rumoribus collectam; cùm sæpè homines decipiantur, & arbitratu suo quæ volunt in vtramque partem de aliis prædicent. Item, quia gloria reddit homines elatos & insolentes: quò pertinet illud Senecæ: *Qui vixit notus omnibus, moritur ignotus sibi.* 4. conclus.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

ARGVMENTA primi articuli hunc in modum soluenda sunt. Ad primum dicendum: omnia pecunia possideri, eidémque obedire, omnia, inquam, non simpliciter, vt planum est; sed omnia venalia; Dilut. 1.

qua

quatenus ea omnia pecunia comparantur: tum etiam, quia plerique diuitibus obtemperant, & ad eorum se nutus effingunt.

Dilut. 2. Ad secundum respondendum: etsi dominatu fiant homines admodum similes Deo; aliud tamen esse, quoad Dei similitudinem propiùs & excellentiori modo accedant, nimirum eam contemplationem, in qua, vt progressu dicemus, hominis felicitas consistit.

Dilut. 3. Ad tertium: vehementius esse contemplationis desiderium, in qua sita est felicitas, quàm honoris cupiditatem. Nec obstare, quòd multi tam grauiter ferant honoris iacturam, vt eam etiam aliorum bonorum, quæ ad animum pertinent, amissione pluris faciant: id enim ex deprauato affectu & ambitionis studio prouenit.

QVÆSTIO II.
Vtrum felicitas consistat in bonis corporis?

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmatiua.

Bona corporis potissimùm sunt voluptates sensuum: valetudo, pulchritudo, robur. Quòd in his felicitas sit collocata, hæc argumenta videntur ostendere: Felicitas est in eo, quod propter se ipsum expetitur: sed ita se habet voluptas; vt testatur Aristoteles 10. Eth. c. 2. aiens, *ridiculum esse ab aliquo quærere, cur delectari velit.* Igitur felicitas est in voluptate. Corrobatúrque argumentum: quia, vt summa miseria in doloribus, ita summa beatitudo in dolorum vacuitate & delectatione videntur ponenda.

1. argum.

2. argum. Secundò, id quod ipsum esse & vitam hominis conseruat, est summum hominis bonum: atqui valetudo conseruat ipsum esse & vitam hominis, vt patet: ergo valetudo est summum hominis bonum. Accedit, quòd valetudo vitam maximè iucundam reddit, ac sine illa nec sensuum functiones, nec ipsa contemplatio suauis est. Ideóque scitè dictum est à D. August. in lib. de bono coniugali. ca. 23. Meliùs esse habere Zachæi staturam, etsi contractam & breuem, cum sanitate; quàm Goliæ, cum febri. Et à Platone in Gorgia: optimum esse valere, secundò formosum esse, tertiò diuitias possidere nulla fraude quæsitas.

3. argum. Item, quòd beatitudo collocanda sit in pulchritudine, ostenditur: quia pulchritudo, quæ definitur apta membrorum compositio cum coloris suauitate, videtur præcipuum hominis ornamentum; adeò, vt præstans forma * communibus suffragiis imperio digna iudicetur, & oris venustas ipsam virtutem grauiorem, amabiliorémque reddat: vti Latinus * Poëta significauit illo carmine:

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

* Euripides.
* Virg. 5. Æn.

ARTICVLVS II.

Astruitur pars negatiua.

Conclusio. Propositæ quæstioni, hæc conclusio satisfacit: *Felicitas non consistit in bonis corporis.* Huiusce conclusionis veritatem hæc argumenta satis ostendunt. Primum: Esse hominis continetur animo & corpore: & esse corporis pendet ab animo; atque ipsum corpus propter animum est, sicuti materia propter formam, & instrumenta propter motorem: igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam finem conferuntur: atque adeò fieri nequit, vt beatitudo, quæ est vltimus finis, proindéque ad nihil aliud referri debet, in bonis corporis posita sit. Secundum: Summum hominis bonum non potest esse homini, & belluis commune: sed ita se habent bona corporis: non igitur in iis consistit humana felicitas. Tertium: Multa animantia rationis expertia corporis bonis homini excellunt: quædam enim diuturniora sunt, alia robustiora, alia velociora: igitur si fœlicitas constituta esset in bonis corporis, non præstaret homo dignitate finis cæteris animantibus. Quartum: Summa felicitas excludit omne turpitudinis dedecus, & miseriam; alioqui idem simul esset miser & beatus: at bona corporis possunt inueniri simul cum vitiorum turpitudine & infamia: ergo felicitas non est in iis bonis constituta.

Lege Plin. li. 10. ca. 69.

ARTICVLVS III.

Probatur, quòd felicitas non sit in voluptate.

Circa voluptatem peculiariter aduertendum, varia de illa exstitisse philosophantium dogmata. Nam quidam eam malum esse dixerunt: alij neque bonum, neque malum: alij bonum. Et ex iis nonnulli in ea felicitatem posuère: alij quidem in voluptate animi, quæ ex contemplatione rerũ & actione virtutum oritur: alij in vtrâque voluptate, animi videlicet & corporis; & in indolentia, siue dolorum & molestiarum vacuitate. Atque ita sensisse Epicurum affirmat Torquatus apud Ciceronem 2. de Fin. & Seneca in lib. de Vita beata. Hic autem error, quatenus sumit voluptatem pro ea, quæ ad corpus pertinet, quo modo præsentem attingit disputationem, refellitur tum iis omnibus,

Lege Lact. li. 3. c. 7. Senecam lib. de Vita beata. Laertium li. 10. de vit. Castrum v. Beatitud. 2. M. Albertum 1. Eth. tract. 5. c. 7.

nibus rationibus, quibus ostensum fuit, felicitatem non esse in bonis corporis constitutam; tum speciatim argumento illo, quod affert Aristoteles 7. Eth. cap. 11. nimirum, quia voluptates corporis impediunt prudentiam: & quò vehementiores sunt, eò densiorem menti caliginem offundunt, & rationis ac iudicij arcem occupant, animúmque illecebris in seruitutē pertrahunt, & ita deiiciūt, vt nihil magnū aut excellens moliatur. Vnde illud Senecæ in lib. de Vita beata, cap. 7. *Voluptatem sæpius inuenias latitantem ad tenebras captiuatam circa balnea & sudatoria mollem, eneruatam mero atque vnguento madentem, pallidam, obfuscatam, in medicamentis inuolutam.*

Deinde confirmatur idem institutum, quia summi boni adeptio debet esse stabilis, & eiusmodi vt eam non consequatur tristitia: at multò secus habent voluptates corporis, quæ (vt ait Philo Iudæus in li. de Gigant.) canum more primùm abblandiuntur, tunc repentè mutatæ morsum infigunt insanabilem: quod Boëti⁹ in l. 3. de cōs. metro 7. ita cecinit:

Habet hoc voluptas omnis:
Stimulis agit furentes,
Apiúmque par volantûm,
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

Lege D. Augustinum lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 20. vbi affert tabulam quandam, quam Philosophi nonnulli, ad ingerendum pudorem iis qui corporis voluptatibus virtutes metiebantur, pingebant: in qua voluptas in sella regali, quasi delicata quædam regina, consideret, eique virtutes famulæ subiicerentur, obseruantes eius nutum, vt facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulæ meminit Tullius 2. de Fin.

ARTICVLVS IIII.

Respondetur argumentis in contrariam partem adductis.

Sol. 1. arg. art. 1. Lege D. Tho. 3. contra Gent. c. 26. & in 1. 2. q. 4. art. 2. Fer. & Caie. iisdem loc.

ARGVMENTA initiò proposita hunc in modum explicanda sunt. Ad primùm dicendum: summum bonum expeti propter se; voluptates autem saltem ex intentione primaria auctoris naturæ datas esse gratiâ operationum, vt agentia suauiùs ac promptiùs munia sua obeant: quemadmodum sal non propter se, sed ad condiendos cibos adhibetur. Itaque voluptates, si ordinatè & ex primarij illius instituti regula appetantur, non propter se, sed propter actiones quærentur. Arist. autem loco illo 10. Eth. delectationem & operationem, ex qua delectatio percipitur, non tanquā duo, sed tanquam vnum quid accepit: quasi diceret, ridiculum esse quærere, cur quis operando delectari, & delectando operari velit: præsertim cùm notū sit, appetitum voluptatib. magnopere allici & deliniri. Ad confirmationē eiusdem argumenti dicimus, summā miseriam non esse positā in doloribus; sed in opposito seu priuatione eius boni, in quo sūma felicitas est: de quo postea.

Sol. 2. Ad secundum negandū est antecedens, & ad reliquam argumenti partem dicendum: tantummodo concludere, valetudinem ad naturalē huius vitæ beatitudinem & iucunditatem requiri, eandémque ex sententia Platonis inter bona corporis principem locum habere: non tamen in ea felicitatē consistere.

Sol. 3. Ad tertium: pulchritudinem præcipuum esse ornamentū, non totius hominis, sed corporis: ac tametsi virtutem ipsam decoret, non ideo homini maiorem decoris excellentiam, quàm ipsius virtutis actum contemplationémque conciliare.

QVÆSTIO III.

Vtrum beatitudo consistat in animi operatione?

ARTICVLVS I.

Astruitur pars affirmatiua.

CVM oporteat felicitatem in eo qui felix dicitur insidere, & ex superiore disceptatione constet, felicitatem non esse in bonis corporis; consequens est, vt in bonis animi sita sit. Rursus cùm animi bona, si generatim loquamur, sint potentiæ, habitus, & operationes: duo verò priora ad operationem ordinentur, felicitas autem propter se expetatur: vtique asserendum erit, felicitatem in animi operatione cōsistere. Quod docet etiam Arist. 1. lib. Eth. c. 7. & lib. 10. cap. 6. & lib. 2. Polit. c. 3. & lib. 2. magn. Mor. cap. 10. potéstque inde confirmari: quia beatitudo est vltima hominis perfectio: vnumquódque autem tunc perfectum est, cùm in actu existit: vltimus verò actus in iis quæ operationem vendicant, est ipsa operatio. *Animi bona.*

Obiect. 1. Obiiciat tamen aliquis: Beatitudo definitur à Boëtio, *status omnium bonorum aggregatione perfectus*: igitur beatitudo non consistit in operatione, sed potiùs in statu & quasi habitu. 2. Secundò: si beatitudo in operatione consisteret, nemo, nisi cùm actu talē edit operationem, esset felix appellandus: hoc autem absurdum est: cùm ex eo sequatur, eundem hominem breui tempore nunc beatum esse, nunc infelicem: ergo &c. 3. Tertiò: Habitus est perfectior actu: igitur beatitudo in habitu, non in actu siue operatione collocari debet. Antecedens probatur: quia habitus est tum principium actuum, tum finis sui actus: cùm ab habitu eliciatur actus, ideóque hunc fre-

quentemus, vt illum perficiamus. Item, quia stabiliora perfectioris conditionis sunt: vt docet Aristoteles 3. Eth. cap. 1. habitus verò ex suo genere stabiliores sunt, cùm hi permaneant, illi confestim euanescant. A

Dilut. 1. obiect. Ad primum horum respondendum, ex D. Thoma in 1.2.q.3.art.2. Cùm beatitudo definitur status, solùm iudicari beatū esse in statu boni perfecti. Itaque propositio illa: *Beatitudo est status*: non est essentialis formalísve, sed causalis: vt ibidem annotauit Caietanus: B quasi dictum sit, beatitudinem esse causam status perfecti. *Dilut. 2.* Ad secundum: vt quis felix vocetur, sat esse versari in actione, vti ratio *Dilut. 3.* præscribit, & vitæ huius conditio atque humana imbecillitas fert. Quod attinet ad tertium argumentum, quo petitur, *habitúsne an actus perfectior sit?* asserendum, actum simpliciter perfectiorem esse habitu. *Actus perfectior habitu.* Primùm: quia vnumquodque vt minùs dependet, ita excellentioris naturæ est: at minùs dependet actus C ab habitu, quàm contrà; siquidem habitus naturalis, de quo loquimur, non nisi per actum gignitur, cùm tamen actus absq; habitu elici possit. Secundò: quia præstantius est id, cuius gratiâ aliud est; vt docet Aristoteles 2. Phys. cap. 3. text. 31. & 1. magn. Moral. cap. 1. habibitus autem propter actum est, tanquam propter quidpiam optimum. Vnde Aristoteles 7. Phys. cap. 3. text. 17. definit Virtutem dispositionem perfecti ad optimum: hoc est, vt ibidem D. Thomas interpretatur, qualitatem D qua subiectum aptè perficitur ad exercendum actum, qui comparatione habitus virtutis optimum quidpiam est. Quare non videtur negandum, actum absolutè præstare habitui, saltem in naturalibus. Quid verò de supernaturalibus iudicandum sit, quod à quibusdam in vtramque partem disputari solet, non est huius loci constituere.

Iis autem, quæ cōtra nostram assertionem de naturali actu obiecta sunt, facilè respondebit qui dixerit: etsi habitus sit principium E actus, & causa æquiuoca illius, non proinde nobiliorem esse; cùm non sit causa æquiuoca principalis, sed instrumentaria. Item licèt operemur, vt habitus perficiamus: tamen cùm ipsa habitus perfectio sit gratiâ operationis, vt videlicet promptiùs & suauiùs operari possimus, ratum manere, finem habitus esse operationem. Ad secundum dicito, cum Richardo in 4. dist. 49. in 1. princ. quæsti. 4. F pronunciatum Aristotelis intelligendum cæteris paribus: quod in re proposita non euenit, vt ex dictis constat, cùm operatio aliunde maiorem habeat perfectionem.

ARTICVLVS II.

In quánam operatione felicitas posita sit?

VT autem doceamus, in quánam operatione beatitudo consistat, animaduertendum est, beatitudinem duplicem esse: supernaturalem & naturalem. *Multiplex diuisio felicitatis.* Rursus vtramlibet harum bipartitò diuidi: nimirum supernaturalem, in eam quę ad hanc mortalem vitam, & in eam quæ ad aliam vitam pertinet: item naturalem, in speculatiuā & practicam.

Supernaturalis beatitudo, quæ in alia vita obtinetur, consistit in intuitiua Diuinæ naturæ contemplatione: vt sentit D. Tho. 3. contra gent. cap. 25. & 26. & quodlib. 8. art. 19. *Beatitudo supernaturalis alterius vita.* eiusque sectatores variis in locis: & alij contra Scotum in 4. d. 48 q. 4. & 5. Henricū Gandauensem in sum. art. 49. q. 6. Ægidium quodl. 3. q. 19. aliósq; non paucos, asserentes prædictam beatitudinem sitam esse in actu amandi Deum clarè visum. Item contra D. Bonauenturā in d. q. 49. 1. p. dist. q. 5. M. Albertum dist. 48. art. 4. Alensem 2. p. q 23. memb. 1. & 4. p. q. 92. m. 2. art. 4. & alios, qui eam collocant in vtroque actu simul, intellectus & voluntatis: hoc est, in intuitiua contemplatioue Diuinę naturę, & in amore seu fruitione eiusdē.

Sententia D. Thomæ, quam eius assertores multis argumentis confirmant, breuiter hoc modo ostendi potest. Beatitudo formalis nihil est aliud, quàm adeptio & possessio finis vltimi: atqui sola clara Dei visio hoc sibi vendicat: ergo ea sola est beatitudo. Maior in confesso est apud omnes: colligitúrque ex illis verbis 1. Corinth. 9. *Sic currite, vt comprehendatis.* & 1. Timoth. 6. *Apprehende vitā æternam.* Minor probatur: quia voluntas non est potentia apprehendens, sed appetens: & eius actus non est apprehensio, sed inclinatio qua trahitur ad rem amatam: iuxta illud Diui Augustini lib. 13. Confes. cap. 9. *Amor meus, pondus meum.* Intellectus autem est potentia apprehēsiua quæ ex suo peculiari modo operandi trahit ad se obiectum, sibique præsens & vnicum possidet. Ergo &c. Item: summa beatitudo consistit in operatione omnium perfectissima; sed intuitiua contemplatio Diuinæ essentiæ est huiusmodi; igitur in ea summa beatitudo consistit. Probatur assumptio: primùm, quia potentia, à qua elicitur, nempe intellectus, est omnium nobilissima: vt docet Aristoteles 10. Eth. cap. 7. & 8. quod ex eo quoque suadetur, quia obiectum intellectus est simplicius & abstractius obiecto voluntatis; cùm intellectus perfecto actu feratur in rem, abstrahendo ab existentia; voluntas verò actu perfecto nihil, nisi cum ordine ad existentiam, appetat: nemo enim pecuniam, v.g.

v. g. nisi vt eam possideat, optat amátve.

Beatitudo supernaturalis huius vitæ.

Quod ad supernaturalem huius vitæ beatitudinem spectat, cùm istiusmodi beatitudo sit tendentia quædam ad supremam illam felicitatem, de qua proximè disseruimus; vtique oportet eam in actione charitatis supernaturalis potissimùm contineri: quia talis tendentia maximè fit per actus meritorios, quos partim elicit, partim imperat charitas. Quare & Christus Dominus, cœlestis disciplinæ magister, in * sermone de beatitudinibus huiusce vitæ, beatitudinem in virtutum actionibus constituit. Nec obstat, quòd voluntas, in qua insidet charitas, secundùm gradum ordinemque naturæ minùs perfecta sit, quàm intellectus: sat enim est, eam perfectiorem esse, si spectetur quoad rationem & officiũ tendendi per actiones meritorias ad cœlestem patriam & Dei visionem, tanquàm ad vltimum terminum creaturæ intellectualis.

* *Matth. 5.*

Itaque non probatur nobis eorum sententia, qui supernaturalem huius vitæ beatitunem præcipuè in cognitione supernaturali Dei, siue in dono sapientiæ collocant. Etenim licèt donum hoc, aliáque eiusmodi, quæ nostris animis diuinitùs infunditur, ad beatam vitam promoueant; ea tamen promotio in actionibus charitatis præcipuè consistit. Charitatis potiùs diximus, quàm Gratiæ: quia gratia, ex eorum sententia, qui eam à charitate distinguunt, quam magis probamus, non propriè, vel saltem non immediatum dicitur operandi principium, sed charitas. Beatitudo autem cùm in operatione sit, ei habitui, à quo talis operatio proximè oritur, tanquàm fonti ac principio asscribenda est.

Naturalis felicitas.

Porrò naturalis huius vitæ felicitas duplex est, vt antè monuimus, docétque Aristoteles 10. Eth. à c. 7. altera practica, quæ vitæ actiuæ finis est: altera contemplatiua, quæ est vitæ contemplatiuæ finis. * Felicitas practica, cùm necessariò sita esse debeat in actione vitæ practicæ, vtique consistit in operatione secundùm virtutem moralem, maximè prudentiam, quæ est virtutum regula, atque inter eas principatum obtinet. Contemplatiua sita est in cõtemplatione, potissimùm Dei, & aliarum etiam substantiarum materię expertium: siquidem hæc est nobilissima speculatiui intellectus operatio; nec in hoc statu (nulla habita ratione alterius vitæ ad quam tendimus, & in qua supernaturalem beatitudinem nos adepturos speramus) secundùm naturæ vires perfectiori modo Deum possidemus.

* *Lege D. Tho. in 2. d. 41. q. 1. art. 3.*

A

ARTICVLVS III.

Enodatur Felicitatis definitio ab Arist. tradita.

HINC non difficile erit intelligere definitionem Felicitatis, traditam ab Aristotele 1. Eth. cap. 7. *Felicitas est operatio animæ per rationem, aut non sine ratione, secundùm virtutem in vita perfecta.* Dicitur enim operatio animæ per rationem siue intellectum, id est, operatio edita à potẽtia intellectiua: vel non sine ratione, id est, vel ab intellectu præscripta & regulata; siquidem actiones humanæ, vel ab intellectu per se eliciuntur, vel ab aliis potentiis quas intellectus regit & gubernat. Dicitur, secundùm virtutem: quia oportet actionem, in qua felicitas ponitur, studiosam esse, rectæq; rationi consentaneam. Additur postremò, in vita perfecta: quia vt vna hirundo non facit ver: ita nec dięs vnus vnáve operatio reddit hominem felicem: proindéque vt quis felix dicatur, oportet totius vitæ decursu, aut longo tempore, eam actionem, in qua beatitudo consistit exercere.

B

C

Proposita definitio, si in eo sensu quem præ se fert accipiatur, vtrique felicitati, tam practicæ, quàm speculatiuæ conuenit, vt consideranti planum erit: ex mente tamen Aristotelis, qui loco superiùs adducto de felicitate duntaxat actiua differit, soli actiuæ conuenit: atque adeò secundùm eam limitationem nomine virtutis sola virtus moralis accipienda erit, in cuius actione tantùm actiua felicitas collocatur.

Cui felicitati conueniat tradita definitio.

D

Nonnulla hic aduertes. Primum est: cùm in hac vita tot ærumnis & incommodis animi corporísque obnoxia, neque actiua, neque contemplatiua felicitas perfectè possideri queat, neutram in hoc statu appetitum hominis perfectè satiare; esto illũ aliquo modo expleat, quatenus prudens & sapiens eorum, quæ obtinere non valet, inopiam moderato & imperturbato animo fert. Secundum est: felicitatem contemplatiuam naturalem non eodem prorsus modo esse in contemplatione sitam, quo beatitudo supernaturalis alterius vitæ in intuitiua Diuinæ naturæ cognitione. Nam cùm Dei & substantiarum separatarum consideratio in hac vita simul cum morum prauitate inueniri possit, cum qua tamen felix nemo dicitur: asserendum est, licèt essentia felicitatis contemplatiuæ naturalis in ea, quam diximus, contemplatione præcipuè collocata sit, necessariò tamen formaliter includere morum probitatem, & virtutũ actiones, quas essentia supernaturalis beatitudinis non ita includit. Ratio discriminis est, quia morum sanitas non necessariò prædictam contemplationem na-

E

Discrimen inter felicitatem contemplatiuã huius & alterius vitæ.

F

turalem comitatur, vt planum est; quæ tamen A necessariò sequitur ex Diuinæ essentiæ visione, in qua virtute continetur, quæque eodem instanti, quo elicitur, parit ex se voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac cætera, quæ ad statum illum omnibus bonis cumulatum exiguntur.

Tertium est: felicitatem contemplatiuam perfectiorem esse actiua. Quod ex eo patet, quia contemplatio, cùm suapte natura propter se quæratur, nobilior & excellentior est, B quàm praxis: quod docuit Aristoteles lib. 6. Eth c. vlt. & lib. 10. eiusdem operis, ca. 7. & l. 7. Polit. cap. 2. Idémq; censuit Plato in Philebo, vbi ait, vitam contemplationi dicatam cæterarum omnium diuinissimam esse: & lib. de Regno, numerans duo regna, vnum Iouis, alterũ Saturni, hoc illi prætulit: per illud actionem, per hoc contemplationem significans. Lege in eandem sententiam Alcinoum in lib. de Doct. Plat. cap. 2. Tyriũ Max. serm. 6. C

QVÆSTIO IIII.

Vtrum ad felicitatem externa bona requirantur?

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum opiniones. D

Opinio Stoicorum.

EST de re proposita contentio inter Stoicos & Peripateticos. Stoici partem negatiuam acerrimè tuentur, appellántque felicitatem Peripateticam, quæ externa bona asciscit, mollem & eneruatam. In quam sententiam multa Cicero in 2. Parad. & Tusc. quæst. lib. 5. & Seneca Stoicæ disciplinæ alumnus variis in locis. Videtur autem dogma hoc ex eo comprobari, E quia oportet felicitatem à casu & fortuna minimè dependere: à quibus tamen dependeat necesse est, si externa bona, quæ magna ex parte fortuita sunt, requirit. Item quia felicitas consistit in actione virtutis: hæc autem probatur splendétque magis in aduersis, quàm in prosperis, vt rectè ait Seneca in libro de Diuina prouidentia: *Gubernatorem*, inquiens, *in tempestate maris, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersùs* F *paupertatem tibi animi sit, si diuitiis affluis? vnde possum scire, quantum aduersùs ignominiam & infamiam, odiúmque populare constantia habeas, si inter plausus senescas?*

Quin & Poëtæ, vt illustre solidæ felicitatis exemplum hominibus proponerent, Herculem induxerunt, post multorum laborum tolerantiam de fortuna triumphantẽ, & in cœleste domicilium ascendentem. De quo est illud Boëtij lib. 4. de Consol. metro 7.

Ite nunc fortes, vbi celsa magni
Ducit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? superata tellus
Sidera donat.

Postremò idem confirmatur: quia quod ad rectè & laudabiliter viuẽdũ sufficit, id etiam ad felicitatem sat est: atqui virtus ita se habet; cùm probũ virum & omni laude cumulatum reddat: videtur igitur ea per se abundè sufficere ad felicitatem. Atque huic sententiæ Aristotelem & Platonẽ subscripsisse ait Tullius 5. Tusc. quæst. Quare Lucianus, in Aristotelem iocatus, Alexãdrum Magnum apud inferos inducit asserentem, Aristotelem versutum & callidum virum, nixum fuisse persuadere, munera fortunæ necessaria esse ad summum hominis bonum; vt auderet ea ab ipso petere, ac bona fronte recipere.

In dial. Diogenis & Alexandri.

ARTICVLVS II.

Aristotelis sententia, eiúsque comprobatio.

RE tamen vera Aristoteles 1. lib. Eth. c. 8. censuit, ad felicitatem, non qualemcunque, sed hominis politici & qui in Reipub. luce versatur, requiri externa bona, tanquam instrumenta ad defendẽdam Rempub. ad beneficentiam exercendam, ad propulsandas iniurias, aliáque munera eiusmodi. Quæ sententia vera est: etenim nemo externam & politicam felicitatem obtinere dixerit eum, qui bonis ad hæc præstanda destitutus sit; licèt absque iis quilibet priuatus homo in se spectatus, tam contemplatiua, quàm practica felicitate potiri queat.

Felicitas hominis politici.

Argumẽta verò, quæ superiùs adduximus, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum: non esse absurdum, felicitatem sub aliqua cõsideratione, & quoad perfectionem accidentariam, pendere aliquo modo à fortuitis euentibus; dummodo quoad essentiam ab iis nequaquam pendeat. Ad secundum respondendum: esto virtus maius specimen sui det magísque luceat in aduersis; tamen, quantum ad beatitudinis splendorem attinet, magis apparere in prosperis: in quibus præstantis animi argumentum est, moderationem seruare, euagantes appetitiones comprimere, neque vana iactatione extolli. Qui autem in egestate, & rerum familiarium iactura, ac denique aduersis rebus diu tolerandis animi constantiam exhibuère, etsi magna laudum encomia iure obtinuerint; non idcirco putandum, eos ciuilem politicámve felicitatem assecutos fuisse: plura enim ad hãc requiruntur, quàm ad rectè & cum laude viuendum. Neque aliud sensit Plato vbi rectè sensit, neque Aristoteles, cùm de hac felicitate disseruit. Lege D. Thom. in 1. 2. q. 5. art. 7.

Sol. arg.

DISP V

DISPVTATIO QVARTA:

DE TRIBVS PRINCIPIIS HVMANORVM ACTVVM, VOLVNTATE, INTELLECTV, & appetitu ſenſitiuo.

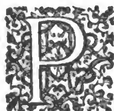
QVia præcipua Moralis ſcientiæ conſideratio verſatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibúſve conſiſtit hominis felicitas: doctrinæ ratio poſtulat, vt, poſtquàm de felicitate egimus, de humanis actibus diſputemus: ac primùm de eorum principiis, *Voluntate, Intellectu, & Appetitu ſenſitiuo.*

QVÆSTIO I.

Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiſcantur?

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.

1. argum. PArs negatiua propoſitę controuerſiæ his argumentis videtur oſtendi: Actus, quibus animæ beatæ Diuinã eſſentiam clarè vident, viſámque amant, humani ſunt; cùm in iis ſupernaturalis beatitudo hominis conſiſtat: & tamen ex communi Theologorum ſententia non ſunt actus liberi, ſed neceſſarij; nec enim in beatorum poteſtate eſt, eiuſmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani à libera voluntate proficiſcuntur.

2. argum. Secundò: Actus, quos ſomniantes & mente capti exercent, dum diſputant ratiocinantúrque; item actus ſubiti voluntatis & intellectus, ſunt humani, quandoquidem ſoli homini conueniunt: nec tamen liberi ſunt, alioqui poſſet in eos culpa aut meritum cadere. Ergo aliqui ſunt actus humani abſque libera voluntate.

3. argum. Tertiò; Multi actus, ab appetitu & externis membris adminiſtrati, ſunt humani; ſiquidem bonitatem malitiámve moralem ſortiuntur: A & tamen ij non ſunt à voluntate; cùm actus voluntatis ſint immanentes. Igitur multi actus humani non oriuntur à voluntate.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuerſiæ.

B VT propoſitæ quæſtioni ſatisfaciamus, quædam prænotanda ſunt. Primum eſt: *Bifariam poſſe aliquem actum dici humanum:* nimirum vel *quoad ſuſtantiam entitatémve*, quo pacto omnes ac ſolæ operationes, quæ manant à potentiis propriis hominis vt homo eſt, humanæ dicuntur, vt ratiocinari & flere: vel *quoad operandi modum.* Quia verò proprius modus operãdi hominis, prout à belluis diſtinguitur, eſt ita agere, vt ſuarum C actionum dominium & libertatem gerat (bruta enim impetu naturali operantur, nec tam agunt, quàm aguntur, vt D. Damaſcenus ait lib. 2. fid. Orth. cap. 27.) fit, vt poſteriori modo eæ tantùm actiones humanæ vocentur, quas homo in ſua libera poteſtate habet. *Actiones humanæ quæ.*

Secundò aduertendum: voluntatem non ideo liberam ſeu deliberatam vocari, quòd ipſa deliberet (deliberatio enim ad intelle- D ctum magis, quàm ad voluntatem pertinet:) ſed quia præeuntem intellectus deliberationem ſequitur. Quo fit, vt illa actio dicatur à libera voluntate proficiſci, quæ à voluntate intellectus deliberationem ſequente elicitur, aut imperatur.

Hoc poſito reſpondemus, omnes actus

humanos proficisci à libera hominis voluntate. Quod ex eo ostenditur: quia etsi radix libertatis sit in intellectu, formalis tamen libertas à sola voluntate est; vt alibi ex professo declarabitur. Patétque ex eo, quia *libertas* dicitur, *qua aliquid vt libet eligimus:* electio autem fertur in bonum: quod cùm sit obiectum voluntatis, consequens est, vt formalis libertas pertineat ad voluntatem. Quare nullus omnino erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate: siue eum ipsa in se eliciat, cuiusmodi est actus amoris: siue imperet, vt deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuersim omnes actiones potētiarum, quæ voluntati subditæ sunt, si ab eis eliciantur prout voluntati liberè mouenti subiiciuntur.

Libertas quid.

Argumenta verò pro contraria parte ex dictis facile soluentur. Ad primum & secundum dicendum: eiusmodi actus, licèt sint actus hominis; non tamen esse humanos in eo sensu & vsurpatione: de qua hîc agimus. Ad tertium concessa maiori ad minorem dic, non omnes actiones quæ à voluntate proficiscuntur, immanentes esse; sed quæ ab ipsa potentia manant, & in eadem manent.

QVÆSTIO II.

Vtrum voluntas intellectum, an intellectus voluntatem moueat?

ARTICVLVS I.

Propositæ difficultatis enodatio.

ADVERTENDVM, moueri facultatem animę ab aliquo, nihil aliud esse, quàm ab illo de potentia ad actum educi. Quare cùm bifariam possit aliqua facultas animæ esse in potentia: nimirum vel quoad eliciendam, aut non eliciendam actionem; quod vocatur esse in potentia ad exercitium actus: vel quo ad hoc illúdve agendum, id est, quoad producendum actum huius aut illius speciei; quod dici solet esse in potentia quoad actus specificationem: fit, vt duobus modis prædicta facultas indigeat mouente, à quo ad actum perducatur: vno quoad actus exercitium; altero quoad determinationem illius ad certam speciem.

Concl. 1.

Sit prima conclusio: *Voluntas quoad exercitium mouet intellectum, sicuti & reliquas potentias quoad actus humanos.* Hæc quæstione proximè sequenti accuratiùs probabitur: nunc ex eo breuiter, ostenditur, quia principium actus cuiúsque potentiæ actiuæ est ex fine: finis verò actuum intellectus con-

A tinetur sub fine voluntatis; proindéque intellectus ad actus suos eliciendos à voluntate moueri debet. Diximus in conclusione, *quoad actus humanos*: quia ad actus subitos, qui omnem actum voluntatis antecedunt, non mouetur intellectus à voluntate: sed ab obiecto, interuentu speciei intelligibilis & phantasmatis. Qua de re Maior in 1.d.3.q.2. Greg. in 2.d.11.qu.1. Lege quoque, si placet, quæ in hanc sententiam scripsimus, lib.1. Phys. cap.1. B quæst.2. art.4.

Actus subiti.

Secunda conclusio: *Intellectus quoad speciem actus mouet voluntatem.* Hæc suadetur: quia intellectus proponit voluntati obiectum, à quo, tanquam à principio formali externo, actus voluntatis speciem sumunt. Vbi aduerte, bonum cognitum non solùm sese habere ad actus voluntatis, vt causam formalem externam, prout illis, tanquàm terminus ad quem referuntur, speciem tribuit; sed vt finem, quatenus motu metapho- C rico allicit voluntatem. Vtrum verò notitia intellectus concurrat etiā actiuè cū voluntate ad eius actus eliciendos, controuersum est. Negatiuam partem sequitur Henricus quodl. 9. Capreolus in 2. d. 23. art. 3. ad 1. contra 1. concl. Hispalensis in 2.d.25.qu.1. artic.3. not. 1. Iauellus 9. Metaph. quæst.6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4.dist.49. quæst.3. artic. 1. Gregorius in 2.d.25.qu.1. contra 2. concl. Gabriel eadem dist. quæst. 1. dub.3. Soncinas D 9. Metaph. quæst.11. & quæst.13. Vtraque nobis admodum probabilis videtur: quæ autem probabilior sit, li.9. Metaph. diiudicandum erit.

2. concl.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq́; dilutio.

E ERIT tamen qui probare contendat, non posse intellectum à voluntate moueri, hoc argumento: Omne mouens est prius ac nobilius moto: sed intellectus est prior & nobilior voluntate, vt suprà statuimus, docétque Arist. lib.10. Eth. cap.7. igitur intellectus non potest à voluntate moueri. Maior probatur: quia quod mouet, agit: agere autem præstantius est, quàm pati: teste D. Augustino 12. super Genes. ad lit.

F Secundò: Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab intellectu repræsentatur: quia, vt docet D. Augustinus lib.8. de Trinit. c.4. *nihil volitum, nisi priùs cognitum.* Igitur si, vt intellectus actum suum eliciat, & voluntati aliquid proponat, debet priùs à voluntate moueri, dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progressio; siquidem omnem actionem voluntatis antecedet actio intellectus, & omnem actionem intellectus actio voluntatis absque vllo primo actu.

Tertiò:

Tertiò: intellectus per suam notitiam concurrit effectiuè ad actum voluntatis, vt est multorum Philosophorum sententia: igitur si voluntas mouet effectiuè intellectum, & intellectus voluntatem, idem respectu eiusdem, hoc est, eadem voluntas comparatione intellectus, simul erit mouens & motum.

Sol. 1. Ad primum horum dicendum: fieri posse, vt id, quod alio simpliciter deterius est, eodem tamen alia consideratione & secundùm quid præstantius habeatur. Nam v. g. potentia videndi nobilior est quàm color; & tamen color, quatenus in illam agit, suam ei speciem inprimendo, excellentior quàm illa est. Sic ergo, tametsi intellectus absolutè præstantior sit quàm voluntas, nihil mirum si voluntas, spectata prout intellectum mouet, hac ex parte ipso præstantior censeatur.

Sol. 2. Ad secundum, concesso antecedente neganda est consecutio, & ad eius confirmationem dicendum: non omni intellectus actioni præire actionem voluntatis: quia tandē consistendum erit in aliquo actu intellectus, ad quem, vt suprà diximus, intellectus ab obiecto interuentu phantasmatis moueatur: qui actus, quia saltem in suo primo ortu naturalis est, & non liber, non oportet ad eum eliciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3. Ad tertium, vtcúmq; se habeat veritas antecedentis, quæ alibi vt diximus perpendenda erit, respondemus: nō sequi ex eo, idem secundùm idem esse simul mouens & motū. Nam cùm voluntas mouet intellectum ad eliciendam notitiam alicuius rei, non concurrit tunc intellectus per eandem notitiam ad illammet actionem voluntatis, sed ad aliam: v. g. mouet voluntas intellectum ad deliberandum, iudiciúmque ferendum de pharmaco intellectus per hanc actionem non concurrit cum voluntate ad illummet actum, quo eum voluntas mouit; sed ad alium, nempè ad electionem pharmaci, quod ei, vt conueniens ad obtinendam valetudinem, repræsentat.

QVÆSTIO III.

Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus suos exercendos?

ARTICVLVS I.

Constituitur pars affirmatiua.

Conclusio. SSERENDVM: voluntatem mouere actiuè ad suos actus exercendos reliquas animæ potentias, quæ suapte natura eius imperio subduntur. Hæc assertio traditur à D. Augustino lib. 12. de ciuit. Dei, c. 6. D. Damasceno lib. 2. A Fid. c. 16. D. Anselmo de Concept. Virg. cap. 4. D. Thoma 1. part. quæst. 82. art. 4 & aliis. Probatur autem eius veritas, tum ipsa experientia; quandoquidem contemplamur, legimus, loco mouemur, præstamúsque cætera id genus munia, cùm volumus: tum ratione; etenim principium motionis cuiúsque potentiæ actiuæ est ex fine, cùm omne agens gratiâ finis operetur; bonum autem in commune, quod rationem finis habet, est obiectum voluntatis. *Obiectum voluntatis.* B Quare consequens est, vt voluntas omnes alias potentias ad suorum actuum exercitium moueat. Consecutio patet ex eo: quia semper ars & potentia, ad quam spectat finis vniuersalis, mouet ad agendum artem & potentiam, ad quam particularis finis, sub illo vniuersali comprehensus, pertinet; vti liquet in arte nauigatoria & nauium confectrice, itémque in duce & tribunis: atqui omnes fines aliarum potentiarum comprehenduntur sub fine ac bono, quod est obie- C ctum voluntatis, quia omnes potentiæ per suos actus tendūt in aliquod bonū: ergo, &c.

Quæri solet, quónam pacto voluntas hāc motionem præstet? *De modo, quo voluntas mouet alias potentias.* Quam dubitationem duplici pronunciato explicabimus. Primum sit: *Voluntas non mouet alias potentias applicando:* si loquamur de ea applicatione, qua res applicata aliquam præuiam motionem ab applicante accipit: vt cùm quis admouet securim ad cædenda ligna, inprimendo illi im- D pulsum. Hoc ex eo ostenditur: quoniam voluntas nullam præuiam motionem iniicit potentiis: tum quia in hoc rerum genere non apparet, quidnam eiusmodi præuia motio sit; tum quia talis motio superflua omnino est, cùm absque illa possit voluntas potentias mouere: quod in Physicis ex professo tractauimus; cùm ostendimus, causam primam non excitare agentia naturalia ad suas actiones, præcedente aliqua motione; vt plerique E D. Thomæ sectatores arbitrati sunt. Est enim quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum causis secundis concurrit: & in voluntate, vt cum potentiis.

Secundum pronunciatum sit: *Voluntas mouet alias potentias, concurrendo cum illis tanquam causa vniuersalior; ita vt ex potentia, cum qua voluntas concurrit, & ex ipsa voluntate, fiat vna integra causa, à qua vna eadémque numero actio manat.* Huius pronuncia- F ti veritas ostenditur, primùm ex analogia, quæ est inter alias causas vniuersales & particulares, præsertim Deum & causas secundas: quandoquidem voluntas, vt fertur in bonum in commune, aliæ verò potentiæ in bona particularia; ita sese habet ad alias potentias, vt vniuersalis causa ad particulares. Quare, vt causa vniuersalis, v. g. Deus, dum concurrit cum causis secundis ad agendum, ex ipso & causa secunda fit vna causa integra, à qua vna eadémque singularis actio oritur: ita propor

proportione quadam se habebunt voluntas, cæteræque potentiæ quas illa mouet.

Ex dictis intelliges, actionem, qua voluntas formaliter mouet alias potentias, esse transeuntem, cùm in ipsa voluntate non maneat: siquidem non distinguitur re ab actione aliarum potentiarum. Præterea, eiusmodi concursum voluntatis interdum esse quid spiritale, cùm nimirum voluntas concurrit cum potentia immateriali, vt cum intellectu: aliquando materiale, si videlicet concurrat cum potentia inhærente organo corporeo, vt cum imaginatione.

ARTICVLVS II.

Quo pacto voluntas moueat sensus internos?

Duplex imperium.

SCIENDVM ex Aristotele 1. Polit. cap. 3. & lib. 1. Eth. c. vlt. & ex D. Thoma 1. part. quæst. 81. art. 3. ad 2. duplex esse *imperium*: alterum *despoticum* seu *dominicum*; alterum *politicum* seu *ciuile*, quod etiam regium appellatur. *Imperium despoticum est, quo dominus imperat seruis*: qui facultatem resistendi non habent, cùm nullo modo sui iuris sint. *Imperium politicum est, quo Princeps Republicæ imperat ciuibus*: qui tametsi eius præceptis obediant, tamen cùm liberi sint, aliquid suum habent, quo eius imperio resistere valeant.

Quærimus ergo, *num voluntas moueat sensus internos imperio ciuili, an despotico?* D. Thomas loco proximè cit. videtur docere, cogitatiuam (quæ etiam ratio particularis dicitur) regi mouerique à ratione & voluntate imperio despotico; non ita verò reliquos sensus internos. Nam cur appetitus rationi & voluntati non promptè obediat, causam esse ait, quia appetitus non semper à cogitatiua, sed ab aliis sensibus interdum mouetur. Quæ ratio nullius esset momẽti, si interni sensus pari obedientia voluntati parêrent; vt erit consideranti perspicuum. Nobis tamẽ asserendum videtur, nullum esse internum sensum, qui voluntati semper ad nutũ obediat. Nam sensus communis, perseuerante externi sensus apprehensione, necessariò rem apprehendit, & vniuersim omnes sensus interni (quippe omnium, quoad hoc eadem videtur esse ratio) nonnunquam adeò tenaciter res apprehendunt, vt voluntas eorum cogitationem aut nullo modo, aut difficilè compescat: vti docet quotidiana experientia.

Ex quibus causis proueniat cogitationum tenacitas.

Prouenit autem ea cogitationum tenacitas ex multis causis; sed ex his potissimùm: nimirum vel ex reali præsentia obiecti, sese per externos sensus ingerentis: vel ex interna instigatione dæmonum, qui imagines interiùs asseruatas agitatis spiritibus huc illuc transferunt, & ad rerum quæ iis repræsentantur apprehensionem acuunt accommodántque: vel ex affectione organi; siquidem melancholici, qui sicco & frigido sunt temperamento, in eiusdem rei apprehensione diutius insistunt: vel ex affectu appetitus sensitiui; cùm notum sit, iis magis affligi internum sensum, ad quæ appetitus maiori impetu fertur.

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum sensitiuum moueat?

QVOD ad appetitum sensitiuum attinet, dicendum: moueri illum à voluntate imperio politico, non autem despotico: vt communi assensu tradunt Aristoteles in calce libri 1. Eth. & 1. Polit. ca. 3. D. Damascenus lib. 2. fide orth. cap. 12. D. Gregorius Nyssenus lib. 4. c. 8. D. Thomas 1. 2. q. 16. art. 6. & alij. Ac primùm, quòd appetitus à voluntate moueatur, patet experientia: cùm sæpe illius motus arbitrio nostro excitemus, & cohibeamus. Confirmatúrque id verbis illis cap. 4. Genes. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Verùm quòd talis subiectio non sit despotica, non minùs compertum est: cùm passim feratur appetitus in bonum sensibile; contra iudicium rationis, & inclinationem voluntatis. Idq; testatur D. Paulus illis verbis ad Ro. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.*

Oritur autem hæc repugnantia ex eo, quia appetitus sensitiuus sequitur apprehensionem sensus interni: quæ interdum adeò efficax est, vt à ratione & voluntate cohiberi non possit. Tum etiam, quia motio appetitus sensitiui pendet ex dispositione organi (vnde ij qui calido sunt temperamento, facilè irascuntur:) quæ dispositio siue affectio imperio non subiacet. Lege D. Thomam in quæst. de malo, quæst. 7. art. 6. ad 8. & 1. part. quæst. 81. art. 3.

Ordinarius autem modus, quo voluntas appetitum mouet, est per apprehensionem sensus interni: id est, mouendo imaginatricem facultatem, v. g. vt de hac aut illa re cogitet, quam deinde appetitus amplectatur aut fugiat. Quæri tamen solet, vtrum voluntas non hoc duntaxat modo, sed per se immediatè interdum appetitum moueat? D. Thomas in disput. de Verit. quæst. 25. art. 4. & quæst. 26. art. 3. affirmatiuam partem asserit: quòd in potentiis inuicem ordinatis & connexis, vehemens motus superioris in inferiorem redundet. Vnde Aristoteles 3. de Anima, cap. 11. text. 57. ait, appetitum superiorem impel

Appetitus ob affectum voluntatis magis inceditur.

impellere inferiorum, sicuti in cœlesti mundo sphæra superior inferiorem rapit. Verùm cùm appetitus non feratur in ignotum, dicendum videtur, tunc solùm voluntatem immediatè & per quandam redundantiam mouere appetitum, cùm iam in sensu interno existit notitia eiusdem obiecti: ita nimirum, vt absque noua intensione aut efficacitate notitię appetitus magis accendatur, ob affectum voluntatis.

ARTICVLVS IIII.

Quo pacto voluntas membra externa moueat.

IAm verò externa membra, quibus latio arbitraria exercetur, mouet voluntas (vt experimento compertum est) imperio seruili, ac citra vllam repugnantiam: nisi aliquo impediantur morbo, vti accidit paralysi laborantibus. Cur autem dispar obtemperandi conditio membris corporis & appetitui conueniat, ex iis quæ superiùs explicata sunt constat: videlicet, quia appetitus sequitur apprehensionem, &c. Quibus adde, appetitum suam qualemcúmque vindicare libertatem, qua rationi & voluntati obluctetur: quod tamen membris non competit.

Dispar obedientia membrorum & appetitus.

Dub. Quæri solet, *vtrum voluntas non moueat membra, nisi interuentu appetitus sensitiui?* Pro parte negatiua facit, quia interdum membrorum motio est contra propriam appetitus inclinationem. Quare si in huiusmodi euentis appetitus plerúmque non obedit voluntati, nullo modo tunc posset voluntas mouere membra, perseuerante repugnantia appetitus: cuius oppositum docet experientia in Sanctis martyribus, qui membra acerbissimis cruciatibus offerebant. Pro parte affirmatiua, quam magis verisimilem iudicamus, est ratio illa, quòd voluntas in viribus animæ mouet vt agens supremum; appetitus vt agens medium; vltimum autem est virtus motiua membris insidens. Petit verò harmonia & ordo mouentium, vt supremum non nisi interuentu medij moueat extremum. Ad argumenta pro contraria opinione dicimus, appetitum duo obire munia: quorum alterum est, bonum sensu oblatum prosequi, malum declinare: alterum, impellere membra corporis ad motum. Quoad prius officium, posse illum resistere voluntati: quoad posterius, non posse.

Responsio.

Dub. In quæstione etiam versatur, *num appetitus sensitiuus in homine possit per se mouere membra, absque motione voluntatis?* Quòd possit, ex eo videtur ostendi: quia appetitus sensitiuus in homine non est deterioris conditionis,

A quàm in belluis. Quare si in his (vt planum est) per se mouet, cur non etiam in illo mouebit? Contrariam sententiam tuetur D. Thomas 1.p.q.81.art.3. & Caietanus eodem loco: eámque probat ea ratio, quia (vt paulò antè disputabamus) in omnibus mouentibus ordinatis, secundum mouens, cuiusmodi est appetitus, non mouet nisi virtute primi mouentis. Nec verò in homine de appetitus sensitiui dignitate quicquam detrahit, quòd non

Solut.

B per se ac vi tantùm sua membris motionem afferat. Etenim, vt Caietanus loco cit. inquit, licèt in nobis natura sensitiua nobilitatem capitis, quam in brutis habet, non obtineat; id tamen ei compensatur per coniunctionem & commercium cum ratione & appetitu intellectiuo: si quidem inferius vicinitate sublimioris perficitur; excellentiúsque est, moueri à nobiliori quàm mouere inferiora, & Regi in aula subesse quàm in tugurio præesse.

C Verùm propositæ solutioni ea nobis moderatio videtur adhibenda, vt dicamus: si sermo sit de motione, qua appetitus ex vsu rationis mouet, non solere appetitum mouere membra, nisi mouente voluntate; si autem de aliis motionibus loquamur, interdum oppositum accidere: nec opus esse, vt vniuersim in omnibus motionibus appetitus subordinatio illa seruetur: nec vt respectu omnium dicatur appetitus mouens secundarium; esto

Limitatio superioris sententiæ.

D semper ita se habeat, comparatione illarum quæ deliberatæ sunt, & homini quatenus homo est conueniunt. Quà limitatione potest etiam intelligi D. Thomæ sententia, vt nonnulli ex illius sectatoribus animaduertunt: præsertim cùm sit admodum verisimile, motus subitos, quibus interdum membra ciemus, non semper prouenire à voluntate etiam indeliberata, sed nonnunquam à solo appetitu: vt cùm quis naturâ biliosus ex su-

Subiti motus membrorum.

E bita appetitione vindictæ manum mouet ad inferendam iniuriam. Sed ea quæ ad appetitum pertinent, proxima quæst. magis illustrabuntur.

QVÆSTIO IIII.

Vtrum appetitus sensitiuus moueat voluntatem?

F

ARTICVLVS I.

Solutio quæstionis.

HÆc controuersia aliquot pronunciatis explicanda est. Primum sit: *Negari non potest, appetitum mouere voluntatem.* Probatur inprimis Sacræ paginæ testimoniis. Roman.7.

1. pronunciatum.

D

A *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* Iacob. 1 *Vnusquisque tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Confirmatur quoque experientia: nemo est enim, qui non experiatur motum appetitus, siue iræ, siue doloris, aut lætitiæ, inclinare ad se voluntatem.

2. pronunc. Secundum pronunciatum: *Appetitus non mouet voluntatem, imperando illi.* Huius pronunciati veritas plana est: cùm in confesso apud omnes sit, facultatem inferiorem & corporis organo affixam, non habere imperium aut dominium in potentiam superiorem & immaterialem. Itaque non potest voluntas directo motu impelli ab appetitu: vt docet D. Thomas 1. 2. quæst. 77. artic. 1. sed indirectè.

3. pronunc. Tertium pronunciatum: *Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti, hoc est, interuentu notitia intellectiua, qua obiectum amplectendum aut declinandum proponit.* Quod duobus modis accidit: vno, quia passio appetitus in causa est, vt intellectus hoc aut illo modo, aliter, atque aliter de re iudicet. Vnde illud Aristotelis 3. Eth. cap. 5. *qualis quisque est, talis et finis esse videtur.* Vt illud 1. Rhet. *Non eadem videntur amantibus & odio habentibus* (Quare & ligatus sub Alexandro Macedonum rege, reuocauit sententiam ab Alexandro irato ad Alexandrum non iratum.) Quo fit, vt voluntas, sequens iudicium intellectus, idem velit aut repudiet quod appetitus. Altero, quia appetitus mouet voluntatem per notitiam interni sensus, quam ipse sequitur; quatenus sensuum phantasmata determinant intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

***

ARTICVLVS II.

Dubia quædam enodantur.

EXISTVNT autem circa ea, quæ de motione appetitus asseruimus, aliquot dubia. Primum est: *an appetitus aliquando absque interuentu notitia intellectiua immediatè moueat voluntatem per redundantiam, propter solam ipsarum potentiarum cognationem nexúmque?* Respondemus idem, quod suprà de voluntate respectu appetitus: videlicet, cùm voluntas non tendat in ignotum, eatenus appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum repræsentatum sibi per intellectum maiori impetu fertur, propter inclinationem appetitus. Secundum est: *Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, vt in eius potestate non sit ei resistere?* Respondetur: si appetitus adeò vehemens sit: vt omnino rationis vsum absorbeat, tunc necessariò mouere voluntatem: alioqui non. Etenim tamdiu motus voluntatis liber est, quamdiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem absorbétque iudicium affectio appetitus, cùm sensitiua cognitio, quæ tali affectione acrior & importunior fit, adeò vehementer intellectum mouet ad cogitandum de obiecto passionis, v.g. de re dolorem aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat: in quam sententiam lege quæ scripsit Aristoteles 7. Eth. cap. 3. & D. Augustin. 14. de Ciuit. capit. 16. D. Thomas in 1.2.q. 10. art. 3.

(Right margin: 1. dub. — 2. dub.; inner margin letters B, C, D)

***

DISPV

DISPVTATIO QVINTA: DE BONITATE ET MALITIA HVMANARVM ACTIONVM IN GENERE.

EGimus de principiis humanorum actuum; nunc de ipsis humanis actibus disseremus: non quidem absolutè, nec enim ea consideratio Moralis Philosophi est: sed quoad eorum bonitatem & malitiam, quatenus humanam attingunt felicitatem, ad eam nos promouendo, aut ab eius adeptione impediendo.

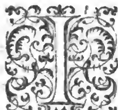
QVÆSTIO I.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an-non?

ARTICVLVS I.

Explicatio controuersiæ.

Assertio.

IN proposita quæstione hæc assertio statuenda est: *Bonitas & malitia humanarum actionum sumitur ab obiecto.* Probatur: Nam humanæ actiones referuntur ad obiectum, vt ad mẽsuram sui esse, & tanquàm ad causam formalem extrinsecam, à qua proinde speciem & distinctionem capiunt.

Obiectum quid hoc loco.

Vt autem huiusce rei veritas magis eluceat, aduertendum erit, nomine obiecti intelligendam esse hoc loco materiã, circa quam versatur actio: cuiusmodi est pecunia, in quã fertur appetitio. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, spectanda est prædicta materia, non secundùm suũ esse naturale absolutè; sed vt conuenit cum recta ratione & lege Diuina, aut ab ea deflectit.

Libertas.

Deinde aduertendum, quemadmodum libertas humanarum actionum formaliter est in voluntate: ita bonitatem & malitiam moralem, ad actiones humanas pertinentem, formaliter reperiri in actione interna ipsius voluntatis, licèt obiectiuè sit in materia circa quam versatur.

De bonitate & malitia actus humani externi.

Tertiò sciendum est, actionem humanam externã dupliciter sumi posse: vno modo secundùm se, prout obiectum quoddã est actionis internæ voluntatis, consentaneũ rectæ ra- A tioni & Diuinæ legi, vel ab ea dissentaneum; etsi talis actio à nullo exerceatur: quo pacto dicitur bona vel mala obiectiuè solùm, ex prædicta conformitate vel difformitate; non autẽ formaliter, per bonitatem vel malitiam à voluntate deriuatam. Alio modo sumi quatenus versatur in executione, sicq; vt est, effectus voluntatis: ita dicitur bona vel mala formaliter; non quidem intrinseca denominatione à bonitate vel malitia sibi inhærẽte, sed B appellatione extrinseca à bonitate vel malitia existente in voluntate. Vt enim actus à volũtate imperatus, prout in executione est, non à se habet vt humanus sit, sed à volũtate deliberata à qua imperatur: ita nec bonitatem vel malitiam formaliter habet, nisi à voluntate. Itaq; ab eadẽ singulari bonitate vel malitia, à qua volitio interna nuncupatur, bona vel mala formaliter & intrinsecè, vocatur etiam externa actio, quę est obiectũ volitionis, bona C vel mala formaliter, per externã appellationẽ. Quo fit, vt altera alteri bonitatẽ & malitiam vicissim tribuat. Nã externa actio, sumpta vt est in apprehensione, in se quidẽ bona est vel mala obiectiuè: & hac consideratione est causa bonitatis vel malitiæ formalis, existẽtis in interna volitione: rursúsq; volitio interna, prout denominatione intrinseca est bona vel mala formaliter, in causa est, cur actio externa, posita in executione, sit bona vel mala formaliter denominatione extrinseca.

Bonum & malum morale.

D Postremò nec illud præteriri debet, bonum & malũ morale esse differẽtias essentiales humanarũ actionũ. Quod hunc in modũ breuiter ostendi potest: Actiones humanæ sumunt bonitatẽ & malitiã ab obiectis, ad quæ respectu trãscendẽti sibi intrinseco & essentiali referũtur: ergo per bonitatẽ & malitiã, quam ab iis accipiũt, intrinsecè constituũtur. Itẽ: bonũ & malũ sunt differẽtiæ essentiales habituum: sed pro differentia habituum est differentia

actionum ex habitibus prodeuntium, vt docet Aristoteles 2. Eth. c. 1. cùm similes habitus similes actus produeant: igitur bonum & malum sunt differentiæ essentiales humanarum actionum. Maior probatur: quia habitus bonus & malus, vt liberalitatis & prodigalitatis, distinguuntur specie inter se; imò & contrarietate mutua sibi repugnant, vt constat ex doctrina Aristotelis cap. de Oppos. & 2. Eth. c. 8. & 1. de Cœlo, c. 4. Distinguuntur autem & pugnant inter se bonitate & malitia: vnde bonitas ponitur in definitione virtutis, quâ virtus dicitur bona qualitas mentis; eodémq; modo malum in definitione vitij, quâ vitium dicitur qualitas, secúdùm quam animus malus est, &c. Non est igitur negandum, bonū & malum esse differétias essentiales habituum, proindéque & humanarum actionum.

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectorum.

Obiect. 1. OBiiciat tamē aliquis: Multæ sunt actiones humanæ, ex specie sua ad bonum & malum indifferentes; vt ambulare, canere: igitur bonum & malum nōn sunt differentiæ humanarum actionum. Deinde, quòd malitia non possit esse differentia intrinsecè constituens actum humanum, ita probatur: *Obiect. 2.* Actus humanus est positiuum quid, vt satis constat: malitia verò moralis non potest esse aliquid positiuum: igitur non potest esse differentia constituens humanum actum. Minor trifariam ostenditur. Primùm, quia malitia moralis est malum quoddam: malum autem nihil aliud est, quàm priuatio boni. Item: quia si malitia esset quid positiuum, obtineret rationem boni; cùm omne ens positiuum sit bonum: atque ita non iam esset malitia. Tertiò: quia cùm Deus sit causa omnis rei creatæ, si malitia foret aliquid positiuum & reale, iam Deus illius causa esset, proindéque auctor peccati: quod dictu nefas est.

Dilut. 1. ob. Ad primum horum dicendum: obiectum, in quod humana actio in toto suo ambitu accepta fertur, triplicem ordinem posse habere ad rectam rationem: vnum conuenientiæ, quatenus videlicet rectæ rationi consentaneum est: alterum difformitatis, prout ab ea discrepat: tertium indifferentiæ, vt ex se nec est ei conforme, nec ab ea alienum. Quo patet, præter bonum & malum, quas diximus esse differétias humanarum actionum, aliam dari tertiam differentiam, positiuam quoque & realem, qua actio suapte natura constituitur in specie indifferentis: atque adeò actionem humanam non diuidi perfecta diuisione in bonam & malam, vt probat argumentum; nisi sumatur, prout exercetur in singularibus. Sic enim nulla est actio humana, quæ reuera

A non sit actu bona aut mala: quia aut habet finem cōsentaneum rectæ rationi, atque ita est bona: aut dissentaneum, & est mala: aut caret fine cōueniente, & est etiam mala, quia otiosa. Quilibet enim omnibus actionibus quas edit (hæ verò necessariò sunt in singulari) debet bonū finem apponere; quia tenetur intendere finem accommodatè ad suā naturam; quem si non adhibet, peccat ob defectū huius circumstantiæ. Lege D. Thomam in 1. 2. q. 18. art. 9. & in 2. dist. 40. q. 1. vbi alij etiam Doctores *In singularibus nō datur actio indifferens ad bonū & malum.*

B dubitationem hanc contrariis sententiis pertractant. Quidam námque affirmant, alij, quibus nos assentimur, negant, posse dari actum humanum in singulari, indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleate non est huius instituti.

Ad secundum, concessa maiori neganda est minor, & ad primam eius probationé dicendum: licèt malum, si absolutè loquamur, non significet nisi priuationem boni debiti, hoc *Dil. 2. obie.*

C est, priuationem rectitudinis, quæ actui inesse deberet: tamen malum, quod actum moralem habitúmve, tāquàm differentia positiua intrinsecè constituit, non significare priuationem, nec bono morali priuatiuè, sed contrariè repugnare. Ad secundam dic: malum, de quo proximè egimus, esse bonum quid: dici tamen malum, tum quia semper habet coniunctam priuationem rectitudinis, quæ inesse deberet: tum quia est discōueniens ho-

D mini, cuius bonum (vt D. Dionysius 4. cap. de diuin. nom. ait) est, secundùm rationem se habere. Ad tertiam: esse quidem Deum causam prædictæ entitatis, non tamen peccati: quia entitas illa non dicitur peccatum, nisi quatenus ad illam resultat priuatio moralis rectitudinis, eámq; annexam habet. Quo pacto non proficiscitur à Deo: quippe cùm peccatum sit defectus quidam moralis, qui attribui non debet nisi causæ morali, eíque defi-

E cienti: quali respectu peccati Deus non est, sed sola voluntas creata.

QVÆSTIO II.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumstantiis?

F

ARTICVLVS I.

Quot sint circumstantiæ humanarum actionum.

CIRCVMSTANTIÆ humanarum actionum dicuntur, quòd circumstent actiones humanas, quasi extrinsecus se habétes ad earum substantiam siue essentiam: vt explicat D. Thomas in dispu

disputatis quæstio.2.de Malo artic.6. Numerantur hæ circumstantiæ à D. Basilio serm. 2. de Baptis. cap. 8. à Boëtio lib. 4. de diff. Top. à Tullio 1. de Inuent. à D. Thoma in 1.2. qu.7. & aliis post Aristotelem 3. Eth. cap. 1. Comprehenduntur autem omnes hoc carmine:

Quis, quid, vbi, quib. auxiliis, cur, quomodo, quãdo.

Quis, significat accidentia personæ agentis: vt, vtrum qui interfecit ciuis esset, an peregrinus? *Quid*, non significat ipsam actus substantiam (non enim actus potest esse circumstantia sui ipsius) sed notat accidentia effectus per actum producti: vt si is, qui aliũ frigida abluit, nocumentum intulit. *Vbi*, significat accidentia loci: vt vtrũ palàm an occultè, in loco sacro an profano scelus patrauerit? *Quibus auxiliis*, id est, quibus instrumentis, aut mediis: vt, percusseritne gladio, an fuste? *Cur*, id est, ob quem finem: vt, an gratiâ rei priuatę, vel ad patriam liberandam periculum adierit. *Quomodo*, significat actionis modum: vt, dolo an bona fide fecerit? *Quando*, significat accidentia temporis: vt, vtrum die festo an profesto rem Diuinam omiserit?

Nonnulli, in quibus est D. Bonauentura in 4. dist. 16. dub. 9. ad lit. Magistri, & Paludanus ead. dist. qu. 3. plures faciunt circumstantias. Verùm illæ omnes ad has septem reducuntur: excepto numero actuum, quem illi vocant circumstantiam *Quoties*. Sed hæc inter circumstantias recenseri non potest: quia circumstantiæ circa eundem actum sunt: numerus autem non circumstat vnam eandémque operationem; sed diuersas ac distinctas inducit.

Diuersa genera circumstantiarum.

Vt autem ea, quæ ad prædictas circumstantias pertinent, meliùs intelligantur, quædam animaduertenda erunt. Primum est: ***circumstantiarum quasdam notabiliter augere malitiam vel bonitatẽ actionum moralium, quasdam non.*** Enim verò cùm, e.g. alter furto accipit mille aureos, alter quadrantem; quantitas pecuniæ in priori furto reddit illud notabiliter graue, in posteriori minimè. Secundum est; ***circumstantiarum quasdam inuehere deformitatem vel bonitatem eiusdem speciei, quasdam specie differentem.*** Nam circumstantia instrumenti, quo quis hominem interimit, nempe gladij aut fustis, non reddit homicidio malitiam diuersam specie: at cùm quis interficit hominem, vt eum spoliet, circumstantia spoliationis furtíve addit homicidio deformitatem nouę speciei; quandoquidem furtum specie differt ab homicidio.

Quæ circumstantiæ differant specie.

Tertium est: ***eam circumstantiam addere actui malitiam vel bonitatem specie differentem, quæ importat specialem ordinem conformitatis vel difformitatis ad rectam rationem & legem Dei:*** vt in superioribus exemplis videre est.

A

ARTICVLVS II.

Responsio ad propositam quæstionem, & aliquot obiectorum dilutio.

EX dictis facilè quiuis intelliget, quid ad quæstionem initiò excitatam responde-
B ri oporteat: videlicet, bonitatem & malitiam humanarum actionum pendere etiam à circumstantiis; quandoquidem hæ talem bonitatem & malitiam augere & minuere, atque interdum ad diuersam speciem trahere solent.

Obiect. 1. Sed erit, qui ita obiiciat: Id quod confert actui rationem specificam, non potest esse accidens illius: atqui circumstantiæ sunt accidentia actuum moralium, vt suprà diximus:
C igitur nulla circumstantia potest tribuere actui diuersam rationem specificam, proindeque nec ipsum ad speciem diuersam trahere. *Obiect. 2.* Item: si aliqua circumstantia mutaret speciem actus, sequeretur, posse eandem actionem internam nunc esse bonam, dum videlicet tendit in bonum obiectum nulla circumstantia vitiatum; nunc malam, si quis eundemmet actum continuando adhibeat illi in progressu circumstantiam, inanis gloriæ. v.g.

Dil. 1. obiect. Priori tamen obiectioni occurrendum
D erit: circumstantiam, quæ mutat speciem, neque esse circumstantiam, neque accidens, comparatione actionis cui speciem tribuit; sed respectu alterius, cui adiungitur: v.g. cùm quis occidit vt furtum committat, rem alienam nõ esse circumstantiam cõparatione voluntatis furandi; nam respectu huius est obiectum, per se illi dans speciem: sed tam voluntatem furandi, quàm rem alienam, quæ est eius obiectum, esse circumstantiam, si com-
E paretur cum homicidio, cui ex accidente adiungitur. *Dil. 2.* Posteriori obiectioni non omnes eodem modo respondent. Quidam concedunt, vnum numero actum internum eundem in genere naturæ posse (vt exemplo illo ostendi videbatur) alio & alio tempore subire formalitates diuersas specie in genere moris; ita vt nunc bonus & meritorius, postea verò malus & demeritorius fit. Alij negant posse id fieri: asserentes, vbi primùm actui superuenit
F aliqua circumstantia mutans speciem, non manere eundem numero actum internum, etiam in genere naturæ; sed elici iam alium, & specie & re distinctum. Quam dubitationem fusiùs persequi non est huius loci.

***

DISPVTATIO SEXTA, DE AFFECTIONIBVS ANIMI, QVÆ PASSIONES VOCANTVR.

DOctrinæ ratio postulat, vt antè Virtutum tractationem, de Passionibus disseramus. Nam cùm virtutum moralium nonnullæ appetitui sensitiuo hæreant, in eiúsque affectionibus moderandis & cohibendis versentur, absque harum notione virtutum natura & vis commodè explicari non poterit.

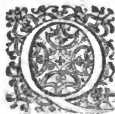
QVÆSTIO I.

An appetitus sensitiuus rectè diuidatur in concupiscibilem & irascibilem?

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur, non rectè diuidi.

B

QVIA passiones vt progressu patebit, sunt affectiones appetitus sensitiui, priusquàm de passionibus ipsis agamus, quædam circa istiusmodi appetitum, ad propositam disputationem conducentia, pertractabimus. C Ac primùm, quòd diuisio illa non sit probanda, hisce argumentis videtur concludi: Appetitus distinguuntur per affectiones: sed affectiones, quæ attribui solent appetitui irascibili, conueniunt concupiscibili: non ergo ij appetitus inter se differunt. Minor probatur: quia, vt docet Tullius 4. lib. Tusc. qu. *odium est ira inueterata*: &, vt asserit D. Damascenus li. 2. Fid. ca. 16. & D. Greg. Nyss. lib. 4. Phil. ca. 14. *ira constat ex tristitia*. D Cùm igitur tristitia & odiũ pertineãt ad appetitum cõcupiscibilem, sequitur, irã, quam irascibili ascribunt, in cõcupiscibili versari. Rursus, amor habet ex parte corporis commotionem similem ei, quam ira; quandoquidem tam iis qui amant, quàm A qui irascuntur, sanguis & calor efferuescit: sed huiusmodi alterationes ex parte corporis sunt quasi materiæ passionum, quæ illarum discrimen suo modo arguunt: non ergo actus amandi ab actu irascendi videtur distingui.

Secundò: in reb. naturalibus vno eodemque pondere feruntur corpora in natiuam sedem, & resistunt iis quæ ipsorum motum impediunt: similitérque ignis v. c. eodem calore agit in aquam, & repugnat frigori. Pari ergo B ratione vnus idémque appetitus sat erit ad noxia fugienda, & conuenientia sectanda; itémque ad resistẽdum contrariis. Quare &c.

Tertiò: appetitus sensitiuus supponit apprehensionem: sed eâdem vi apprehenditur noxium & conueniens: ergo & eadem facultas appetens feretur in vtrumque. Cùm igitur ob nullam aliam rationem videantur distingui appetitus concupiscibilis & irascibilis, nisi quòd alter habeat pro obiecto conueniens, alter noxium; non est quòd illos re ipsa C inter se distinguamus.

Quartò: In parte rationali hominis datur vnus tantùm appetitus, nempe voluntas: ergo & in parte sensitiua vnus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersiæ.

D SIT tamen conclusio: *Rectè diuiditur appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem, vt in duas potentias realiter distinctas.* Hæc est contra Gabrielem in 3. distinct. 25. 26. quæst. 1. artic. 3. dub. 1. vbi putat, duplicem hunc appetitum differre sola

sola ratione, per ordinem ad diuersos actus: est tamen Philosophorum communis, Aristotelis 1. magn. Moral. cap. 13. Platonis 4. lib. de Repub. vbi vtrúmque appetitum à ratione & inter se distinguit: aiens Consulatui in vrbe respondere in homine rationem, Quæstuario cupiditatem, Auxiliario irascendi appetitum. Est enim D. Damasceni lib. 2. Fid. Orth. cap. 12. D. Gregorij Nysseni lib. 4. Philosoph. cap. 8. D. Thomæ 1. part quæst. 81. artic. 2. Henrici Gandauensis quodl. 8. quæst. 15. D. Bonauenturæ in 3. dist. 33. articul. 1. quæst. 3. M. Alberti 3. de Anima, tractat. 4. cap 2. & in sum. de homine, tractat. de irascibilibus qu. 2.

Ratio D. Th.

Probatur autem à D. Thoma loco citato: quia sicuti aliis rebus naturalibus corruptioni obnoxiis, non solùm conuenit inclinatio ac vis, ad consectanda sibi conuenientia & fugienda aduersa, sed etiam ad resistendum contrariis: vt patet in igni, qui non solùm propensionem ac virtutem obtinet vt locum infimum deserat, & in superum euadat; sed etiam calorem, vt iis quæ sibi perniciem moliuntur obsistat: ita oportet in sensitiua parte dari duplicem vim appetentem: vnam, per quam animal simpliciter inclinetur ad prosequenda ea, quæ conueniunt secundùm sensum, & deuitanda noxia: quæ pars concupiscibilis dicitur.

Vis concupiscibilis.

Alteram, per quam propulset aduersantia, & obluctetur iis, quæ vtilia salutariáve remouent aut oppugnant, vel quoquo modo nocumentum inferunt; vnde eius obiectum dicitur arduum ac difficile: atque hæc vis irascibilis nuncupatur:

Vis irascibilis.

quæ eo differt à priori, quòd illa tendat in bonum sensibile absolutè; hæc in bonum etiam sensibile, sed tamen quatenus difficile & arduum: non quòd ipsam difficultatem expetat, sed vtilitatem potiùs, quæ in concupiscibilem redundat, prout ipsius irascibilis opera & ministerio ei remouentur impedimenta & difficultates, quæ obstant, ne bonum quod optat adipiscatur.

Quòd verò prædictæ potentiæ siue inclinationes re ipsa diuersæ sint, ex eo ostenditur: primùm, quia non resident in eadem omnino parte corporis, vt in progressu ostendemus. Deinde, quia interdum animal contra appetitionem concupiscibilis ingerit sese rebus tristibus, vt per affectum irascibilis aduersantia impugnet auertátque; quod per eandem potentiam fieri non posset. Vnde irascibilis passiones intestino ac domestico bello nonnunquàm repugnare videntur motibus concupiscibilis: quia concupiscētia inflammata plerúmque iram frangit, & ira accensa concupiscentiam minuit. Quo etiam patet, irascendi vim esse quasi propugnatricem concupiscentiæ, dum arma corripit, certátque aduersùs ea, quæ res concupiscibili gratas ac iucundas impediunt, & noxias inuehere conantur. Ideóque vt D. Thomas tum loco citato, tum ex professo in 1.2. quæst. 25. art. 1. explicat, iræ à cupiditatis affectibus initium capiūt, in eosdémque terminantur & desinunt: vt cùm ira ex illata tristitia oritur, & qui vindictam sumit percepta lætitia ad tranquillitatem redit. Quò spectat illud Aristotelis 4. Eth. cap. 5. vltio modum finémque iræ adhibet, cùm pro dolore voluptatem efficit.

Ira à cupiditate oritur.

Quæri solet, *vtra ex his potentiis alteri dignitate præferenda sit*? Henricus Gandauensis quodl. 8. quæst. 15. præfert concupiscibilem. Pro qua opinione facit, quòd irascibilis est quasi minister concupiscibilis; vt ex dictis patet, innuítque Aristoteles lib. 8. de hist. anim. cap. 1. docens, animalia irasci & pugnare propter concupiscibilia. D. Thomas de verit. quæst. 25. artic. 2. oppositam sententiam videtur amplecti, cùm dicat irascibilem esse facultatem superiorem, sicuti æstimatiua inter potentias sensitiuas apprehensiuas dignior habetur. Quod ex eo suadet, quia turpius est non cohibere concupiscentiam, quàm iram; cùm hæc multò minùs, quàm illa, rationem & iudicium perturbet.

Solut. dub.

Hæc dubitatio ita explicanda est, vt dicamus, ex parte obiecti, atque adeò simpliciter, appetitum concupiscibilem nobiliorem esse irascibili: quandoquidem ille fertur directò & immediatè in bonum, pertinens ad conseruationem animalis; hic verò immediatè tendit in remouens prohibens. Item (quod in idem recidit) quia potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior est, quàm quæ occupatur circa media: at concupiscibilis proximè ordinatur ad finem; quia tendit in bonum sensibile secundùm se: irascibilis in id, quod vtile est & conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen potest, iuxta aliam considerationem irascibilem concupiscibili præstare, quatenus immoderata affectio iræ minùs perniciosa est, quàm concupiscentia; vt D. Thomæ ratio suadebat.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Dilut. 1.

RATIONES, quæ ostendere videbantur, non dari duplicem appetitum sensitiuū, ita diluentur. Ad primam concessa propositione neganda est assumptio, & ad eius probationem dicendum: odium dici iram inueteratam, non quòd temporis diuturnitate ira fiat odium; sed in sensu, quem causalē vocant: quia nimirum diuturna ira odium efficit. Similiter iram constare ex tristitia, non vt ex parte cōponente; sed nasci ex illa tanquàm ex causa effectrice; quia ex concupiscibilis appeti

appetitionibus obueniunt affectus irascibilis. (A) Postremò id, quod eodem argumento obiicitur de alteratione, quam ira & amor corpori inferunt, dissoluit S. Thomas 1.2.q. 48.art. 2. hisce verbis: *Feruor, qui consequitur calorem, alia ratione pertinet ad amorē, alia ad iram. Nam feruor amoris est cum quadam dulcedine & lenitate; est enim in bonum amatum assimilatúrque calori aëris & sanguinis: vnde sanguinei sunt ad amandum propensiores: dicitúrque ad amorem incitare iecur, in quo fit sanguinis generatio.* (B) *Feruor autem iræ est cum amaritudine ad consumēdum, quia tendit ad punitionem contrarij: ideóque assimilatur calori ignis.* Hæc ferè D. Thomas.

Feruor amoris. — *Feruor iræ.*

Dilut. 2. Ad secundum respondendum, non eandem esse, quoad id quod argumento petitur, rationem, in inclinatione corporum ad propria loca, & in appetitu sensitiuo comparatione sui obiecti. Nam cùm interdum irascibilis contra propensionem concupiscibilis in obiectum feratur, (C) cogimur fateri, hos duos appetitus inter se necessariò distingui. Quod tamen non cernimus in corporibus, vt ad loca propria tendunt, & itineris impedimenta remouent. Concessimus tamen, in istiusmodi corporibus dari diuersa principia, ad resistendum corrumpentibus, & ad naturalia loca petenda: vt in igni calorem & leuitatem.

Dilut. 3. Ad tertium, concessa maiori & minori, dicendum: (D) appetitum concupiscibilem tendere in vtrúmque, nimirum in id quod conueniens est, & in id quod noxium: proindéque non differre concupiscibilem ab irascibili, quòd ille in conueniens, hic in noxium tendat: sed quòd ille simpliciter inclinetur ad prosequenda conuenientia, & declinanda noxia; hic verò feratur in arduum, resistendo aduersariis, quæ conuenientia oppugnant, & nocumentum inuehunt, vti diximus. (E)

Dilut. 4. Ad quartum: sæpè ea quæ in superioribus vnita sunt spargi, atque in plura membra secari in inferioribus: vt patet in potentia cognoscitiua immateriali, & in potentiis cognoscitiuis organicis. Quare nihil mirum, si appetitus intellectiuus sit vnus, & sensitiui duo: præsertim cùm hi hæreant in corpore, & in eo diuersam exigant dispositionem, vt paulò pòst dicemus. (F)

***

QVÆSTIO II.

An vterque appetitus sensitiuus in corde sedem habeat?

ARTICVLVS I.

Platonis, & quorundam aliorum sententia.

ALCINOVS in lib. de Plat. doctr. c. 37. ait, secundùm * Platonem iuniores Deos, qui tornandi humani corporis curam susceperant, cùm in capite rationis & sapientię domicilium constituissent, ne pars illa diuina inquinaretur, mortalibus passionibus, hoc est, vtrique appetitui proprias prouincias designâsse: iracundiæ præcordia; cupidini locum propè diaphragma, ibíque vim eam quasi furiosum & agreste animal ligâsse: quinetiam condidisse pulmones cordis gratiâ molles & ventosos, atque instar fistulæ cauos & spongiæ similes, vt cor iræ ardore nonnunquàm æstuans refrigeratione mitigaretur: simúlque iecori, ad excitandam concupiscentiam animæ, rursúsque sedandam, dulcedinem & amaritudinem indidisse. His similia scripsit Apuleius in lib. de dogm. Plat. statuens mentem capitis arcem tenere; irascentiam procul à ratione ad domicilium cordis deductam esse; cupidinem atque appetitus postremam portionem infernas abdominis sedes occupâsse, vt popinas quasdam & diuersoria nequitiæ atque luxuriæ: relegatam verò idcirco longiùs à sapientia hanc partem videri, ne importuna vicinitas rationem desuper constitutam ipsa cognitionum vicinitate perturbaret.

** Plato de conformatione corporis humani.*

Alij affectum iracundiæ in felle constitutum putant, pauoris in corde, lætitiæ in splene. Cui distributioni ea ratio astipulatur, quòd è tribus humoribus recrementitiis, qui è chylo secernuntur, bilis ad vesicam fellis demandatur: constat autem bilem irritamentum esse iracundiæ; vnde & biliosi iracundi esse consueuerunt. Itaque verisimile hinc fit, iram in fellis conceptaculo residere. Inesse autem pauorem in corde, suaderi potest ex eo, quia qui timent confestim sanguinem & calorem euocant ad præcordia, vbi videlicet trepidatio potissimùm est. Item, quia animalia, quæ pro sui corporis magnitudine maius habent cor, timidiora sunt: nimirum, quòd virtutem pauoris expultricem magis sparsam habeant; cùm tamen virtus vnita actuosior fortiórque sit, quàm dispersa. Postremò, quòd lætitia in splene locum obtinuerit, argumento esse potest, quòd (vt Medici

Aliorum opinio.

Lege Arist. li. 3. de part. anim. ca. 4. Plin. lib. 11. c. 37. D. Tho. 1. 2. qu. 45. a. 3.

Medici tradunt) iis, qui splene laborant, rarus ac difficilis sit risus, qui lætitiæ & hilaritatis comes est.

Sententia Galeni. Galenus lib. 3. de loc. aff. & in lib. qui inscribitur, *Quòd animi mores corporis temperamentum sequantur*: existimat, appetitum concupiscibilem residere in hepate; quòd ij, qui multo abundant sanguine, suopte ingenio procliuiores sunt ad libidinem: appetitum verò irascibilem ponit in corde. Pro qua parte confirmanda sunt eæ rationes, quas mox subiiciemus.

ARTICVLVS II.

Vera opinionis explicatio.

SIT tamen nostra conclusio: *Vtrumque appetitum in corde sedem habere.* Ita statuit Hippocrates, Zeno, Posidonius, Chrysippus cæterique eiusdem familiæ alumni. Item Aristoteles, Theophrastus, & alij Peripatetici, quos refert Vesalius & alij. Probatur autem huius sententiæ veritas ex eo, quia omnis affectus, siue iræ, siue cupiditatis, in corde perturbationem excitat, in eóque mox sentitur: tum verò, quia cor Philosophorum consensu est origo & fons omnium vitalium operationum; in quo proinde appetitus ad seruandam vitam, & pericula propulsanda à natura dati consistere debuerunt. Sciendum tamen, non in eadem cordis parte vtrumque appetitum residere, sed locis aliquantulum discretis, ob diuersam qualitatum compositionem, quam ira & cupiditas exigunt: ira enim affluentia caloris & siccitatis gaudet; cupiditas abundantia humiditatis & caloris.

Dilutio rationum in contrariam partem. Rationes autem, quæ in oppositum huius sententiæ adductæ fuerunt, non persuadent. Non enim biliosi propterea iracundi sunt, quòd ira in vesica fellis resideat; sed quia flaua bilis calida est & sicca, quæ qualitatum compositio iram mouet nutrítque. Nec icirco qui splenem malè affectum habent sese tristiores exhibent, quòd splen hilaritatis & lætitiæ habitaculum sit; sed quia vberior atræ bilis copia inibi collecta tristitiæ affectum inducit. Nec ij qui plurimo sunt sanguine ideò frequentiores cupiditatum insultus experiuntur, quòd concupiscentia in iecore, quasi hydra in lacu Lernæo incubet; sed quia calido & humido sunt temperamento, quod cupiditatis æstum ciet. Illa verò argumenta, quæ probabant pauorem inesse in corde, non est cur à nobis diluantur; cùm nostram sententiam confirment.

QVÆSTIO III.

Vtrum definitio passionis rectè se habeat?

ARTICVLVS I.

DEFINITVR passio à Philosophis: *Motus appetitus sensitiui, ex apprehensione boni vel mali, cum aliqua mutatione non naturali corporis.* Vt autem hæc definitio intelligatur, aduertendum erit, passionem trifariam sumi: vno modo pro receptione cuiuslibet rei, siue per eam id quod patitur aliquid abiiciat, siue nõ: qua vsurpatione scripsit D. Dionysius 2. cap. de diu. nom. sanctissimũ virum Hierotheum diuina patientem multa didicisse: sic etiam pati aër dicitur, cùm Solis luce collustratur. Secundò, pro receptione cuiusque rei cum abiectione alterius, siue id quod abiicitur sit conueniens rei naturæ, siue repugnans: quo modo aqua patitur, cùm refrigeratur aut calefit. Tertiò pro receptione cuiusque rei, cum expulsione eius quod naturæ patientis accommodatum erat: quæ acceptio propria & germana est: id enim propriè pati dicitur, quod à dispositione secundùm naturam, ad eam quæ secundùm naturam non est perducitur. *Lege D. Tho. de Verit. q. 26. art. 3. & in 1. 2. q. 22. art. 1.*

Deinde aduertendum, cor perenni dilatationis & contractionis motu cieri, motúmque hunc naturalem esse, & animantium naturæ conuenientem, quàm diu fit certa quadam intensione, quæ cum eorum temperamento proportionem habeat: quòd si ab ea intensione per exsuperantiam aut defectum recedat, fieri non accommodatum. *De hoc motu scripsimus l. 7. Phys. c. 1. q. 1. art. 4. & in par. nat. l. de Respir. cap. 7.*

Tertiò aduertendum, inter omnes actus potentiarum, tum cognoscentium, tum appetentium, eos duntaxat, qui ad appetitum sensitiuum pertinent, suapte natura semper fieri cum aliqua transmutatione corporis, quæ animal à sua naturali dispositione deiiciat. Cuius rei ea ratio est, quia hos tantùm actus proximè ac per se consequitur incitatio aut remissio motus, quo dilatatur vel contrahitur cor. Enim verò si actus appetitus sensitiui ad fugam retractionémve spectent, vt timor & tristitia, remissionẽ efficiunt in motu dilatationis, proindéque maiorem contractionem: si verò pertineant ad prosecutionem delectationémque, vt amor & lætitia, maiorem inuehunt cordis dilatationem. Diximus, propriè & per se: quia remotè & ex accidente etiam ex actibus aliarum potentiarum sequitur intensio & remissio in motu cordis, vt ex apprehensione boni & mali, & ex actu voluntatis; remotè tamen, & interuentu appetitus sensitiui. In quam sententiam *Lege D. Th. 1. 2. q. 24. ar. 2 ad 2.*

lege Diuum Thomam in quæst. de Verit. qu. 6. art. 3. A

His ita explicatis iam liquidò constat, cur passiones dicantur fieri cum mutatione non naturali corporis: videlicet quoniam ijs distrahitur cor à motu sibi naturali. Etsi inter passiones aliæ motionem afferant minùs, aliæ magis à natura alienam: magis, vt dolor & tristitia, quæ contractionem pariunt; minùs, vt lætitia & delectatio, quę dilatationem cordis efficiunt: est enim magis naturæ consentaneum dilatari, quàm contrahi. B

ARTICVLVS II.

Consectaria quædam.

EX dictis nonnulla inferuntur consectaria. Primum est: *Passiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere.* Vt constat ex earum definitione, & ex iis quæ tradidit Aristoteles in procemio libror. de Anima, Plato in Philebo, Cicero in 1. Tusc. quæst. D. Damasc. li. 2. Fid. orth. cap. 22. D. August. lib. 9. de Ciuit. Dei, cap. 5. edisseríque S. Thomas in 1. 2. quæst. 22. artic. 3. Itaque gaudium, amor, & lætitia, aliíque eiusmodi affectus prout in voluntate cernuntur, non propriè, sed similitudine quadam passiones vocari possunt. C

Reiicitur Chrysippi sententia. Secundum est: Ahorrere à veritate sententiam Chrysippi, qui (vt liquet ex ijs, quæ à Cicerone lib. 4. Tusc. quæst. & à Galeno lib. 4. de plac. Plat. & Hipp. capit. 2. prodita sunt) existimabat, perturbationes esse iudicia opinionésve. e. c. ægritudinem esse recentem opinionem præsentis mali, in quo dimitti contrahíque animo rectum videtur: metum opinionem mali impendentis: quod intolerabile esse iudicatur. Deprehenditur autem huiusce dogmatis falsitas ex eo, quia obiecta passionum sunt bonum & malum: quæ non ad vim cognoscentem & eius actus, cuiusmodi sunt opiniones & iudicia; sed ad appetentem eiúsque munia spectant. Quòd si quis pro Chrysippo respondeat, eum non in sensu formali perturbationes iudicia vocâsse, sed in causali; quia nimirum ex opinione siue apprehensione mali oritur, v. g. passio timoris: occurrit Galenus loco cit. eum reuera in sensu formali fuisse locutum. D

QVÆSTIO IIII.

Vtrum passiones cadant in animum sapientis.

ARTICVLVS I.

Philosophorum dogmata.

NEGATIVAM partem huiusce quæstionis defendebant Stoici, contendentes, eum qui verè sapiens sit, debere animi passionibus omni ex parte vacare; pro his tamen habere tres *Εὐπαθείας* (Cicero 4. Tusc. q. *constantias* nominauit) id est, pro cupiditate voluntatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem. Pro ægritudine verò seu dolore negabant esse posse aliquid in animo sapientis. Voluntas enim bonum appetit, quod facit sapiens: gaudium est de bono adepto, quod sapiens adipiscitur: cautio deuitat malum, quod debet sapiens effugere. At quia tristitia de malo est quod iam accidit, & nullum malum existimabant posse accidere sapienti; nihil in eius animo pro illa ponebant.

Sententia Stoicorum. Lege Lactantiũ lib. 6. c. 15. Senecam li. de tranquil. vitæ. Tulliũ in orat. pro Murana. Gal. in tract. de cur. affect.

Ideò verò Stoici in eam sententiam adducti sunt, quia indignum iudicabant hominem sapientem, perturbationibus concuti: cùm hæ animi morbi sint. Itaque hunc in modum disputabant: Qui morbosi sunt, sani non sunt: qui sani non sunt, insipientes sunt: igitur qui morbosi sunt, non sunt sapientes: at ij, qui passiones sentiunt, morbosi sunt; quandoquidem passiones sunt ægritudines animi: ergo, &c.

Platonici autem & Peripatetici contrariam partem secuti sunt, aientes; non posse hominem, quantumlibet sapientem, passionibus omnino vacare. Cuius sententiæ fundamenta art. 2. proponemus. Cicero in lib. de Fin. & D. August. lib. 9. de Ciu. Dei cap. 4. arbitrantur, hos Philosophos de verbis potiùs, quàm de rebus facere controuersiam; nimirum Stoicos non quaslibet motiones appetitus, sed turbulentas, & quæ prodeunt extra limites rationis, animúmque ad vitia inflectunt, passiones vocare: alios autem Philosophos passionum vocabulo indiscriminatim vti, pro quouis motu appetitus sensitiui. E F

Opinio Plat. & Perip.

Lege D. Tho. 2. 2. q. 123. ar. 10.

ARTI

ARTICVLVS II.

Veræ sententiæ explicatio.

QVÆCVNQVE tamen Stoicorũ mens fuerit, negari non debet, passiones cadere etiam in eos, qui veræ sapientiæ & magnarum virtutum ornamentis præditi sunt: cùm illæ naturaliter obueniant; cúmque si eis rationem dominam (cui ciuili obedientia obsequuntur) præficiamus, ad moderationem & mediocritatem adduci possint, atque ad virtutum officia reuocari, & laudem ac præmium mereri. Itaque si passiones secundùm se spectentur, id est, vt sunt motus quidam irrationalis appetitus, non conuenit eis malum aut bonum morale, quod à ratione pendet: conuenit tamen, si considerentur prout subiacent imperio voluntatis & rationis. In quam sententiam D. Augustinus, lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 8. *Cupiunt*, inquit, *timent, lætantur & boni & mali: sed illi bene, isti malè; sicut hominibus, seu recta seu peruersa voluntas est.* Denique, si Stoicorum dogma ita intelligatur, vt omnem motum appetitus vitiosum esse, & à virtute alienum statuant, haud dubiè cœlestis disciplinę veritati repugnat: vt idem sanctus Doctor cap. 9. eiusdem libri multis Sacræ paginæ testimoniis confirmat. Consule D. Ambrosium tract. de obitu Gratiani, & in lib. de incarn. Domini, cap. 7. D. Augustinum 14. de Ciuit. Dei, cap. 9. D. Gregor. Nyssenum in disput. de ani. & resurr. Lactantium lib. 6. à cap. 15.

Obiect. 1. Obiiciat tamen aliquis: Id quód ad peccatum inducit, habet rationem mali: atqui passiones inducunt ad peccatum; vnde à D.
2. Paulo 7. cap. epist. ad Rom. passiones peccatorum dicuntur: ergo. Item: passiones sunt
3. ægritudines animi, ac proinde vitia: igitur nulla earum poterit honesti rationem sortiri. Præterea: ijs, quæ non sunt in nostra potestate, nec laudem nec vituperationem meremur: sed passiones non sunt in nostra potestate: siquidem ijs, vt docet D. Augustin. 14. de Ciuit. Dei, cap. 9. inuiti cedimus: igitur ijs non meremur; quod tamen paulò antè negauimus.

Dilut. obi. 1. Ad primum horum dicendum: passiones, si sumantur vt deflectunt à ratione, inclinare ad peccatum: si vt ordinantur à ratione, non ita se habere, sed ad virtutem spectare. Ad se-
2. cundum: passiones dici morbos animi siue ægritudines, non prout à ratione gubernantur, sed quatenus ab eius regula moderatione que desciscunt. Vnde patet, quid Stoico-
3. rum argumento respondendum sit. Ad tertium: concessa maiori neganda est minor, si ita intelligatur, quasi nullo modo possimus passiones cõpescere aut moderari: & ad eius

A confirmationem dicendum, nos cedere inuitos passionibus, non quoad cõsensum, cùm eis non nisi voluntate consentiamus; sed quoad aliquam corporis transmutationem, cuiusmodi est interdum commotio risus, fletus aliæque eiusmodi.

QVÆSTIO V.

B
Vtrum animi passiones rectè à Philosophis numerentur?

ARTICVLVS I.

Solutio quæstionis.

PLATO in Theæteto affirmat, eas passiones, quæ nomen habent, multas esse; quæ carent nomine, innu-
C meras. lib. 9. de Rep. inquit, hominem esse quasi mõstrum & sphyngem quandam, ex variorum animantium partibus conflatam: & cupiditatem esse partẽ latissimam, multa bestiarum, id est, passionũ capita continentem. In Timæo sex enumerat perturbationes: voluptatem & dolorẽ, tanquàm principia; quibus accedant audacia & metus, ita & spes. In 1. de leg. ait, quemlibet nostrûm esse vnum, & habere in se consiliarios duos contrarios & amentes, voluptatem & dolo-
D rem: ad quos accedunt futurorum timor & confidentia.

Qui passionem in commune aptiori methodo distribuerunt, eam in quatuor summa veluti capita partiti sunt: videlicet in gaudium & tristitiam, spem & timorem. Quam diuisionem tradit D. Augustinus lib. 14. de Ciuit. cap. 3. D. Hieronymus in comment. ad cap. 1. Ezech. Cicero lib. 4. Tusc. quæst. Boëtius 1. de Conso. Philos. metro 7. *Quatuor præcipuæ passiones.*

E *Gaudia pelle, Pelle Timorem, Spémque fugato,*
Nec Dolor adsit.

Virgil. 6. Æneid.

Hinc metuunt, cupiúntque, dolent, gaudéntque.

Solent autem hæ quatuor passiones comparari quatuor principalibus ventis: quòd vt hi mare tempestatibus, sic illæ animum turbulentis motibus perturbent. Quod ita quidam expressit:

F *Spes leuat arrectos: metus alto à vertice fluctus*
Deijcit: hinc animũ pulsat furibũda voluptas:
Inde dolor: fluctus ceu fracti fluctibus altum
Clamorem ingeminant piceis abscõdita nimbis:
Nec radios fundit ratio, nec vela gubernat.

Porrò dicuntur ex quatuor passiones omniũ præcipuè, quatenus aliarum complementum vel finis sunt; ideóq; alias omnes consequuntur; vt docet Arist. 2. Eth. c. 1. Timor autem & Spes nõ simpliciter eiusmodi complemẽtum obtinent, sed in genere motus appetitiui ad aliquid. Námque respectu boni incipit motus

in amore, progreditur ad desiderium, terminatur spe: comparatione mali incipit ab odio, tendit in fugam, finitur timore. Quo fit, vt numerus harum quatuor passionum secundùm differentiam præsentis & futuri spectetur: motus enim futurum respicit, quies in aliquo præsenti est. Igitur de præsenti bono est gaudium; de præsenti malo tristitia: de bono futuro spes: de malo futuro timor. Cæteræ verò passiones, quæ circa bonum vel malum, præsens aut futurum versantur, ad has completiuè reducuntur.

ARTICVLVS II.

Diuisio passionis in minutiores species.

SI tamen passionum genus in suas species minutiùs concidere velimus, vndecim inueniemus: quarum numerus ita colligi potest. Passionum quædam respiciunt bonum aut malum simpliciter, pertinéntque ad appetitum concupiscibilem: aliæ bonum aut malum arduum, spectántque ad irascibilem. Illæ sex sunt: tres respectu boni, totidem respectu mali. Oblata enim re bona, excitatur primùm in concupiscibili amor illius: quòd si ea res absens sit, consurgit desiderium: si præsens, delectatio seu gaudium. Similiter oblata re sub ratione mali, oritur primùm in concupiscibili odium amori cõtrarium: quòd si res, quam odio prosequimur absit, oritur statim fuga, desiderio aduersa; si adest, nascitur tristitia seu dolor, delectationi inimicus. Passiones autem; quæ bonum vel malum arduum respiciunt, & ad irascibilem spectant, sunt quinque: duæ respectu boni, tres respectu

A mali. Etenim si obiiciatur res sub ratione boni ardui; quam quis obtinere se posse iudicat, prouenit statim in irascibili spes: si putet eam se consequi non posse, exsistit desperatio. Non est in irascibili aliquis motus respectu boni quod iam adest & possidetur: quia quod iam adeptum est non habet rationem ardui. Aliæ verò tres passiones irascibilis, comparatione mali ardui, hunc in modũ colligũtur. Malum arduum aut præsens est, aut non est. Si nõ est

B oritur timor vel audacia: timor, si id formidemus & refugiamus; audacia, si aggrediamur. Quòd si præsens est, consurgit ira, qua animus exardescit ad sumendam vindictam, & ad præsens malum depellendum.

Rursus ex ipsæ passiones, de quibus hactenus egimus, in alias distribuuntur. Nam v.g. amor respectu eius, cui aliquod optamus bonum, dicitur amicitia: respectu verò ipsius boni, quod illi optamus, dicitur amor concu-

C piscentiæ, &c.

Seruant autem prædictæ passiones hunc inter se ordinem. Quædam sunt veluti motus principium, videlicet amor & odium: his enim inclinamur ad aliquid optandum fugiendúmve; sicuti lapis grauitate propendet ad descensum. Quædam sese habent veluti motus, nempe desiderium & fuga. Aliæ denique vt quies & terminus motus; veluti delectatio & tristitia: delectatio enim est vti quies in loco rei idoneo & conueniente; tri-

D stitia vt quies in opposito loco. Quoniam ergo principium motus ipso motu prius est, & motus prior quiete: ideo inter passiones appetitus concupiscibilis, quæ circa bonum versantur, amor est prior desiderio, desiderium delectatione: Inter eas verò, quæ ad malum tendunt, odium prius est fuga, fuga prior quàm tristitia.

DISPV

DISPVTATIO SEPTIMA,

DE VIRTVTIBVS IN COMMVNE.

Reliquum est, vt de Virtutibus disseramus. Ac primò de iis in genere: postea verò particulatim. Quæ disputatio præcipui in morali Philosophia momenti est: propterea quòd virtutibus boni efficiamur, & ab iis manent actiones studiosæ, sine quibus felicitas, quæ moralis disciplinæ scopus est, obtineri non potest.

QVÆSTIO I.

Vtrum definitio Virtutis rectè habeat?

ARTICVLVS I.

Dubitationis explicatio.

VARIAS Virtutis definitiones tradit Plato in Menone, Alcinous in li. de eius doct. Aristoteles lib. 2. Eth. ca. 6. & in libello de Virtut. (si eius est illud opus) & Plutarchus in lib. de Virt. morum: multas etiam colligit Alexander Alensis 3. p. sum. quæst. 16. art. 1. Vt autem quænam ex iis probari debeat statuamus, aduertendum est, duo esse genera virtutum: vnum earum, quæ nostris actibus acquiri possunt; vt fortitudo, temperantia; alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo; vt fides, spes, charitas. Item, virtutũ alias esse morales, quæ videlicet in appetitu, siue intellectiuo, siue sensitiuo insident: alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas (vt nunc breuiter dicamus) illud est discrimen, quòd morales non solùm bonam actionem efficiant, sed benè; reddántque eius vsum bonum, ex parte finis & aliarum circumstantiarum, quæ ad opus cohonestandum requiruntur, quæque dum adhibentur, dicitur opus non in eo tantùm genere, sed absolutè bonum, habentémque simpliciter bonum appellat. Ad rationem verò intellectualis virtutis sat est efficere actionem, siue opus bonum in suo genere, esto aliunde vitietur. v. g. ad Metaphysicam, quæ est virtus intellectualis pertinet, considerare substantias separtas; esto quis in eam considerationem ob inanem gloriam incumbat: quam tamen circumstantiam non ferret virtus moralis, quæ probam voluntatis affectionem requirit. Vnde talis scientia efficit bonum Metaphysicum; non tamen bonum virum.

Discrimen inter virtutes intellectuales & morales.

His ita constitutis, virtus in toto suo ambitu, vt tam acquisitas, quàm infusas; tã morales, quàm intellectuales comprehendit, hoc modo definienda erit: *Virtus est habitus operatiuus boni.* Intellectualis verò ita: *Virtus intellectualis est habitus operatiuus boni, residens in intellectu.* At infusa ita definitur, vt ex D. Augustino lib. 2. de lib. arbit. cap. 8. aliisque in locis colligitur: *Virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, qua nemo malè vtitur, quam Deus in nobis, sine nobis operatur.* Dum enim D. Augustinus ait, *Deum in nobis sine nobis virtutem operari*, planè indicat, loqui se de virtute duntaxat, quam Deus per se in animam infundit. Denique moralem virtutem ita definiit Aristoteles lib. 2. Eth. cap. 6. *Virtus est habitus effectiuus, in mediocritate consistens, ea qua ad nos est definita ratione, & vt definierit ipse prudens.* Quę definitio, quia præsentis instituti est propria, enucleatè à nobis explicanda erit. Est ergo inprimis virtus *habitus*: quia virtus (latè etiam sumpto eius nomine) est dispositio perfecti, vt docuit Aristoteles 7. Phys. cap. 13. text. 17. habitu autem perfectè disponimur ad operandum. Potissimùm verò ad tria virtutum habitibus indigemus. Primùm, ad vniformitatem actionum: quæ enim ad agendum habituali propensione carent, instabilia sunt, faciléque mutantur. Secundò, vt actio in promptu sit: vnde Aristoteles 3. Eth. cap. 8. ait *repentina esse ab habitu.* Certè nisi rationalis potentia interuentu habitus inclinetur ad vnum, oportebit ablata agendi occa-

Virtus in commune.

Virtus intellectualis.

Virtus infusa.

Virtus moralis.

Repentina sunt ab habitu.

sione de re facienda priùs inquirere; cùm tamen interdum negotia moram non ferant. Tertiò, vt cum voluptate actio perficiatur: quod præstat habitus. Nam cùm modum quendam naturæ obtineat, operationem sibi propriam, quasi naturalem, atque adeò iucundam reddit. Quare Aristoteles 2. Eth. c. 3. docuit, delectationem in opere obeundo signum habitus esse.

Patet igitur, cur virtus dicatur *habitus*. Obtinet autem hæc particula * locum generis in definitione virtutis: ac per eam reiiciuntur potentiæ & passiones, cæteráque id genus, quæ habitus nō sunt. Dicitur etiā *habitus electiuus*, id est, per electionē operans: ad excludendam scientiam, & alios habitus intellectuales; ad quorum rationem non pertinet, vt actus ab iis profecti ex delectu ac voluntariè fiant. Additur, *in mediocritate consistens*: vt reiiciantur habitus vitiosi, qui à mediocritate deficiunt. Denique adiicitur, *ea qua est ad nos definita ratione*: vt intelligamus, mediocritatem, in qua virtus consistit, non oportere esse ex natura rei, nisi fortè per accidens: sed comparatione subiecti, & ex arbitrio iudicióq; prudentis viri. Qua de re in progressu plura.

* *habitus.*

ARTICVLVS II.

Virtutem ex sua intrinseca ratione esse habitum bonum.

CONTROVERSIA tamen est, *vtrum virtus secundùm propriam essentiam sit habitus bonus, an non?* Scotus in 1. dist. 17. q. 2. negatiuam partem amplectitur, asserens, vnum eundémque habitum modò virtutem, modò vitium esse posse. Arbitratur enim, virtutem formaliter consistere in relatione conformitatis ad rectam rationem, fundata in habitu ex se indifferenti ad bonum & malum; vitium autem similiter in difformitate à recta ratione: posséque eundem habitum, qui antea priorem relationem obtinebat, posteriorem accipere; quemadmodum videmus eandem superficiem nunc imbui candore, nunc nigredine. Sentit proinde Scotus, virtutem, quā virtus est, non esse operatiuam; cùm ex sua natura sit relatio, cui nulla efficientia vel actiuitas conuenit: sed id, quod agit, dum ex virtute operamur, esse habitum ipsum, cui ratio virtutis accidentariò aduenit. Quod similiter de vitio intelligit. Addit præterea, habitum poni in definitione virtutis, tanquam adiectitium, quid; sicuti nasus in definitione simi.

Opinio Scoti.

Probatur autem hæc sententia ex eo potissimùm, (vt rationes alias omittamus) quia, si is, qui obtinuit habitum abstinendi à cibo ob Mahometicam superstitionem, ad Christianam fidem conuertatur, & ob veri Dei cultum à cibo abstineat, adhuc ex eodem illo habitu sentiet promptitudinem facilitatémque ad actus temperantiæ: ac proinde idem habitus, qui erat antea vitiosus ob prauum finem, nunc ex fine honesto, atque ex conformitate ad rectam rationem & legem Dei, fiet studiosus; & qui antea rationem vitij, nunc virtutis rationem sortietur.

A

Contraria tamen opinio, quæ statuit, virtutem ex sua natura esse habitum bonum, nec vnum eundémque habitum modò virtutem esse, modò vitium; Peripatetica est & vera: cámque defendit D. Thomas in 1. 2. quæst. 55. artic. 1. & 4. Gabriel in 3. dist. 23. quæst. 1. artic. 1. & alij. Probatur autem primùm, quia Aristoteles 2. Eth. cap. 5. inquirens genus virtutis, concludit esse habitum: eodémque li. cap. 8. docet, virtutem & vitium esse inter se contraria: quod etiam in Categ. cap. de Oppos. & alibi sæpè docuerat. Hoc autem verum non esset, si virtus & vitium formaliter significarent relationes eidem habitui aduenientes: nec enim relationes sunt habitus, nec inter se contrarietatem exercent. Præterea, virtus ex se, vt Aristoteles definiit, est habitus electiuus in mediocritate consistens; igitur virtus ex sua natura inclinat ad actum bonum; nullóque modo ad actum, qui recedat à medio per arbitrium prudentis definito: atque adeò virtus ex sua intrinseca ratione est habitus bonus. Postremò, habitus pulsandi citharam non inclinat ad qualemcúnque motum fidium, sed ad motum harmonicum secundùm artis regulas: ergo pari ratione habitus, v.g. temperantiæ, non inclinabit solùm ad abstinentiam à cibo, sed ad abstinentiam cum circumstantiis, quæ actum perfectè cohonestant: quod Scotus negabat.

Sententia Peripatetica.

B

C

D

Igitur ad argumentum pro contraria parte adductum respondendum est; eum, qui ita affectus conuertitur ad verum Dei cultum, & religionis causâ à cibo abstinet, sentire facilitatem in abstinēdo, nōn quòd prior habitus inclinet ad eos actus quos tunc exercet; sed quia habitus ille non solùm inclinabat ad superstitiosè abstinendum, sed reprimebat etiam appetitum, ne ad cibi appetitionem effrenatè insurgeret. Quare cùm duo munia præstent honesti habitus in appetitu; videlicet cùm inclinent ipsum ad actus rationi consentaneos, & passiones ne se immoderatè efferant, compescant: ratione huiusce posterioris officij facilitatem sentiet ad religiosè abstinendum is, qui antea superstitiosè abstinebat: etsi talis habitus priorem naturam retineat, proindéque adhuc vitiosus sit. Similiter dicēdū de honestis habitibus, qui videntur concurrere ad actiones, quæ ob mutationem circumstantiarum vitiosæ sunt: vt si quis antea liberalitatis habitu præditus, nunc ad inopiam redactus, pecuniam, vti priùs in magnis opibus, vltra quàm possit, distribuat: non enim

Dilut. arg. pro opinione Scoti.

E

Duo munera quæ præstant habitus studiosi.

F

enim ad hunc actum eliciendum per se concurret habitus liberalitatis; sed duntaxat eatenus facilitatem præstabit, quatenus passionem auaritiæ cohibet. A

QVÆSTIO II.

Vtrum virtus moralis in mediocritate consistat?

ARTICVLVS I.

De duplici medio virtutis: & in quónam medio virtus omnis collocata sit.

IRTVTEM moralem in mediocritate positam esse, asseruimus cum Aristotele in definitione virtutis: nunc id accuratiùs explicandũ erit. Aduertendum igitur, bifariam intelligi posse, virtutem in medio esse: nimirum vel quoad essentiam; quia est habitus inter duo vitia contraria: vel quoad obiectũ; quia id in quod tendit rationi consentaneum est, proindéq; medium inter exsuperationem & defectum: quod in definitione virtutis significauit Aristoteles illis verbis, *ea, quæ est ad nos definita ratione*: id est, virtus cõsistit in mediocritate secundùm omnes circũstantias prudentiæ regulâ præscriptas. Deinde aduertendum, medium aut esse constitutum ex natura rei, aut sumi cõparatione nostri. Medium ex natura rei (quod etiam medium rei vocatur) est quod æquè ab vtroque extremo distat: quo pacto senarius medius est inter denarium & binarium, quia totidem vnitatibus ab vtroque abest, nempe quatuor. Medium comparatione nostri est, quod ad nos collatum neque exsuperat, neque deficit: quomodo ea cibi portio, quæ Socrati pro eius temperamento conuenit, dicitur medium respectu illius. At enim, quia non omnibus eadem temperamenti & caloris ad decoquendum vis est, sæpè id, quod vnius collatione medium habetur, respectu alterius deficit aut excedit.

Dupliciter virtus in medio est.

Duplex medium.

1. assertio.

Sit prima assertio: *Omnis virtus moralis* (cuius appellatione non comprehendimus hoc loco *Prudentiam*) *consistit in medio quoad obiectum.* Hanc assertionem tradit Arist. li. 2. Eth. c. 6. & lib. 5. c. 3. & 4. eámque approbant communi cõsensu Theol. in 3. d. 33. Suadetur verò à D. Tho. in 1. 2. q. 64. art. 1. quia bonum eius, quod regitur & mensuratur, situm est in adæquatione ad suam regulam. Quare cùm bonũ virtutis moralis à ratione dirigatur, vtriq; positũ erit in adæquatione ad mensuram rationis: quæ adæquatio est æqualitas seu cõmensuratio quædam inter excessum & defectum, id est, mediocritas. De qua est illud Poëtæ: *

** Horat. 1. ser. sat. 1.*

Est modus in rebus, sunt certi denique fines:
Quos vltra, citráque, nequit consistere rectum.

Quod non ita accipiendum est, quasi ad rationem virtutis exigatur, vt prædictam mediocritatem in diuisibili attingat: quod Stoici falsò putabant, vnde etiam contendebant, virtutem non suscipere magis & minus: sed in maximo, hoc est, in illius indiuidui medij adeptione constitutam esse: ideóque neminem virtute præditum iudicabant, nisi qui ad studiosas actiones obeũdas in summo gradu esset dispositus. B Peripatetica tamen & vera sententia, vt constat ex ijs, quæ tradit Aristoteles 2. Eth. decernit, in medio virtutis latitudinem dari, posséque obiectum ipsum virtutis nunc perfectiori modo, nunc minùs perfecto attingi. Nec sanè conuenit, moralium actionum honestatem ad insectilia mathematica reducere.

Quòd si quis pro Stoicis opponat, virtutem constitutam esse in recto: recto autem nihil rectius esse: proindéque nullam virtutem alia C perfectiorem dari. * Occurrendum, recto in Mathematicis nihil esse rectius: quia si recta linea tantulùm ab extremis subsultet, recta non erit; cùm id in essentia rectæ lineæ contineatur. At in moralibus non ita res habet: quia v.g. actio eius, qui ex affectu misericordiæ pecuniam egenti erogat, recta est, vtpote consentanea rectæ rationi; actio verò illius, qui ex intensiori misericordię affectu vberiorè pecuniam largitur, haud dubiè rectior est D atq; excellentior, cùm perfectiori modo illud officium virtutis præstet; tum quia plus, tum quia vehementiori animi affectu confert.

Obiectio. Lege Plut. in lib. de Stoicorum contrar.

** Dilutio.*

Secunda assertio: *Omnes virtutes morales, excepta Iustitia, consistunt in medio quoad essentiam*: hoc est, inter duos habitus vitiosos positæ sunt. Hæc inductione patet. Námque fortitudo est inter vitium timiditatis & audaciæ: liberalitas inter auaritiam & prodigalitatem: E similitérque res habet in cæteris.

2. assertio.

ARTICVLVS II.

De medio Iustitiæ.

EXCEPIMVS in secunda assertione Iustitiam, quia peculiare illi est, non esse inter duo extrema vitia collocatam. Quod significare voluit Aristoteles lib. 5. Eth. cap. 5. F cùm docuit, Iustitiam non eodem modo, quo reliquæ virtutes, mediocritatem obtinere. Potestque idem ex eo ostendi, quia Iustitia versatur inter plus & minus, quod est contra ius. Diximus, *quod est contra ius*; quia qui de suo plus dat, vel nullum committit peccatum; vel si quod committit, id non ad iniustitiam pertinet, sed ad prodigalitatem, quæ liberalitati opponitur. Quo fit, vt Iustitia vnum tantùm habeat extremum, cui aduersetur, nimirum Iniustitiam: quia

Peccata cõtra iustitiã sunt per defectum.

quia prædictum plus & minus semper iniustitiam efficit.

Sciendum præterea est, cùm virtutes morales, quæ circa passiones versantur, hominem ad se ipsum ordinent, necessariò constitutas esse in medio respectu nostri: iustitiam verò, quia operationes in ordine ad alterum dirigit, in medio rei constitutam esse. Tantum enim iustitia reddere præcipit, quantum quis alteri debet, nō plus minúsve: siquidem hoc modo astruitur æqualitas inter homines, quæ tunc demum existit, cùm nullus vltra aut citra id, quod suum est, obtinet: quam æqualitatem sartam tectámque tueri & vindicare, proprium iustitiæ munus est.

Iustitia duplex. Porrò cùm iustitia duplex sit, vt docet Aristoteles lib. 5. Eth. cap. 2. Vna distributiua, quæ cernitur in distributione bonorum Reip. aut alterius communitatis, iuxta proportionem meritorum vniuscuiúsque: ita scilicet, vt quæ est proportio meritorum vnius ad merita alterius, eadem sit proportio præmiorum ad præmia: altera commutatiua, quæ cernitur in commutationibus & venditionibus, aliísque eiusmodi: fit, vt non idem in vtraque medium seruetur. Nam in commutatiua seruatur medium secundùm proportionem Arithmeticam; vt nimirum constituatur æqualitas inter rem acceptam, & id quod per eam redditur: in distributiua autem tenetur medium, secundùm proportionem Geometricam, vt eadem in præmiis quæ in meritis proportio sit. Exempli gratiâ, si duobus ciuibus loco præmij decem aureorum millia distribuenda sint, & ex ijs vnus duplex habeat meritū, alter verò triplex; secūdùm Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia, huic autem sex: vt enim trium ad duo est proportio sesquialtera, ita sex ad quatuor.

QVÆSTIO III.

Vtrúmne virtutes homini naturales sint, an eas propriis actibus acquirat?

ARTICVLVS I.

Virtutes in quodam sensu esse homini naturales: in alio non esse.

RIOREM partem propositæ dubitationis (quæ de virtutibus acquisitis duntaxat intelligenda est) pertractauit multis in locis Plato, vt in Menone, in Protagora, in Euthydemo: etsi more suo disputans nihil ferè certi asseuerârit.

A De eadem quoque re varia philosophantium dogmata refert D. Thom. in 1. 2. quæst. 63. artic. 1. & in disput. quæst. 1. de virtut. in comm. artic. 8. Vt autem breuiter rem expediamus, sciendum est, dupliciter posse virtutes dici esse nobis naturales: vno modo, prout naturale est idem, quod conueniens naturali inclinationi: sicque naturalis est homini cognitio veritatis: secundò, vt naturale differt à voluntario, quo pacto ea, quæ nobis à primęua origine & ex principiis naturæ innata sunt & congenita, naturalia dicuntur, vt vis nutriendi. *Bifariam virtutes dici posse naturales.*

B

Sit prima assertio: *Virtutes sunt homini naturales priori modo.* Probatur: quia homo naturâ sua est particeps rationis, estque ei naturale, secundùm rationem viuere: vt docet D. Dionys. 4. cap. de diu. nom. Quare cùm actiones virtutum sint consentaneæ rectæ rationi, consequens est, vt hominis naturæ conuenientes sint. Item, quia homo per naturam inclinatur ad cognitionem veri, docente Aristot. 1. Metaph. capit. 1. & ad appetitionem boni, teste eodem Arist. 1. Eth. cap. 1. Virtutes autem intellectuales feruntur in verum, morales in bonum. Postremò (quod eòdem recidit) quia id, quo vnumquódque secundùm naturæ suæ gradum perficitur, est illi secundùm naturam conueniens, homo autem secundùm gradum suæ naturæ virtutibus acquisitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc considerationem dicuntur inesse homini virtutes à natura, non perfectè & completè, sed inchoatione quadam, & tanquam in radice, è qua accedēte disciplina & studiosarum actionum exercitatione in actum prodeant. *1. assertio.*

C

D

Secunda assertio: *Virtutes non sunt homini naturales posteriori modo.* Hanc tradit Arist. lib. 2. Eth. cap. 1. suadetúrque ex eo, quia si virtutes eo modo naturales forent, nemo iis laudem mereretur, cùm nemo nisi ex libero actu iure laudetur. Item, quia non possent homines vitiis assuescere: siquidem vt docet etiam Arist. lib. 1. magn. Mor. cap. 6. ad id, quod eo pacto est à natura insitum, nihil proficit contraria assuetudo: vt patet in terra v. g. quæ quia natiuam habet grauitatem, qua deorsum tendit, licèt versùs locum superiorem sępe iaciatur, nunquam ad ascendendum assuescit. Vnde etiam patet, virtutes non esse contra naturam, alioqui non possent homines iis assuefieri. *2. assertio.*

E

F

ARTICVLVS II.

Virtutes acquisitas comparari nostris actibus.

TERTIA assertio hæc sit: *Virtutes acquisitæ comparantur nostris actibus.* Hæc *3. assertio.*

Hæc ita suadetur: Principia operatiua naturæ conuenientia, quæ non insunt nobis à natura, sed ex acquisitione, comparãtur nostris actibus: atqui virtutes acquisitæ sunt principia operatiua, conuenientia naturæ ad modum superiùs explicatum: igitur comparantur nostris actibus. Maior constat ex doctrina Arist. lib. 2. Eth. hoc enim est discrimen inter principia innata & acquisita, quòd principia innata, antecedunt actus, nec ijs comparantur: (aspectus enim antecedit actionem videndi, nec per eam aspectus acquiritur) at principia acquisita sequuntur actus, ijsque adipiscuntur.

Dubia.

Vt autem propositæ assertionis veritas magis elucescat, duæ quædam dubitationes explicandæ erunt. Prior est: *Quónam causæ genere actus studiosus concurrat ad generandum habitus virtutis?* Posterior: *Num ad comparandum eiusmodi habitum sufficiat vnus actus, an necessariò plures exigantur?* Priori dubitationi, omissa opinione Durandi, quæ lib. 9. Metaph. à nobis confutanda erit, respondemus cum Capreolo in 3. d. 33. q. 1. art. 3. in solutione argumentorũ contra secundam conclusionem, actus studiosos concurrere, vt principia actiua ad generationẽ habituum. Enim verò cùm potentiæ, v. g. intellectus & voluntas, sint causę vniuersales actiuæ habituum, & in ijs possint esse diuersarum specierum habitus; necessariò dãda erit aliqua causa particularis actiua, quæ potentiam determinet ad hunc potiùs, quàm illum habitum producendum: hæc autem causa est ipse actus à potentia elicitus.

Resp. ad 1. dub.

Ad 2.

Ad posteriorem dubitationem respondemus cum Gabriele in 3. d. 23. q. 1. dub. 4. Almaino ibid. q. 2. art. 3. & alijs: per quemlibet actum moralem bonum, etiam remissum, posse gigni habitum virtutis moralis, nisi ex parte subiecti aliquid impedimenti sit. Probatur: Nam quando causæ sunt eiusdem rationis & speciei, si intensior potest aliquem effectum producere; etiam remissior eundem producere valet, etsi minùs intensum; modò resistentia patientis non exsuperet agentis actiuitatem. Cùm igitur actus virtutis intensus ac vehemens possit efficere habitum virtutis, vtique etiam remissus habitum consimilem gignet: non secus ac calor sexto gradu intensus producit calorem vt sex; intensus autem secundo gradu efficit calorem vt duo. Diximus, nisi ex parte subiecti aliquid impedimenti sit: quia si vitium contrarium potentiæ inhæreat, & actiuitas studiosæ actionis non superet illius vitij resistentiam, nequaquam per talem actionem habitus producetur. Quod asserendum quoque est, cùm iam potentia habitum virtutis summè intensum obtinet: tunc enim nẽque remissus neque intensus actus, aut nouum habitum gignet, vt constat; aut maiora incrementa afferet habitui, qui totam quam assequi potest perfectionem assecutus iam est.

Illud tamen aduertes, licèt per vnũ actum gigni possit habitus virtutis; plerumq; tamen non gigni habitum virtutis perfectæ, nisi per multos actus: vt videre est in habitu temperantiæ. Nam cùm illius materia multiplex sit, quandoquidem omnia ciborum & potuũ genera comprehendit, cúmque diuersis modis variari possit, nimirum pro loco, tempore, magnitudine, aliísque eiusmodi circumstantiis: nemo perfectum temperantiæ habitum assequetur, nisi circa istiusmodi materias & circumstantias plures actus elicuerit.

Habitus virtutis perfectæ vt gignatur.

QVÆSTIO IV.

Vtrum virtutes morales sint inter se connexæ?

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

ON excitamus quæstionem de virtutib. intellectualibus: quia certum est eas non necessariò connecti inter se; vt D. Tho. 1. 2. q. 65. ar. 1. docet. Cuius ratio est: quia non dependẽt à prudẽtia, cuius nexu, vt inferiùs planum fiet, inter se copulari debeant. Item, quia versantur circa materias & obiecta, quæ inter se necessarium ordinem & coniunctionem non habent; vt patet in Mathematica & Theologia, variísque artium generibus. Est ergo proposita controuersia intelligenda de virtutibus moralibus: ita tamen, vt hoc nomine etiam prudentia, licèt ad intellectum pertineat, comprehendatur. Aduertendum est autem, ex Arist. 7. Eth. c. 1. aliísque auctoribus, virtutem moralem in vno trium graduum obtineri posse: videlicet in gradu continentię, in gradu temperantiæ, in gradu heroico. In priori gradu obtinetur virtus, cùm adhuc passiones vehementes sunt, & ijs resistimus. In secundo, cùm passiones non ita sunt vehementes, sed pacatiores. In tertio, cùm iam ita cohibitæ ac refrænatæ sunt, vt rarò admodum & vix repugnent rationi. Alij hos gradus vocant incipientium, proficientium, perfectorum.

Triplex gradus virtutum moralium.

Igitur de virtutib. in gradu heroico nulla est dubitatio: omnes enim fatentur, virtutes morales in gradu esse cõnexas, ita vt v. g. fortitudo perfectissima esse nequeat, absq; aliarum virtutũ societate. Nam cùm omnes virtutes morales mutuũ sibi præstent auxilium, & aliæ aliis perfectionem adiungant; cùmq; virtutes in gradu heroico omnem postulent excellentiam & absolutionem, haud dubiè necessariò inter se iugatæ & cohęrẽtes erunt.

De quibus virtutibus proposita quæstio intelligenda sit.

Nec item de virtutibus in gradu continentiæ disceptatio est: constat enim, posse vnam absque aliis inueniri: quod ex eis etiam, quæ paulò pòst dicemus, planius euadet. Quare de virtutibus duntaxat secundi gradus quæstio relinquitur.

Prima opinio. Scotus in 3. dist. 36. quæ. 1. art. 1. Gabriel ibid. Ochamus in 3. dist. 11. & 12. & quodl. 4. quæst. 6. & Almainus tract. 3. cap. 7. arbitrantur, eiusmodi virtutes non esse inter se connexas. Quæ sententia his argumentis videtur ostendi: *1. arg.* Virtutes morales acquiruntur exercitatione: sed constat multos exercere sese in materia quorundam virtutum, non verò aliarum; vt materia temperantiæ, non autem fortitudinis: ergo ij non omnes, sed eas tantùm virtutes, in quibus se exercent, comparabunt: *2. arg.* Præterea, constat multos non posse virtutes quasdam assequi: igitur non omnes inter se sunt coniunctæ. Antecedens probatur; quia nemo nisi in magnis opibus exercet actum munificentiæ; cùm hæc virtus circa magnos sumptus versetur: igitur ij, quibus magnarum opum affluentia non suppetit, haudquaquam virtutem munificentiæ assequentur. Quare perspicuum videtur, non omnes virtutes etiam in gradu perfecto inter se coniungi.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua quæstionis.

Secunda opinio, quæ defenditur. CONtraria tamen sententia amplectenda est: quam secutus fuit D. Ambrosius 5. lib. in Lucam, explicans verba illa: *Beati pauperes spiritu.* D. Augustinus lib. 6. de Trinit. c. 4. & in epist. 29. quæ est ad D. Hieron. D. Gregorius lib. 22. Moral. ca. 1. D. Hieronymus super Esaiam, cap. 16. & 56. & 1. lib. cõtra Pelag. Arist. 6. Eth. cap. 12. & 13. Plato in Protagora, & in lib. de Regno, Chrysippus apud Plutarchum in lib. de Stoicorum contrarietat. Cicero lib. 2. Tusc. quæst. & lib. de Offic. Item è Doctoribus scholasticis D. Thomas in 1. 2. q. 65. ar. 1. Caietanus ad eundem locum, Durandus in 3. dist. 33. q. 3. Capreolus in 3. dist. 36. q. 1. art. 1. Richardus eadem dist. quæst. 1. *D. Th. in 3. d. 36. q. 1. ar. 1. & in disput. q. de Virtutibus card. art. 2.*

1. ratio. Probatur verò hæc opinio in hũc modum: Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecuniæ in omni euentu, alioqui non esset perfecta: sed hoc præstare non potest absq; præsidio aliarum virtutum: igitur liberalitas perfecta requirit aliarum virtutum coniunctionem. Minor probatur: quia si cui, v.g. ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur, ad inferendam iniuriam patriæ: certè nisi virtute fortitudinis munitus sit ad contemnendam mortem, & iustitiæ ad non inferendam iniu-

A riam, facilè succumbet pecuniæ cupiditati. Quare non potest liberalitas absque fortitudine & iustitia, similitérque absque aliis virtutibus inueniri.

Item: perfecta virtus moralis requirit perfectam prudentiam: atqui perfecta prudentia non potest esse absque aliis virtutibus: igitur omnes virtutes quasi communi vinculo prudentiæ inter se copulatæ sunt. Maior patet, tum ex doctrina Aristotelis lib. 6. Eth. c. vlt. tum ex ipsa definitione virtutis, in qua B virtus dicitur consistere in mediocritate, *vt prudens definierit*, hoc est, *in mediocritate præscripta secundùm regulas prudentiæ.* Quod verò ad vnam aliquam perfectam virtutem non sufficiat prudentia circa vnam materiam, sed perfecta & integra, atque adeò circa omnes, ex eo conuincitur: quia vt quis temperans sit, non sat est si rectè iudicet in iis difficultatibus, quæ ad temperantiæ materiam spectant; C sed oportet, vt in quauis re quæ sese obtulerit rectè sentiat, atque integrum ferat iudicium; alioqui, ex affectu auaritiæ aut timiditatis iudicabit, intemperatè agendum esse. Minor suadetur: quia similiter nisi prudens omnium virtutum ornamentis excultus sit, non potest ferre perfectum sanúmque iudicium de rebus agendis; nec quid fugiendum aut amplectendum sit, vt oportet, decernere: cùm liquidò constet, passionum impetus, nisi virtute cohibeantur, rationem excæcare, re- D rúmque æstimationem, sine qua prudentia nulla est, peruertere. Constat igitur, nec alias virtutes sine prudentia, nec prudentiam absq; aliis virtutibus posse consistere. *2. Ratio.*

Solet etiã quæri, *num vt omnes morales virtutes connexæ sunt, ita omnes in eodem homine inter se æquales sint?* Cui dubitationi breuiter occurrendum: si de perfectione essentiali loquamur, constare non esse omnes inter se æquales. cùm ea, quæ specie distinguuntur, di- E sparem habeãt essentiæ perfectionem. Quod similiter pronunciandum erit de perfectione intensiua, quæ per actuum repetitionem habitibus aduenit: cùm planum sit, eundem hominem non æquè frequenter sese in omnibus exercere virtutibus: ac proinde non omnium virtutum habitus æquè intendere. Si tamen sermo sit de perfectione, quam vnaquæque virtus in eodem homine ex coniunctione & societate aliarũ virtutũ assequitur, F dicendum erit, omnes virtutes hac consideratione æquè perfectas haberi: quãdoquidem non minùs perficitur fortitudo ex consortio temperantiæ, quàm iustitia ex consortio eiusdem: nec minùs perficitur liberalitas ex consortio sobrietatis, quàm alterius virtutis: similitérque res habet in cæteris, cùm istiusmodi perfectio in singulis virtutibus ex coniunctione vniuersarum, & in vniuersis ex singularum copulatione efflorescat. Consule Durandum in 3. d. 36. quæst. 5. *Quæstio.*

A

ARTICVLVS III.

Dissoluuntur primi articuli argumenta.

ARgumenta, quibus ostendi videbatur, non omnes virtutes inter se colligatas esse, hunc in modum explicanda erunt. Ad
Sol. 1. primum dicendum: si quis se in materia vnius duntaxat virtutis, v.g. temperantiæ, exercuerit, solam temperantiam consecuturum: non tamen perfectam, quousque cæteras virtutes comparet: cùm sine earum præsidio nō possit firmitatem & constantiam habere, ad seruandam in quolibet euētu moderationem. Adde, neminem posse diu in omnibus euentis temperatè viuere, nisi passiones, quæ proximè remotéve temperantiam oppugnant, aliarum virtutum actionibus cohibeat; atque adeò quin simul virtutes alias adipiscatur.

Sol. 2. Ad secundum respondendum est, cùm D. Thoma in 1.2.q.65.art.1. Durando in 3.d.36. q. 3. & Capreolo loco cit. virtutū moralium quasdam perficere hominem secundùm communem vitæ statum, id est, quoad ea, quæ passim & communiter agenda occurrunt; cuiusmodi sunt fortitudo, iustitia, liberalitas, abstinentia, cæteræque huiusmodi: alias hominem perficere secundùm aliquem eminentem statum, & ad quædam præclara munia obeunda; cuiusmodi sunt magnanimitas quæ in magnis honoribus, & magnificentia quæ in magnis sumptibus versatur. Igitur virtutes prioris generis sic inter se colligatæ sunt, vt nemo vnā perfectè sine aliis obtinere queat: virtutes verò posterioris generis non oportet, vt actu habeat is, qui reliquis omnibus sit præditus; obtinet tamen eas in potentia propinqua, & animi præparatione. Nam qui in mediocri pecunia ita se gessit, vt liberalitatem seruârit, is si ad magnam rerum affluentiam & abundantiam venerit, facilè magnificentiam consequetur. Item, qui in mediocribus honoribus sese modestum exhibuit, cùm ad maximos euectus fuerit, facilè magnanimitatem comparabit. Quare cùm id, ad quod proximam obtinemus dispositionem, iam habere dicamur; iuxta illud Aristotelis 2. Phys. cap. 5. textu 56. *Quod parum abest nihil abesse propemodum videtur*; fit, vt non sit absolutè negandum, etiam magnificentiam & magnanimitatem cum reliquis virtutibus copulatas esse.

***

QVÆSTIO V.

Vtrum in appetitu sensitiuo aliquæ virtutes insint?

ARTICVLVS I.

Sententia Scoti, & aliorum.

PROPOSITA quæstio non de omni virtute morali, sed de sola temperantia & fortitudine excitari solet. Nam quòd iustitia in voluntate hæreat, communis est Philosophorum & Theologorum consensus. Scotus in 3. d. 33. *Opinio Scoti.*
q. 1. duo statuit pronunciata. Alterū est: *fortitudinem & temperantiam, vt propriè ac simpliciter virtutes morales sunt, residere in voluntate.* Alterum: *dari in appetitu tam irascibili, quàm concupiscibili, aliquos habitus, quibus circa fortitudinis & temperantiæ materiam rectè afficiantur; qui tamen habitus ad virtutis dignitatem non pertingant.* Scoto assentiuntur non eius tantùm discipuli, sed plerique alij: vt Gabriel in 3. d. 23. q. 1. & d. 33. q. 1. Ochamus in 3. q. 10. & 11. & quodl. 2. q. 16. Almainus Moral. tract. 3. cap. 6. Buridanus 1. Eth. q. vlt.

Primum pronunciatum hisce argumentis ostenditur. Virtutes morales insunt in ea potentia, ad quam pertinet electio & libertas: *Virtus moralis habitus electiuus.* cùm virtus moralis definiatur habitus electiuus, & eius bonitas in actione duntaxat libera inueniatur: atqui electio est actus voluntatis, non appetitus sensitiui, & voluntaris actiones propriè ac simpliciter liberæ sunt; non autem quæ ab appetitu sensitiuo exercentur: igitur virtutes morales non in appetitu, sed in voluntate hærent. Secundò: Negari non potest, nos à voluntate elicere actus circa materiā temperantiæ & fortitudinis; vt cùm moderatum cibum eligimus, cùm, etiam repugnante appetitu, constanter dolores perferimus, & pericula adimus: igitur per istiusmodi actus gignentur in voluntate habitus fortitudinis & temperantiæ. Tertiò: Voluntas eget harum virtutum habitibus: sed, vti proximè ostensum fuit, potest eos suis actibus comparare: non est ergo cur negemus inesse illos voluntati. Maior suadetur: quia voluntas magnam experitur difficultatem in amplectendo bono contra passionum impetus: adeò vt ijs non alliciatur solùm, sed interdum quasi inuita rapiatur: iuxta illud Iacob. 1. *Vnusquisque tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus.*

Alterum Scoti pronunciatum ex eo ostenditur: quia ad cohibendas effrenatas appetitiones vtriusque appetitus, tam irascendi, quàm concupiscendi, ne rationem turbent, voluntatémque ad se trahant, opus est habiti-

bus, qui in vtroque appetitu insint, & eiusdem actibus comparentur: at quòd ij neqtaquam perfectæ virtutis rationem obtineant, ex eo constat, quia, vt paulò antea diximus, neque electio, neque perfecta libertas, quas perfectæ virtutis notio requirit, in inferiorem appetitum conueniunt.

ARTICVLVS I.

Defenditur opinio D. Thomæ, eiúsque sectatorum.

DIVVS Thom. in 1.2.q.56.art.4.& Caietan. ibid. Capreolus in 3 d.33.q.1. ad argumẽta contra 1. concl. Ferrar. 1. contra gentes c.92. Ægidius quodl.4.q.18. Scotus li.3. de Iustitia & iure, q.2.art.4.& alij, aduersam opinionem defendunt, quæ hac assertione continetur: *Fortitudo & temperantia non inhærent in volũtate, sed in appetitu sensitiuo.* Huiusce assertionis prior pars eo potissimùm fundamento nititur apud D. Thomam: quia pro certo statuit; nullam potentiam indigere aliqua qualitate, qua inclinetur ad id, ad quod suopte ingenio propẽsa est: quo modo se habet voluntas tum ad bonum in commune: tũ ad quodlibet particulare bonum, proportionatum supposito ipsum expetenti: cuiusmodi est, inquit, omne bonum rationis, quod est ordinis naturalis, & proprium tali supposito, eíque commensuratũ. Cùm igitur rationis bonum, quod cernitur in cohibendis passionibus appetitus sensitiui, sit bonum quoddam ordinis naturalis, ipsi expetenti proprium, nec eius vires excedens: fit, vt volũtas non egeat habitu, quo in tale bonum feratur; egeat tamen appetitus sensitiuus, qui ex sua natura non tendit in bonum rationis, vtpote illius mensuram & captum exsuperans, sed in bonum delectabile. Dabitur nihilominus in voluntate habitus iustitiæ, quia hæc virtus ordinat immediatè affectum hominis ad bonum alterius, siquidem iubet reddere vnicuiq; suum.

Fundamẽtum opinionis D. Thomæ.

Obiectio.

Quòd si quis opponat, etiam intellectum inclinari ad verum; & tamen dari in eo habitum, quo primis principiis assentitur. Occurrendum: diuersam esse vtrobique rationem, quia intellectus non potest ferri etiam in propositiones notissimas, quin in se priùs extremorum species recipiat. Quare sicuti per notitias extremorum determinatur ad assentiendum, neque ei sufficit inclinatio naturalis: ita nihil mirum, si admittat habitum relictum ex assensu, quo meliùs inclinetur: at voluntas nihil intra se deposcit, vt propendeat in objectum, sibi prædicto modo commensuratum. Adde, diuersum inclinandi modum vtriq; potentiæ conuenire. Nam voluntas per inclinationem tendit quodammodo

Dilutio.

A extra se in rem amatã (vnde est, quòd anima magis dicitur esse vbi amat, quàm vbi animat) at intellectus trahit ad se rem cognitam. Vnde ex hac inclinationis diuersitate fieri videtur, vt volũtas suo quasi pondere absque ope aduentitia habitus feratur per se in obiecta, de quibus antea diximus; non ita verò intellectus.

Posterior pars assertionis, videlicet quòd fortitudo & temperantia insint in appetitu
B sensitiuo, confirmatur inprimis testimonio Aristot. qui lib.3. Eth. cap.10. ait, fortitudinem & temperantiam esse partium animæ irrationalium, hoc est, ad appetitum sensitiuum pertinere. & lib.2. cap.3. ex instituto probat, has virtutes versari in moderandis voluptatibus & doloribus, quæ sunt affectiones appetitus sensitiui. Nec satisfaciunt, qui respondent. Aristotelẽ intelligendum de habitibus illis bonis, in appetitu sensitiuo inhærentibus, qui à perfecta propriáque virtutis ratione degene-
C rant: nec sunt illa fortitudo vel temperantia, quæ in virtutibus cardinalib. censentur: non, inquam, satisfaciũt, quia si Aristoteles aliam temperantiam, aliámque fortitudinem in voluntate collocandas putâsset, profectò earum mentionem in tradendis virtutibus fecisset; quam tamen nullibi fecit. Secundò probatur institutum hac ratione: Cùm virtus circa difficile versetur, vt Aristoteles in 2. Eth. communi assensu docet; oportet illam in ea po-
D tentia residere, in qua difficultas ad eius materiam pertinens viget: at difficultas seruandi mediocritatem in passionibus oritur ex appetitu sensitiuo, cuius actus sunt ipsæ passiones; vt satis indicant verba illa D. Pauli Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ*: ergo &c.

Confutatio responsionis.

Virtus circa difficile.

His ita disputatis, etsi vtraque pars controuersiæ admodum probabilis sit, libet tamen posteriorem defendere, quæ magis Pe-
E ripatetica est: vt constat ex testimoniis Aristotelis paulò antè citatis, fatetúrque D. Bonauentura in 3.d.33.q.3.

ARTICVLVS II.

Dissoluuntur argumenta, quæ priorem sententiam confirmabant.

F QVARE rationes prioris sententiæ hunc in modum explicandæ erunt. Ad primam, quæ primum pronunciatum ostendere nitebatur, dicendum: etsi libertas & electio priùs perfectiúsque voluntati, quàm appetitui conueniant; tamen suo etiam modo cadere in actus appetitus sensitiui, quatenus mouetur à voluntate, & ei ciuili obsequio paret: idque sat esse, vt eius habitus electiuus nuncupetur. Ad secundam respondendum est:

Sol.1.

Sol.2.

est per eiusmodi actus non gigni in voluntate temperantiam aut fortitudinem, cùm voluntas iis habitibus non egeat, vt paulò antè exposuimus. Ad tertiam dicendum: esto in bono rationis contra insurgentes passionum impetus tuendo amplectendóque difficultatem sentiamus, eam tamen difficultatem non ex ipsa voluntate, sed ex appetitu sensitiuo prouenire: ad quam propulsandam sat est, appetitum operâ beneficióque virtutum rectè disponi ac mitigari. Fatetur tamen Aristoteles lib. 7. Eth. dum appetitus præsidio virtutum communitus non est, egere voluntatem ad repugnandum effrenatis passionum motibus qualitate quadam, quæ *Continentia* dicitur: quæ tamen qualitas non mereatur absolutè virtutis nomen (etsi ad habitus studiosos pertineat) quia non tam voluntatem firmat & corroborat, vt passiones oppugnet ac vincat; quàm vt ne ab illis capiatur, sed in arce rationis sese contineat (vnde & continentiæ nomē habet) tū præterea, quia nō reddit voluntatē simpliciter expeditā promptámq; ad actiones studiosas (quod virtutis proprium est) cùm se tantùm exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes passionum motus oriuntur, quibus voluntas difficilè resistit: iis enim postea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam est continentiæ vsus, sed illos iam multò languidiores voluntas ipsa per se retardat.

Sol. 3.

De continentia.

Ex his patet, quid respondendum sit ad eam rationem, qua secundum aduersariæ sententiæ pronunciatum nitebatur. Nec enim voluntati necessarij sunt habitus virtutum in ea insidentes ad refrenandos motus appetitus sensitiui: & habitus, quos in eodem appetitu ad hoc munus præstandum constituimus, propriè virtutes sunt.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, cùm in Angelis non sint appetitus sensitiui, nō competere eis habitum fortitudinis aut temperantiæ: etsi contrarium admitti posse dicat Scotus, in 3. distinct. 33. quæst. vnica. Quòd si quis obiiciat: Angelum oblato temperantiæ aut fortitudinis obiecto posse rectè eligere quid esset acturus, & ex hisce electionibus repetitis debere talium virtutum habitus comparare. Occurrendum erit, eiusmodi conditionatas electiones (quas quidam in Angelis dari negant) si dentur, non sat esse ad generandos earum virtutum habitus, qui non nisi per actus sibi proprios gignuntur: ij verò elici nequeunt, vbi deest ipsorum materia, ratioque obiectiua in ordine ad subiectum quod operatur: constat autem deesse respectu angelorum.

Obiect. 1.

Solut.

Non proinde tamen desinent in beatis esse post resurrectionem prædicti habitus; esto in eo statu non iam possint insurgere immoderatæ passiones, quarum impetum debeant cohibere; sat enim est, conuenire eis appeti- A tum sensitiuum, nec alienam esse ab eorum natura materiam rationémque formalem talium virtutum, nec earum possessionem dedecere felicem illam vitam omnibus bonis cumulatam: quin potiùs ad illius perfectionem magnopere requiri, cùm vnum è potioribus appetituum ornamentis sint virtutes. Quapropter erunt in beatis reliqui etiam habitus moralium virtutum; nec ij tantùm, quorum actus ibi exerceri poterunt, sed etiam reliqui B omnes: ante resurrectionem quidem illi, qui in animo hærent; postea verò tum hi, tum reliqui; qui in appetitu sensitiuo insident. In quam sententiam lege quæ scripsit D. Augustinus lib. 14. de Trinit. cap. 9. Beda ad ca. 26. Exodi. Magister. Sent. in 3. dist. 33.

Ita sentit. D. Th. 1. 2. q. 67. art. 1. aliiq́; lect. in 3. d. 33.

In beatis erūt habitus moralium virtutum.

QVÆSTIO VI.

C

Sit-ne apta virtutum diuisio, an-non?

ARTICVLVS I.

De diuisione virtutum in intellectuales & morales.

OMISSA opinione Menedemi D Erithriensis, Aristochij, & Zenonis Cittici, qui vnam tantùm virtutem esse contendebant, variæ multiplicésque virtutum non solo nomine, sed naturâ etiam differentium sectiones traditæ à Philosophis sunt: ab Aristotele passim in libris de doct. Moral. à Platone in 4. lib. de Repub. ab Alcinoo in lib. de eius Doct. Plotino in lib. de Virtut. cap. 3. Iamblicho in lib. de Myster. Ægypt. Porphyrio in lib. de occas. E Theage Pythagoreo in lib. de Virtut. Macrobio in lib. de Somn. Scip. Item à scholasticæ Theologiæ professoribus in 2. dist. 27.

Primùm igitur virtus, vt iam suprà attigimus, in commune sumpta, distribuitur in Intellectuales & Morales: docente Aristotele 2. Eth. cap. 1. Virtutes intellectuales sunt, *quæ in intellectu inhærent*: morales, *quæ in appetitu sedem obtinent*. Rursus, virtutum intellectualium aliæ sunt contemplatiuæ, aliæ practicæ. F Contemplatiuæ, *quæ in contemplatione & cognitione veritatis positæ sunt, neque praxin respiciunt*. Practicæ, *quæ praxin spectant, & in opus incumbunt*.

Contemplatiuæ sunt tres, vt Aristoteles tradit 6. Ethic. cap. 3. Intellectus, Scientia, & Sapientia, intellectus est *habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiēdum firmiter & in euidenter primis principiis*: cuiusmodi sunt hæc: Omne totum est maius sua parte: Si ab æqualibus demas æqualia, quæ remanent

Lege Arist. 6. Eth. ca. 3. 6. 11. & 11. Metaph. ca. 1. & 1. mag. Mor. ca. 35.

æqualia sunt. Scientia, vt à sapientia distinguitur, *est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter euidentérque necessariis conclusionibus, non tamen per supremas causas.* Denique Sapientia est *habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus necessariis per primas & supremas causas:* qualis est prima Philosophia.

Arist. 6. Ethic. c. 6. D. Th. 1. p. qu. 79. art. 12.

Practicæ tres numerantur: nempe synderesis, prudentia, & ars. Synderesis est *habitus practicus, quo quisque redditur propensus ad assentiendum primis & communissimis principiis moralibus:* quale est illud: *Bonum amplectendum est, malum vitandum.* Item illud: *Quod tibi vis, alteri facias, quod tibi non vis, alteri ne feceris.* Prudẽtia est *recta ratio agibilium:* id est, actuum humanorum in nobis immanentium. Licèt enim prudentia etiam externos actus regat; circa internos tamen, vnde externi manant, præcipuè versatur. Ars est *recta ratio factibilium.* Factibilia verò appellantur, quæ fiunt per actionem transeuntem in externam materiam: vt domus. Accipitur autem hìc ars pressè: alioqui etiam scientiæ, tam contemplatiuæ, quàm practicæ, artis nomine comprehenduntur.

Lege Arist. lib. 1. magn. Moral. c. 5.

Quod ad virtutes morales spectat, dicitur virtus moralis à more, prout mos naturalem, vel quodammodo naturalem inclinationem ad aliquid agendum significat: talem enim inclinationem potentiis conferunt habitus virtutum moralium, quibus peculiaris est huiusmodi ad actum propensio, quatenus facultas appetens, in qua inhærent, alias potentias ad agendum mouet: vt explicat D. Thomas in 1.2. quæst. 18. art. 1. tum verò, quia appetitus ita in rem desideratam propendet, vt in eam quasi extra se feratur, atque adeò peculiari modo in eam inclinetur.

Triplex appetitus.

Porrò quemadmodum facultas appetens est triplex; voluntas, appetitus concupiscendi, & appetitus iræ: ita ad has animi facultates in officio continendas ornandásque tres oportet dari morales virtutes; iustitiam in voluntate, temperantiam in appetitu concupiscendi, fortitudinem in appetitu iræ. Quòd si nomen virtutis moralis laxiori significato vsurpetur, hisce tribus annumeranda erit Prudentia: licèt non in appetitu, sed in intellectu inhæreat. Iure autem illis annumeratur, quòd earum regula sit, & ad eius normam præscriptionémque suos actus componant appetitus, quoties ex illarum trium virtutum habitu operantur. Tum quòd perfectio prudentiæ non absoluitur intra fines intellectus, antequàm rectitudo in appetitu insinuetur; quidquid in aduersam partẽ scripserit Scotus in 3. dist. 36. quæst. 1. Dicuntur autem hæ quatuor virtutes *Cardinales:* quo nomine eas appellauit D. Ambrosius ad cap. 6. Lucæ, & D. Hieronymus ad cap. 1. Matthæi: propterea quòd vt fores cardinibus, sic illis omnis mo-

Quatuor virtutes cardinales.

ralis vitæ honestas & sanctitas fulciatur. Lege etiam D. Ambrosium in lib. de Parad. ca. 3. D. Augustinum lib. 13. de Ciuit. Dei, cap. 21. D. Gregorium li. 2. Moral. ca. 36. & Philonem li. 1. Allegor. vbi quatuor Paradisi fluminibus totam terram intersecantibus comparant has quatuor virtutes, quæ vberrimis fluentis honestarum actionum vitam nostram irrigant.

Remotio obiect.

Iis quæ diximus non obstat, quod D. Augustinus in lib. de Moribus Eccles. cap. 15. affirmat, quatuor virtutes morales nihil esse aliud, nisi amorẽ rectè compositum: nec quod lib. 15. de Ciuit. Dei. cap. 22. docet, *veram virtutem esse ordinem amoris:* quibus verbis omnes virtutes in appetitu, ad quem amor pertinet, videtur constituere. Nec enim aliud indicat, quàm virtutem præstare, vt rectè amemus: siquidem quisquis virtutum præsidio septus est, & ex earum regula agit, nihil præposterè aut inordinatè expetit.

ARTICVLVS II.

De virtutis distributione in acquisitas & infusas.

SOlet etiam virtus latè accepta in Acquisitam & Infusam diuidi. Virtus acquisita, est *quæ nostris actibus comparatur.* Infusa, *quæ non acquiritur nostris actibus, sed à Deo infunditur.* Sciendum verò est, ex D. Thoma in 1.2. quæst. 51. art. 4. dupliciter habitus dici infusos: per se, vel per accidens. Etenim qui nostris actibus acquiri possunt, & tamen diuinitus tribuuntur, per accidens infusi vocantur; cuiusmodi fuit scientia Adamo, & Salomoni munere cœlesti concessa: qui verò non aliter, quàm diuina infusione adipisci queunt, infusi per se dicuntur; vt gratia.

Dari virtutes morales per se infusas.

Versatur autem in disceptatione, vtrum aliquæ sint virtutes morales per se infusæ. Negat Durandus in 3. dist. 33. quæst. 6. Argentinas eadem dist. quæst. 1. art. 1. Ochamus in 4. quæst. 3. artic. 3. in eandémque partem magis inclinat Scotus in 3. dist. 36. quæst. 1. artic. 3. Oppositum tamen asserendum est cum D. Thoma in 1.2. quæst. 63. art. 3. Caietano ibid. Capreolo in 3. dist. 33. quæst. 1. aliísque compluribus. Cuius sententiæ veritas paucis concludi potest, hunc in modum: Virtutes morales acquisitæ versantur circa medium, per comparationem ad rectam rationem regulámque humanam, & in ordine ad vltimum finem naturalem. Atqui in ordine ad supernaturalem finem & secundùm diuinam regulam, sæpè medium aliter statui oportet (multa enim fiunt respectu beatitudinis supernaturalis: quæ non ita fierent, si naturalis duntaxat beatitudinis ratio haberetur.) Igitur

tur necessariò præter virtutes morales acquisitas, quæ cum naturali fine regulâque humana proportionem habent, dandæ erunt aliæ virtutes infusæ ab ijs specie distinctæ, quæ supernaturali beatitudini & diuinæ regulæ aptè congruentérque respondeant.

Diluitur argumẽti adversariorũ. Nec satisfaciunt aduersarij, dum inquiunt, ad hoc præstandum sat esse charitatem infusam, à qua virtutum actus imperentur; & lumen fidei, quod ostendat quonam pacto ij elici debeant; vt ad supernaturalem finem accommodati sint. Etenim virtutes Theolo- A gicæ, cùm habeant Deum pro obiecto, ordinant hominem ad beatitudinem: respectu Dei immediatè; non autem respectu aliorum obiectorum, quæ ad eandem beatitudinem referri oportet. Quare ponendæ erunt aliæ virtutes eiusdem ordinis cum charitate & fide, proindéque infusæ: quibus homo tanquam idoneis & perfectis instrumentis vtatur, & pro dignitate priuatim atque ex officio in supernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPVTATIO OCTAVA,

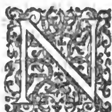
DE PRVDENTIA.

QVÆSTIO I.

Vtrum Prudentia rectè ab Aristotele definita sit?

ARTICVLVS I.

Approbatur, particulatimque exponitur definitio Prudentiæ.

NVNC de singulis virtutibus moralibus disserendum erit: ac primùm de Prudentia, quæ inter eas principem locum obtinet; tum quia residet in intellectu, qui appetitu nobilior est; tum quia cæteras regit. Vnde D.Gregorius lib.2.in Ezech.homil.22.docet, alias virtutes, nisi quę agunt prudenter agant, virtutes esse nequaquã posse: & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illásque sine huius præsidio quasi Dædali statuas solutas, fugaces, & instabiles esse aiebat. *Stobæus ser. 3.& 4.* Disputat autem de prudentia Aristoteles 6.Eth.c.5. D.Augustinus cap.4. Plutarchus in li. de Fortuna. Cicero lib. 5.de Fin. D.Thomas in 2.2.à quæst.47.

Aliæ prudentiæ definitiones tradit D.Aug. 1.li. de Lib. arb.c.13. & lib. 83. quæ. q.31. D. Hier.ad 1.c. ep.ad Eph. Igitur prudentiam communi Philosopho- B rum assensu hunc in modum definiit Aristoteles lib.6.Ethicor.cap.5. *Prudentia est habitus agendi vera cum ratione circa ea, quæ homini bona aut mala sunt.* Dicitur *habitus vera agendi,* id est, *verus:* vt reiiciantur non solùm habitus perpetuò falsi, cuiusmodi est error; sed etiam ij, qui interdum in falsitatem incurrunt, vt opinio & suspicio. Dicitur *agendi*, id est, *ad actionem dirigens;* vt excludãtur non modò habitus contemplatiui, v.g. scientia & sapientia, qui sola inspectione veritatis contenti sunt, C nec ad actionem praxíve diriguntur, sed etiam ars, quæ licèt habitus verus sit, non est tamen habitus agendi, id est, ex eorum numero, qui in interna actione versantur (sic enim actio eo loco sumi debet) sed faciendi, hoc est, qui in effectionem siue externum opus incumbunt. Additur, circa ea quæ homini bona vel mala sunt: vt remoueantur nonnulli habitus, qui licèt veri sint, & immanentes actiones præcipuè spectent; non tamẽ humanarum actionum probitatem curant, vt Dia- D lectica, id enim prudentiæ munus est, vtpote quæ rectè viuendi rationem tradit, & quid fugiendum amplectendúmve sit præscribit.

A superiori definitione nihil re ipsa differt ea, quam proxima quæstione attulimus ex D. Thomæ in 2.2. q.47.art.5. videlicet, *prudentia est recta ratio agibilium:* seu *habitus verus, agibilia*, id est, *immanentes vitæ humanæ actiones, dirigens.* Quoniã verò de iis quæ agenda sunt rectè iudicare nemo potest, nisi circa ea probè affectus sit, vt alibi hoc opere monuimus: constat, prudentiæ dictamina requirere probã volun-

voluntatis affectionem. Ideóque cùm prudentia dicitur recta ratio, non intellectus solùm, sed voluntatis etiam rectitudo significatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non exigit moralis philosophia. Vnde est, quòd habentem non simpliciter bonum facit, proindéque nec perfectam virtutis rationem obtinet, vt prudentia.

Moralis Philosophia cur non sit perfecta virtus.

ARTICVLVS II.

Qua ratione intelligendum sit, prudentiæ non subesse falsum.

IVRE tamen quæsierit aliquis, quónam modo Prudentia dicatur ab Aristotele habitus agēdi vera cum ratione; si versatur circa contingentia, quæ, vt suapte natura in vtramque partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere possunt. Pro explicatione huiusce difficultatis aduertendum est: quemadmodum intellectus diuiditur in speculatiuum & practicum, vt ex Aristotele 3. de Anima cap. 10. tex. 49. docuit S. Thomas 1. part. quæst. 79. art. 11. ita duplicem esse veritatem, alteram speculatiuam, alteram practicam. Prior spectatur penès conformitatem cognitionis, siue intellectus cognoscentis ad rem cognitam: de eáque intelligitur illud Aristotelis in lib. 1. Peri herm. cap. 8. *quia res est aut non est, ideo enunciatio vera est aut falsa.* Posterior autē, vt ad præsentem locum spectat, consistit in adæquatione rationis ad appetitum rectum: vt constat ex ijs, quæ tradit etiam Aristoteles lib. 6. Eth. cap. 2. Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo residentes præstant. Ex hac duplici veritatis notione fit, vt nullus habitus speculatiuus sit absolutè verus; nisi circa obiectum necessarium, & quod aliter se habere non possit, versetur: cùm eius veritas à cōditione obiecti dependeat. Practicus verò, quamuis tendat in obiectum contingens, possit nihilominus esse veritati consentaneus, si recto appetitui adæquetur; quicquid sit de conformitate ad obiectum secundùm se & ex sua natura spectatum.

Duplex veritas.

Hinc non difficile iam erit perspicere, cur prudentia circa verum perpetuò insistat, neque vnquam erret. Nam cùm supponat voluntatis rectitudinem, oportet eius actum esse verum practicè, prout habet ordinem ad voluntatem rectam, cui conformatur; etsi in obiectum contingens tendat: atque adeò speculatiuè falsus deprehendi possit. v. g. quòd mediocritas, quā temperantia requirit, sit in hac aut illa cibi quantitate, ex accidente est; cùm in maiori aut minori, pro ratione circumstantiarū, seruari queat: si tamen hæc definita quantitas sit recto appetitui conformis, vtique certum est indicium, quo intellectus eam quantitatem esse medioctem, atque adeò eligendam præscribit; esto contingat, speculatiuè falsum esse, ob aliquem errorem citra culpam iudicantis.

Veritas circa quā versatur prudentia.

QVÆSTIO. II.

Vtrum actus prudentiæ eiúsque partes rectè tradantur?

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiæ.

IN hac dubitatione sciendum primò est, prudentiam nō præstituere finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem rationem & synderesim, quæ se habet ad prudentiam, vt intellectus principiorū ad scieñtiam. Itaque prudentiæ munus est per se de mediis tantùm, seu de ijs quæ ad finem sunt, disponere: dirigendo nimirum alias virtutes morales circa media, ad earum fines obtinendos accommodata: vt docet Aristoteles lib. 6. Eth. c. 13. & D. Thom. in 2. 2. q. 47. art. 6. vbi lege Caietanum, Scoto pro D. Thoma respondentem.

Sunt autem tres actus ad prudentiam spectantes: vt docet Aristot. 6. Eth. cap. 9. & 10. Quorum primus est, consultare & inquirere media: constituto enim fine, ad quem quis obtinendum animum applicat, mouet voluntas intellectum, vt inuestiget media ad illum assequendum idonea. Secundus est, iudicare quænam è mediis inuentis ad finem adipiscendum magis conducant. Tertius, præcipere siue imperare, vt ea quæ iudicata sunt perficiantur: qui est actus rationis siue intellectus, dirigentis mouentísque voluntatem ad executionem.

Tres actiones prudentiæ.

Quod vt planius intelligas, aduerte, facta mediorum inquisitione ac iudicio, & consentiente voluntate efficacitérque eligente medium illud, quod ad finem consequendum magis conducere visum est, intellectum interna quadam locutione denunciare atque intimare quid agendum sit. Itaque imperium consistit in hac denūciatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius, cui imperat ad agendum permouet. Vbi certis, ad imperium prærequiri voluntatis consensum & efficacem electionē: rursúsque ab intellectu excitari voluntatem, vi huiusce consensus & electionis: nisi enim voluntas medium eligeret, nequaquam intellectus ad agendum impelleret.

Imperium quid sit.

Est

Eſt autem imperium actus ipſi prudentiæ peculiariter conueniens, vt progreſſu patebit, in quo ratio legis conſiſtit: quicquid in contrariam partem nonnulli aſſeruerint, exiſtimantes legem non ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere. Quorum opinio ex eo breuiter confutatur: quia quantumlibet princeps aliquid à ſubditis fieri velit, etiamſi de eius voluntate conſtet, non habet ea voluntas vim legis, nec ad eam implendam ciues aſtringuntur; niſi deinde accedat præceptio illa, quæ per intellectum fit. Item quia lex eſt formaliter directio & regula: dirigere verò pertinet ad intellectum: vt conſtat ex doctrina Ariſt. 10. Eth. cap. 9.

Quòd ſi quis obiiciat, legem Diuinam naturalem eſſe verè legem, & tamen antecedere omnem actum voluntatis Diuinæ; quemadmodum & ſcientia naturalis Dei, conſideratione noſtra, eſt prior omni actu Diuinæ voluntatis: quare aut legem non conſiſtere in imperio, aut imperium non ſupponere actum voluntatis. Occurrendum erit, cùm in illo imperio legem conſtituimus, non loqui nos de lege naturali, quâ talis eſt; ſed de lege poſitiua. Re enim vera quamuis Deus non præciperet ne quis mentiretur, quiſque noſtrum teneretur mendacium fugere, quia id ſuapte natura & intrinſeca ratione malum eſt: non teneretur tamen lethalia peccata confeſſione expiare, niſi id Deus præciperet. Itaque ſi legis nomen accipiatur, prout tantùm ſignificat regulam ſeu menſuram actionis alicuius, ad quam operans tenetur ſeſe conformare, tunc etiam dictamina iuris naturalis, etſi nullum actum voluntatis aut intimationem ſupponant, leges dicentur: non tamen ſi lex ſumatur minùs latè; ſic enim conſiſtit in illo imperio, quod diximus. Verùm vtrolibet modo lex ſumatur, ſemper eſt actus prudentiæ, atque inter cæteros præcipua dignitate eminens.

ARTICVLVS II.

De partibus prudentiæ, quæ integrantes vocantur.

Tria partiũ genera in virtutibus.

QVod ad Prudentiæ partes attinet, ſciendum ordinariè in qualibet virtute tria partium genera inueniri: nempe *Integrantes, ſubiectas, potentiales. Integrantes partes* dicuntur, non quòd virtutem ipſam integrent & componant: ſed quòd ad perfectum illius actum omnes eas concurrere oporteat. *Partes ſubiecta* virtutis appellantur, quæ ſub ea continentur; quo etiam pacto homo dicitur pars ſubiecta animali. *Potentiales partes* dicuntur virtutes adiunctæ: quæ ideo potentiales nuncupantur, quia non totam principalis virtutis potestatem in ſe cohibent; quemadmodum ſingulæ partes animi potentiales, vt intellectus & voluntas, non includunt in ſe totam animi vim & facultatem.

Partes integrãtes prudentiæ.

Igitur partes integrantes prudentiæ octo numerantur à D. Thoma in qu. 2. 2. 48. videlicet *memoria, intelligentia, docilitas, ſolertia, ratio, prouidentia, circumſpectio, & cautio.* Quarum quinque priores ſpectant ad prudentiam, vt eſt habitus cognoſcendi, tres autem poſteriores ad eandem pertinent, quatenus præcipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuerſitatis ratio eſt, quia circa cognitionem tria conſideranda occurrunt. Primo ipſa cognitio: quæ ſi præteritorum ſit, dicitur *memoria*: ſi præſentium, ſiue ea ſint cõtingentia, ſiue neceſſaria, vocatur *intelligentia intellectúsve.* Non accipitur verò tunc intellectus pro ipſa potentia, intelligendi præcisè; ſed prout importat rectam æſtimationem alicuius principij moralis, à quo progreſſus rectæ rationis agibilium, id eſt, prudentiæ deriuetur. Secundò occurrit ipſa cognitionis acquiſitio: quæ vel fit per diſciplinam; & ad hoc ſpectat *docilitas*, qua quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum ſententias (oportet enim prudentem virum, vt rectè iudicet, expertorum & antiquorum audire ſententias) vel fit per inuentionem; ad quod pertinet *ſolertia*, cuius eſt repentina mediorum excogitatio. Tertiò expendi poteſt vſus cognitionis, quo mens ex quibuſdam antea cognitis ad alia cognoſcenda iudicandáve progreditur, quod eſt officium *rationis*; quam ad prudenter agendum aptè diſpoſitam expeditámve eſſe oportet. Et verò hæc, vt rectè præcipiat, tribus indiget, nimirum *prouidentia, circumſpectione, & cautione. Prouidentiâ*, vt res futuras ad finem accommodatè diſponat & ordinet: *circumſpectione*, vt negotiorum circumſtantias cautè diligentérque attendat: *cautione*, vt impedimenta, quæ accidere poſſunt, declinet ac remoueat.

ARTICVLVS III.

De partibus ſubiectis & potentialibus Prudentiæ.

QVemadmodum agibile in commune latè patet, & in varias diſtribuitur ſpecies: ita & Prudentia, quæ circa illud verſatur. Hinc prudentia in commune varias partes ſubiectas cohibet, quarum potiores ſunt quinque: nimirum *prudentia ſolitaria, œconomica, militaris, regalis, politica.* Nam vel quis ſeſe prudenter gerit erga ſe ipſum tantùm: & hæc prudentia

dicitur *solitaria*. Vel circa multitudinem gubernandam. Quæ quidem multitudo aut ab eo dirigitur ad aliquod speciale negotium pro certo tempore, vt multitudo militum ad bellum: in hac gubernanda versatur *prudentia militaris*. Aut ea multitudo sub eo regimine toto vitæ tempore duratura est: quæ si sit familia, prudentia quæ ad hanc regendam constituitur, dicitur *OEconomica*: si autem sit Respublica; in Principe vocatur *regalis* ad subditos gubernandos: in ipsis verò subditis dicitur *politica*, qua prudenter se gerunt Principi obtemperando, communis boni gratiâ. Sed, vt subditis erga Principem, ita & in aliis erga eos à quibus reguntur, sua etiam prudentia necessaria est.

Partes autem potentiales prudentiæ sunt A Eubulia, Synesis, & Gnome. Nam quemadmodum tres sunt actus prudentiæ, vt superiùs diximus, videlicet inquisitio mediorum, iudicium de mediis inuentis, præceptio siue imperium, vt ea quæ iudicata sunt efficiantur; in quorum vltimo prudentię vis maximè elucet: ita ad hæc tria facilè exactéque præstanda tres sunt habitus nimirum ad media accommodata facilè inuenienda, *Eubulia*: ad bene iudicandum de iis, quæ lege aliqua definita sunt, *Synesis*: ad ferendum verò iudi- B cium de ijs, quæ non sunt lege aliqua determinata, & tamen in praxin veniunt, in quibus maior occurrit difficultas, *Gnome*.

***

DISPVTATIO NONA,

DE CÆTERIS VIRTVTIBVS MORALIBVS.

QVÆSTIO I.

De Iustitia.

ARTICVLVS I.

Quid sit Iustitia.

INTER Virtutes simpliciter morales principem locum obtinet Iustitia, tum ratione subjecti, tum ratione objecti. Ratione subjecti, quia cùm reliquæ morales virtutes appetitui sensitiuo inhæreant, vt eius perturbationes moderentur & cohibeant; ipsa in appetitu rationali, hoc est, in voluntate insidet: vt tradit Aristoteles 5. Eth. cap. 1. Ratione obiecti, quia aliæ virtutes morales versantur per se duntaxat & ex proprio instituto circa bonum eius in quo sunt: at secundùm iustitiam habet se quisque bene etiam erga alios, æqualitatem eis præstans; vnde & iustitia *bonum alterius* dicitur ab Aristotele loco citato: virtutes autem, quæ aliis honestissimæ sunt, præstantissimæ habentur, vt idem asserit in 1. lib. Rhet. cap. 9.

Definitur verò iustitia hunc in modum *Iustitia est virtus, qua suum cuique ius tribuit*.

C Porrò Ius, docente Aristotele 5. li. Eth. cap. 2. nihil est aliud, quàm iustum & rectum: quod quidem in duo membra diuiditur; nempe in naturale, & positiuum seu legitimum. *Ius naturale*, vt definit Aristoteles 5. Eth. cap. 7. *est, quod vbique eandem vim obtinet*: & non quia videtur vel non videtur, seu quod vbique natura sua necessarium est; & non quia alicuius arbitrio iudicióve statuitur: quale est *vt innocens non occidatur*, *Ius positiuum seu legitimum est, quod quà tale, non ex ipsa natura, sed ex aliqua institutione pendet*: *vt quòd frumentum* D *tanto precio vendatur*. De alia iuris distributione, in ius ciuile & gentium, herile, familiare, paternum, & dominatiuum, aliáque eiusmodi, consule Arist. lib. 5. Eth. c. 6. & 7. D. Thom. in 2. 2. quæst. 57. Dicitur ergo iustitia suum cuique ius reddere, quia iustitiæ munus est, ius & æquum seruare. Vlpianus ff. de Iustitia & iure, vberioribus verbis iustitię naturam explicans: *Iustitia*, inquit, *est constans &* *per*

Ius quotuplex.

perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuendi. In qua definitione tres conditiones omni virtuti communes positæ ab Aristotele lib. 2. Eth. cap.4. traduntur: nimirum vt *sciens quis agat*, vt *ex electione*, vt *perpetuò* seu constanter in actione studiosa versetur. Cùm ergo Iurisconsultus ait, *Iustitia est voluntas, &c.* hoc est, *habitus*, quo quis perpetua & constanti voluntate ius suum cuique tribuit: indicat inprimis, iustitiam inhærere in voluntate: deinde eius actum scienter administrari, quia quod quis ignorans facit, voluntarium non est: item firmo stabilique animo exerceri: & deníque ex electione propter honestum finem, cum honestum sit vnicuique suum tribuere.

Tres virtutum conditiones.

ARTICVLVS II.

De partibus integrantibus & subiectis iustitiæ.

PRIVS de hisce Iustitiæ partibus, quàm eius actibus agemus: propterea quod hi absque illorum perceptione commodè explicari nequeant. Partes integrantes iustitiæ, si generatim loquamur, duæ sunt: vt tradit D. Thomas in 2.2.quæst.79.art.1. nempe *facere bonum, & declinare à malo.* Vbi tamen bonum & malum non in ea amplitudine sumi debent, qua omnibus competunt virtutibus: (nam virtutes vniuersæ id commune habent, vt bonum rectúmque amplectantur, & malum effugiant) sed eo pacto sunt accipienda, vt bonum idem sit atque alteri debitum, malum verò idem quod alteri noxium aut incommodum est. Itaque facere bonum, vt est pars iustitiæ, est æqualitatem seruare in iis, quæ ad alterum spectant: declinare autem à malo, est æqualitatem non corrumpere.

Partes integrantes.

Quod ad partes iustitiæ subiectas attinet, distribuitur primùm iustitia in *generalem & particularem*: ex doctrina Iurisconsultorum, & Arist. lib.5.Eth.cap.1. & lib. 3. Polit.cap.5. & D.Chrysostomi homil.15.in Matth. *Iustitia generalis*, quæ etiam *legalis* dicitur, *est, qua quis iustè se habet circa bonum commune Principis, vel Reipub.* Quod Aristoteles cit. loco vocat iustum legitimum & legale, vtpote quod leges præcipuè intendunt, cùm boni communis gratiâ sanciantur. *Iustitia particularis est, qua quis iustè se habet circa bonum particulare alterius.*

Partes subiectæ.

Rursum diuiditur iustitia in *distributiuam & commutatiuam*. Distributiua est, *qua in rectè distribuendo versatur.* Hæc autẽ in duo membra secatur, in *remuneratiuam, & punitiuam.* Remuneratiua est, *qua iubet honores, magistratus, munera, & beneficia, aliáque id genus, pro cuiusque dignitate & meritis, secundùm Geometri-*

A *cam proportionem dispensare.* Punitiua est, *qua similiter nocentes, vt par est, suppliciis affici iubet.*

Commutatiua iustitia est, *qua quisque rectè se habet in commutationibus, suum cuique reddendo secundùm Arithmeticam proportionem.* Ad hanc pertinent contractus, emptiones, vadimonia, locationes, restitutiones, aliáque eiusmodi.

De iustitiæ partibus infra disputat. 7. q.2 art.2.

B

ARTICVLVS III.

De actibus iustitiæ commutatiuæ.

OMissis actibus distributiuæ iustitię, propterea quòd nulla ferè in eis dignoscendis sit difficultas. Commutatiuæ duodecim potissimùm actus numerantur. Primus est *emptio.* Secundus *vẽditio.* Tertius *vsus fructus*: quo quidem dicitur quis habere *ius vtendi ac fruendi rebus alicuius, salua earũ substantia*; vt habetur ff.de vsufr.& Instit.eod.tit. vt qui habet vsumfructum agri vel horti, potest non solùm fructus edere, sed etiam vendere, & agrum vel hortum alteri locare. Quartus est *nudus vsus*, quo quis habet ius vtendi rebus alienis salua earum substantia, non tamen fruendi. Itaq; vt habetur Instit. de Vsu & habit. minus iuris est in vsu, quàm in vsufructu. Námq; ille vti dicitur, cui tantùm illis vesci licet, vel sua alere armenta; non tamen illa aliter distrahere potest, vt vendere fructus, aut agrum locare. Quintus est *locatio* (passiuam intellige) quæ est acceptio rerum mobilium: quas non solùm reddere tenetur is, cui locatio fit; sed etiam pro vsu earum satisfacere. Sextus est *conductio*, quæ est acceptio rerum immobilium sub certo precio: quas etiam restituere tenetur is, qui eas precio vtendas accepit. Septimus *depositum*, seu potiùs *actio deponẽdi*, qua res alicui traditur, non ad vsum, sed ad conseruationem. Octauus est *pignoris acceptio*, cùm res traditur non ad vsum, sed cum obligatione restituendi, soluto eo, cuius gratiâ pignus accipitur. Nonus est *fideiussio*, cùm fit promissio soluendi reddendíque aliquid pro alio, si modò ille non soluat. Decimus est *promissio simplex*, quam videlicet non antecedit petitio promissionis. Vndecimus est *stipulatio*, quæ est promissio alicuius præcedente promissionis petitione. Duodecimus est *transactio*, quæ est concordia circa rem litigiosam, seu in qua lis præcessit. Denique pacta omnia & conuentiones pertinent ad iustitiam commutatiuam omnésque contractus innominati: quales sunt, *Do vt des, Facio vt facias, Do vt facias, Facio vt des.*

C D E F

A

ARTICVLVS IV.

De partibus potentialibus iustitiæ.

IAm verò potentiales partes Iustitiæ hæ potissimùm numerantur: *religio, pietas, obseruantia, obedientia, veritas, gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia.*

Religio est *virtus, qua quis rectè afficitur ad Deum colendum ac venerandum.* Eius duo sunt B actus interni; *Deuotio, & Oratio*: externi sex; *Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laus.* Deuotio, *est actus voluntatis parata ad præstanda ea, quæ ad Dei cultum & gloriam spectant.* Oratio, *est petitio decentiũ à Deo.* Adoratio, *est qua non solùm mente, sed externa etiã corporis significatione Deo reuerentiam exhibemus.* Sacrificium latè sumptũ, quod varias species continet, *est oblatio, qua Deo aliquid exteriùs offertur, ad eum placandũ, siue vt eius nos* C *imperio subditos esse profiteamur.* Votum, *est deliberata promissio de aliquo bono facta Deo.* Iuramentum, *est quo Deum vt testem assumimus in alicuius rei confirmationem.* Adiuratio, *est inuocatio Diuini nominis, qua quempiã deprecando aut compellando ad aliquid faciendum non faciendúmve inducimus.* Laus, *est assumptio Diuini nominis in vocali cantu.*

Pietas, *est per quam sanguine coniunctis, patriæq́; beneuolis officia & cultũ exhibemus.* Obseruantia, *est, qua dignitate præstantibus honorem* D *cultumq́; deferimus.* Obedientia, *est qua voluntas prompta & facilis redditur ad superioris præcepta implenda.* Veritas, *est qua quis verbis & factis talem se demonstrat, qualis in se est.* Gratitudo, *est qua ijs, qui de nobis benemeriti sunt, gratiam non solùm habemus & agimus, sed etiã cùm possumus referimus.* Liberalitas, *est, qua quis dispensat pecunias in vsus bonos, sibi suisq́; & aliis.* Intellige autem nomine pecuniarum omnia, quæ simili æstimantur, vt declarat Arist. lib. E 4. Eth. cap. 1. Affabilitas, *est qua quis in communi hominum cõsuetudine & cõgressu mediocriter, & vti decet, se habet, studetq́; quatenus potest omnibus benignè obsequi.* Amicitia, *est qua aliqui mutuam apertamq́; beneuolentiam habent, & se vicissim bonis affici volunt, ob aliquod bonum, & non ob solam iucunditatem.* Definitionem hanc pertractat Arist. lib. 8. Eth cap. 2. Vnde licet colligere discrimen inter affabilitatem & amicitiam. Námque affabilitas est tam erga F notos, quàm ignotos: amicitia erga notos duntaxat. Item affabilitas in sermone & vitæ consuetudine versatur: amicitia potissimùm in affectu. Ait verò Aristoteles amicitiã non esse propter solam iucunditatem vtilitatémve, sed propter bonum virtutis: quia amicitia, quę alia commoda & emolumenta consectatur, vera solidáque amicitia non est.

QVÆSTIO II.

De fortitudine.

ARTICVLVS I.

Quid sit Fortitudo: qui eius actus.

DE Fortitudine disputat Plato lib. 21. qui inscribitur Laches. Arist. lib. 3. Eth. à cap. 6. D. Ambrosius lib. 1. de Offic. à cap. 35. D. August. lib. de beata vita. Philo Iudæus. lib. 1. Allegor. D. Thom. 2. 2. q. 123. Aduerte inprimis, Fortitudinem dupliciter sumi. Vno modo, vt importat quandam animi firmitatem & cõstantiam ad honestas actiones obeundas: qua ratione est communis conditio cuiuslibet virtutis: quia, vt docet Aristoteles 2. Eth. cap. 4. virtutis est, firmiter immobilitérque agere. Secundùm hanc vsurpationem agit D. Gregor. de Fortitud. li. 7. Moral. cap. 9. Alio modo accipitur Fortitudo, prout designat firmitatẽ animi in suscipiendis periculis laboribúsque perferendis. Quomodo est specialis virtus, vendicans pro obiecto timorem & audaciam, quæ in prædictis rebus existunt. Proindéque definitur ab Arist. lib. 2. Eth. cap. 7. & lib. 3. cap. 6. *mediocritas circa metum & audaciam*, hoc est, virtus, quæ in metu & audacia moderandis posita est. Vnde intelliges, fortitudinem residere in appetitu irascendi: quandoquidem metus & audacia ad istiusmodi appetitum pertinent. *Fortitudo quid.*

Sunt autem duo actus fortitudinis, *sustinere & aggredi.* Nam cùm fortitudo circa audaciam & timorem versetur: timorem reprimit, difficultatem sustinendo; audaciam verò aggrediendo moderatur. Ex his autem duobus præstantior est sustinentia, quàm aggressio: vt docet Aristoteles lib. 3. Eth. capit. 9. Etenim magis arduum est timorem reprimere (quod fit sustinendo) quàm audaciam refrenare, quod aggrediendo fit. Nam ipsum periculum, quod est obiectum audaciæ & timoris, cùm ex se conferat aliquid ad reprimendam audaciam; nihil tamen iuuat ad cohibendum, sed ad augẽdum potiùs timorem. *Duo actus fortitudinis.*

Inter particulares verò actus fortitudinis principem locum obtinet martyrium. Nam fortitudinis est, firmare animũ in bono contra timorem: martyr autem firmatur in bono fidei ac religionis, contra timorem rei omnium acerbissimæ maximéque formidolosæ, videlicet mortis. Quòd si quis obiiciat; martyrium videri potiùs actum charitatis, quàm fortitudinis, iuxta illud Ioannis 5. *Maiorẽ hac dilectionem nemo habet vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Tum etiam quia est actus omnium virtutum perfectissimus: cæteris autem *Obiectio.*

autem virtutibus excellentior est charitas. Occurrendum, martyrium esse actum fortitudinis, tanquam eius à qua immediatè & vt à suo proprio motiuo seu habitu elicitur; charitatis autem tanquam illius, à qua vt à motiuo principali, ac per modum virtutis imperantis progreditur. Ac secundum hanc posteriorem considerationem attribui charitati, esséque præstantissimum actum omnium virtutum, & in quo perfectio charitatis maximè enitescit: propterea quòd tunc quisque maiorem sui amoris significationem det, cùm eius quem amat causâ rem sibi chariorem contemnit; qualis est vita, quam homines inter omnia alia præsentis vitæ bona plus amant. Lege D. Cyprianum in Epist. ad martyres & confessores, D. August. in lib. de sancta virginitate.

Solut.

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

HAbet fortitudo partes integrantes potissimùm quatuor: *fiduciã* seu *magnanimitatem, magnificentiam, patientiã* (ad quã spectat longanimitas) *& perseuerantiam* (ad quã pertinet constantia) Harum numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, vt suprà diximus, duo sunt, aggredi, & sustinere. Ad aggrediendum verò duo sunt necessaria: vnum ad animi præparationem: ob quam ponitur *fiducia* seu *magnanimitas*, qua quis parato promptóque animo est, ad res arduas & difficiles aggrediendas. Vnde fiducia siue fidentia, vt Cicero lib. 2. de Inuent. definit, *est per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiducia certa cum spe collocauit.* Exigitur quoque alterum in aggrediendo, idq; ad operis administrationem: nimirũ vt animus in re, quam semel est aggressus, non succumbat. Ob idque additur *Magnificentia*: quæ, vt idem autor explicat, *est rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, agitatio & administratio.* Porrò si hæ duæ virtutes ad materiam fortitudini peculiarem, vt ad mortis pericula, referãtur, erunt partes integrantes Fortitudinis: quia sic ipsam Fortitudinem quasi integrant & cõponunt. Quod si alias spectent materias, in quibus minor est difficultas, vt magnos sumptus & honores; erunt tunc partes Fortitudinis potentiales: propterea quòd non in se includunt totam Fortitudinis vim & potestatem; & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur: sicque magnanimitatẽ circa magnos honores versari affirmat Aristoteles lib. 4. Ethic c. 3. magnificentiã verò circa magnos sumptus, eod. l. c. 2.

Iam verò ad alterum fortitudinis actum, videlicet ad sustinendum, duo similiter requiruntur. Alterum est, ne animus propter impendentium malorum difficultatem tristitiã frangatur: & ob id constituitur *Patientia*, quæ, vt Cicero loco antè citato definiit, *est honestatis aut vtilitatis causâ rerum arduarum ac difficilium voluntaria & diuturna perpessio.* Huic autem iungitur *Longanimitas*: qua quis res magnas, quæ procul sunt sperat. Vnde fit, vt Longanimitas cum Magnanimitate, secundùm quam quis res magnas, quibus dignus sit, deberi sibi (citra omnẽ tamen iactantiam) iudicat, magnam habeat cognationem. Conuenit tamen cum patientia, quia diuturna rei magnæ exspectatio tristitiam parere consueuit: ad quam æquo animo ferendam patientia indigemus. Alterum, quod ad prædictũ actum requiritur, est, ne ex diuturna rerum difficilium perpessione ab incepto animus desistat: ideóque *perseuerantia* additur, quæ definitur *in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio.* Perseuerantiæ deniq; iungitur *constantia*: quæ inter se partim cõueniunt, partim differunt. Conueniũt, quatenus beneficio vtriusque in bono aliquo permanemus: differunt, quia perseuerantia resistit difficultati, quæ ex diuturnitate temporis oritur; constantia verò difficultati, quæ ex aliquouis externo impedimento proficiscitur. Hæ quoque duę virtutes si ad specialem fortitudinis materiam referantur, erunt partes quasi integrantes fortitudinis: si ad res alias difficiles, in quibus tamen minus est negocij, erunt partes potentiales eiusdem, videlicet à fortitudine distinctæ, & tamen ei coniunctæ, sicuti secundariæ principali: vt explicat D. Thomas in 2. 2. qu. 128. art. 1.

Partes autem fortitudini subiectæ nullæ traduntur, quia versatur circa materiam valde specialem, quæ plures virtutes specie distinctas constituere nequit: vt eodem loco S. Thomas docet.

QVÆSTIO III.

De Temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid sit temperantia, & quæ eius partes integrantes.

DE temperantia disseruit Plato in Charmide, Aristoteles in li. 3. Eth. à cap. 10. & li. 1. magn. Moral. cap. 22. D. Ambrosius libr. 1. Offic. à c. 43. Clemens Alexandr. lib. 2. Strom. D. Isidor. lib. Etym. Seneca lib. de quatuor virtut. D. Thomas in 2. 2. quæst. 141. Porrò quemadmodum fortitudo circa timorem & audaciam, præcipuè verò circa mortis pericula versatur: ita & temperantia in voluptatibus *Temperãtia* *christum.*

sensuum & doloribus moderandis posita est; sed præcipuè in temperandis tactus & gustus delectationibus, quæ maiores sunt. Itaque temperantia ex doctrina Aristotelis lib. 3. Ethic. ca. 10. sic definitur: *Temperantia est mediocritas circa tactus gustusq; voluptates, & circa dolores.*

Sunt autem partes temperantiæ quasi integrantes duæ: *verecundia & honestas.* Verecundia, de qua Aristot. lib. 4. Ethic. c. 9. licèt propriè virtus non sit, quia passioni magis quàm habitui similis est; virtus tamen appellatur ea significatione, qua quidquid in humanis actibus, vel affectibus laudabile est, virtutem dicimus: quæ hunc in modum definitur ab Aristotele loco citato: *Verecundia est metus quidam dedecoris & infamiæ*: quo nimirum ad id quod turpe & temperantiæ contrarium est, fugiendum inducimur. *Honestas verò est excellentia quædam honore digna ob spiritualem pulchritudinem, qua quis id, quod turpe & indecorum est, repellit.*

ARTICVLVS II.

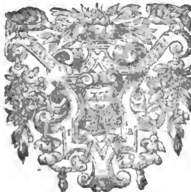
De partibus subiectis & potentialibus temperantiæ.

PArtes temperantiæ subiectæ quatuor numerantur: abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Quarum duæ priores in voluptatibus, quæ cibo & potu capiuntur, mediocritatem constituunt: posteriores verò duę in iis, quæ ad generationem pertinent. De quibus D. Thomas in 2. 2. q. 141. & seq. Igitur Abstinentia *est virtus, qua in ciborum delectatione mediocritatem constituit.* Sobrietas *est virtus, qua delectationes potus moderatur.* Castitas *est virtus, qua Veneris concupiscentiam rationis moderamine cohibet.* Ea verò triplex est: *virginalis, vidualis, & matrimonialis.* Pudicitia est A *virtus cohibens voluptates eas, quæ reperiuntur in Venereorum signis*: qualia sunt impudici aspectus, & oscula.

Potentiales autem partes temperantiæ, decem potissimùm sunt: Continentia, mansuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, simplicitas. Continentia, de qua Arist. lib. 7. Ethic. *est per quam prauis ac vehementibus cupiditatibus ad tactum spectantibus aliquis resistit.* Sic B autem sumpta continentia non est perfecta virtus, vt alibi monuimus. Mansuetudo, de qua Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 5. *est virtus, qua iram moderatur.* Clementia *est virtus, qua externis punitionibus modum adhibet.* Cum hac iūgitur Misericordia, *qua est virtus, qua alienæ miseriæ, quantū possumus subuenimus.* Itaq; dissident clemētia & misericordia: quòd ad illam spectet, pœnarum subtractione; ad hanc, beneficiorum collatione alicuius miseriæ subuenire. C Modestia *est virtus, quæ circa mediocres honores moderandos versatur.* Humilitas *est virtus, quæ hominis cupiditatem cohibet, ne in res magnas & excelsas immoderatè tendat, sed potiùs ad infimas se deiiciat.* Studiositas, *est virtus, qua sciendi cupiditatem temperat.* Moderatio, (quæ modestia etiam dicitur,) *est virtus qua corporis motum gestumq; componit.* Eutrapelia *est virtus, qua quis in ludis & iocis moderatè atque vt decet sese habet.* Ornatus *est virtus, qua corporis habitum vestitúmque moderatur.* Huic adiun- D gitur Simplicitas, *quæ nimiæ in hisce rebus inquirendis & concinnandis sollicitudini modum ponit.* Ex quibus etiam iam patet, qui sint actus Temperantiæ.

Hæc cursim breuiterq; hoc loco dicta sint, quæ si enucleatè, & prout rerum dignitas postulat, explicanda forent, haud dubiè multò longiores essemus, quàm necessaria, & ob eas causas quas alibi exposuimus affectata breuitas patiatur.

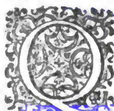
INDEX

INDEX

QVAESTIONVM HISCE DISPVTATIONIBVS, QVÆ SVNT IN ETHICA ARISTOTELIS AD Nicomachum, contentarum.

DISPVTATIO I.
De bono.

DISPVTATIO II.
De Fine.

DISPVTATIO III.
De Felicitate.

DISPVTATIO IIII.
De tribus principiis humanorum actuum: Voluntate, Intellectu, & Appetitu.

DISPVTATIO V.
De bonitate & malitia humanarum actionum in generè.

DISPVTATIO VI.
De affectibus animi, qui Passiones vocantur.

DISPVTATIO VII.
De virtutibus in commune.

DISPVTATIO VIII.
De Prudentia.

DISPVTATIO IX.
De reliquis virtutibus moralibus.

INDEX
RERVM PRAECIPVARVM,
QVÆ SVPERIORIBVS QVÆSTIONIBVS IN ETHICA ARISTOTELIS AD Nicomachum continentur.

FINIS.

